

Fridskränkningensbrotten och egenmäktighet med barn

Betänkande av Fridskränkingsutredningen

Stockholm 2011

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2011:85

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslag: Elanders Sverige AB.

Tryckt av Elanders Sverige AB.
Stockholm 2011

ISBN 978-91-38-23668-0
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 20 maj 2010 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utvärdera tillämpningen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. I uppdraget ingick också att utreda straffansvaret för egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad.

Till särskild utredare förordnades från och med den 1 juni 2010 rådmannen Petter Franke.

Att som experter biträda utredningen förordnades från och med den 14 juli 2010 kammaråklagaren Viktoria Karlsson, kanslirådet Axel Peterson, polisinspektören Thomas Sandin, utredaren Olle Westlund och advokaten Ghita Hadding Wiberg. Thomas Sandin ersattes den 8 september 2010 av poliskommissarien Mats Lindström. Axel Peterson ersattes den 17 september 2010 av rättssakkunniga Magdalena Wikstrand Danelius.

Som sekreterare anställdes från och med den 7 juni 2010 hovrättsassessorn Dina Gutrad.

Utredningen har antagit namnet Fridskränkingsutredningen.

Den 22 juni 2011 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv. Enligt detta ska utredningen även se över straffskalan för brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av straffminimum.

Härmed överlämnar utredningen betänkandet Fridskränkningssbrotten och egenmäktighet med barn (SOU 2011:85). Experterna har ställt sig bakom utredningens överväganden och förslag. Betänkandet har därför formulerats i vi-form.

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Halmstad i december 2011

Petter Franke

/Dina Gutrad

Innehåll

Sammanfattning	11
Summary	17
Författningsförslag	23
Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	23
1 Utredningens uppdrag och arbete	25
1.1 Uppdraget.....	25
1.2 Utredningens arbete	26
1.2.1 Metod för praxisgenomgången avseende fridskränkingsbrott	26
1.2.2 Kriminalstatistik från Brottsförebyggande rådet.....	27
I FRIDSKRÄNKNINGSBROTTE	
2 Bakgrund	29
2.1 Inledning.....	29
2.2 Gällande rätt.....	29
2.2.1 Den brottsliga handlingen.....	29
2.2.2 Uppsåt	32
2.2.3 Konkurrens	33
2.2.4 Domens rättskraft	33
2.2.5 Preskription	33
2.2.6 Straffskalan.....	34
2.3 Överväganden bakom 1998 års reform.....	34

2.4	2000 års lagändring.....	35
2.5	Regeringens skrivelse 2007/08:39	37
2.6	Rapporter angående fridskränkingsbrotten m.m.	37
2.6.1	Brottsförebyggande rådets rapport (2000).....	37
2.6.2	Brottsförebyggande rådets rapport (2003).....	39
2.6.3	Åklagarmyndighetens påföljdsinventering.....	40
2.6.4	Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige	42
3	Kriminalstatistik	43
3.1	Inledning.....	43
3.1.1	Polisanmälda fridskränkingsbrott.....	44
3.1.2	Uppklarade brott.....	45
3.1.3	Brottsdeltagande och offer	46
3.1.4	Lagförda fridskränkingsbrott.....	47
3.1.5	Tidigare brottslighet	49
3.1.6	Påföljdsval och straffmätning.....	51
4	Genomgång av domar angående fridskränkingsbrott	55
4.1	Inledning.....	55
4.2	Brottstyper.....	56
4.2.1	Sammanfattning	56
4.2.2	Brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott.....	56
4.2.3	Preskriptionsreglernas betydelse för vilka brottstyper som ingått i fridskränkingsbrott	58
4.2.4	Andra brott mot samma målsägande	59
4.3	Samtidig brottslighet mot flera personer i samma familj.....	62
4.4	Särskilt om grov fridskränkning	62
4.4.1	Grov fridskränkning mot vuxen	62
4.4.2	Grov fridskränkning mot barn	63

4.5	Gärningsmannens ålder, kön och andra omständigheter.....	64
4.5.1	Grov kvinnofridskränkning	65
4.5.2	Grov fridskränkning mot vuxen	66
4.5.3	Grov fridskränkning mot barn	66
4.5.4	Gärningsmännens tidigare brottslighet.....	67
4.6	Straffmätning och val av påföljd.....	68
4.6.1	Utgångspunkter	68
4.6.2	Påföljdsinventering avseende domarna från år 2009	68
4.7	Skadestånd	70
4.7.1	Utgångspunkter	70
4.7.2	Sammanfattning	70
4.7.3	Allmänt om kränkingsersättning.....	70
4.7.4	Grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen.....	72
4.7.5	Grov fridskränkning mot barn	75
4.8	De särskilda rekvisiten.....	76
4.8.1	Sammanfattning	76
4.8.2	Rekvisiten ”upprepad kränkning” och ”ägnade att allvarligt skada personens självkänsla”	77
4.8.3	Refererade avgöranden från Högsta domstolen och hovrätterna.....	77
4.8.4	Domar från hovrätterna år 2009	81
5	Överväganden och förslag.....	89
5.1	Inledning.....	89
5.2	Har målsättningen uppnåtts?	89
5.2.1	Sammanfattning	90
5.2.2	Slutsatser från praxisgenomgången	91
5.2.3	Utredningens överväganden	94
5.3	Brottstyper	98
5.3.1	Sammanfattning	98
5.3.2	Den nuvarande avgränsningen	98
5.3.3	Utgångspunkter	99
5.3.4	Överträdelse av kontaktförbud.....	100
5.3.5	Skadegörelsebrotten	103
5.3.6	Ärekränkingsbrotten.....	108

5.3.7	Övergrepp i rättssak.....	115
5.3.8	Lagteknisk utformning av föreslagna ändringar	116
5.4	Straffskalan för fridskränkingsbrotten	117
5.4.1	Sammanfattning	117
5.4.2	Allmänna utgångspunkter	117
5.4.3	Den nuvarande straffnivån	123
5.4.4	Tidigare överväganden	126
5.4.5	Våra överväganden	129
5.5	Preskription	135
5.5.1	Sammanfattning	135
5.5.2	Utgångspunkter	135
5.5.3	Preskription vid fridskränkingsbrott.....	136
5.5.4	Allmänt om preskription.....	136
5.5.5	Bör det införas en särskild preskriptionsregel för fridskränkingsbrotten?	139

II EGENMÄKTIGHET MED BARN

6	Egenmäktighet med barn.....	143
6.1	Inledning.....	143
6.2	Sammanfattning.....	144
6.3	Gällande rätt	144
6.3.1	Egenmäktighet med barn.....	144
6.3.2	Tolkningen av rekvisitet ”egenmäktigt bortför”	145
6.3.3	Bakgrunden till bestämmelsen om egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad	146
6.3.4	Regler om vårdnad, boende och umgänge.....	147
6.4	Överväganden och förslag gällande egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad.....	149
6.4.1	Innebörden av ett utvidgat straffansvar för vårdnadshavare	153

III KONSEKVENSER OCH IKRAFTTRÄDANDE

7	Ekonomiska och andra konsekvenser	159
7.1	Inledning.....	159
7.2	Ekonomiska konsekvenser	160
7.2.1	Ekonomiska konsekvenser av en höjning av straffminimum för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning	161
7.3	Andra konsekvenser av förslagen	162
7.3.1	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.....	162
7.3.2	Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män	163
7.3.3	Konsekvenser för barn	164
7.3.4	Övriga konsekvenser	164
8	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	165

IV FÖRFATTNINGSKOMMENTAR

9	Författningskommentar	167
	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	167

Bilagor

<i>Bilaga 1</i>	Kommittédirektiv 2010:56	171
<i>Bilaga 2</i>	Kommittédirektiv 2011:63	177
<i>Bilaga 3</i>	Ofredande genom annat hänsynslöst beteende	181

Sammanfattning

Uppdraget

Fridskränkingsutredningen har haft i uppdrag att *dels* utvärdera tillämpningen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i 4 kap. 4 a § brottsbalken, *dels* utreda och bedöma om straffansvaret för egenmäktighet med barn är lämpligt utformat vid gemensam vårdnad.

Uppdraget avseende utvärderingen av fridskränkingsbrotten har syftat till att identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen samt att undersöka om målsättningen med att införa dessa brott har uppnåtts. Efter tilläggsdirektiv har utredningens uppdrag också omfattat att se över straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av straffminimum.

I uppdraget har ingått att ta ställning till om det finns behov av författningsändringar och i så fall lämna förslag till sådana.

Fridskränkingsbrotten

Målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten har i huvudsak uppnåtts

I 4 kap. 4 a § brottsbalken stadgas ansvar för fridskränkingsbrott. Enligt första stycket ska den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken mot en närstående eller tidigare närstående person dömas för grov fridskränkning till fängelse i lägst sex månader och högst sex år, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. I andra stycket anges att om gärningarna har begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott

tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. Målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten var att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Genom fridskränkingsbrotten avsågs också att få till stånd en uppgradering av straffvärdet för sådana gärningar.

Inom ramen för utvärderingen har vi genomfört en särskild genomgång av domar avseende åtal för fridskränkingsbrott som överklagats till hovrätterna år 2009. Denna praxisgenomgång visar att upprepade kränkningar (brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken) begångna mot en närstående eller tidigare närstående person i en klar majoritet av fallen av domstolarna bedömts som fridskränkingsbrott och inte som enskilda gärningar. Detta innebär att det skett en generell höjning av straffvärdet för upprepad brottslighet i nära relationer. Det särskilt straffvärda i att utsätta en närstående eller tidigare närstående person för upprepade brott som innefattar fridskränkningar fångas på så sätt upp i den straffrättsliga bedömningen. I detta avseende har målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten uppnåtts.

Vid genomgången av praxis från hovrätterna har utredningen noterat att det i den övervägande delen av fallen ingår förhållandevis allvarliga gärningar. Praxisgenomgången visar att åtalen för fridskränkingsbrott sällan består enbart av relativt lindriga gärningar, dvs. brott som sedda var för sig är att bedöma som brott med böter i straffskalan. Vi anser emellertid att det utifrån domstolarnas tillämpning inte kan dras några säkra slutsatser om orsakerna till detta. Av praxisgenomgången framgår att relativt lindriga gärningar i många fall utgör en del av åtalet för fridskränkingsbrott men då vanligen jämte mer allvarliga gärningar; misshandelsbrott av normalgraden förekom i nästan samtliga av de genomgånga fallen.

Vår sammanfattande slutsats är att målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten i huvudsak har uppnåtts. Den genomgång och analys som utredningen har gjort av domstolsavgöranden avseende fridskränkingsbrott har inte gett stöd för slutsatsen att det råder någon oklarhet kring hur de särskilda rekvisiten *upprepad kränkning* och *ägnade att allvarligt skada personens självkänsla* ska tolkas eller tillämpas. Mot denna bakgrund har vi inte funnit skäl

att föreslå ändringar i den lagtekniska konstruktionen av bestämmelserna om fridskränkingsbrott.

I syfte att ytterligare kunna tillgodose syftet med lagstiftningen har vi dock funnit skäl att överväga om det finns andra brottstyper än de nu gällande som bör kunna ingå i fridskränkingsbrotten.

Ytterligare brottstyper bör kunna ingå i fridskränkingsbrotten

Utredningen föreslår att brottskatalogen i 4 kap. 4 a § brottsbalken även ska omfatta överträdelse av kontaktförbud¹ och skadegörelsebrott. Vi har övervägt om också ärekränkingsbrotten och övergrepp i rättssak bör kunna ingå i fridskränkingsbrotten men bedömt att så inte bör vara fallet.

Vid våra överväganden av om ytterligare brottstyper bör kunna ingå i fridskränkingsbrotten har utgångspunkten varit att bestämmelserna om fridskränkingsbrott alltså bör omfatta sådana kränkningar som typiskt sett utgör direkta angrepp på den personliga integriteten. Utredningen har också tagit hänsyn till den nya straffbestämmelsen om *olaga förföljelse* (4 kap. 4 b § brottsbalken), som tar sikte på brott som innebär upprepade eller systematiska trakasserier mot en och samma person och som trädde i kraft den 1 oktober 2011.² Brottet olaga förföljelse har konstruerats med fridskränkingsbrotten som förebild och vi har bedömt att det finns ett intresse av att brottskatalogerna för dessa båda brott så långt möjligt överensstämmer. Vid överväganden av om brottskatalogen för fridskränkingsbrotten bör utökas har utredningen därför särskilt beaktat huruvida en viss brottstyp också kommer att ingå i det nya brottet olaga förföljelse.

Straffskalan för fridskränkingsbrotten bör inte ändras

Straffskalan för ett brott måste vara utformad på ett sådant sätt att den medger en adekvat bedömning av straffvärdet i varje enskilt fall. Ett fridskränkingsbrott kan innefatta gärningar av mycket varierande straffvärde. Flera av de brottstyper som kan ingå i ett fridskränkingsbrott har t.ex. böter i straffskalan och är av sådant

¹ Lagen om ändring i lagen (1988:688) om besöksförbud trädde i kraft den 1 oktober 2011 (se prop. 2010/11:45 och riksdagsbeslut 2011-05-04, rskr 2010/11:236). Lagändringarna innebär bl.a. att besöksförbud i stället benämns *kontaktförbud*.

² Se prop. 2010/11:45 och riksdagsbeslut 2011-05-04, rskr 2010/11:23.

slag att normalpåföljden är böter eller ett kortare fängelsestraff om brottet förekommer enskilt och ibland även vid flerfaldig brottslighet av det aktuella slaget. Enligt vår bedömning är straffskalan för fridskränkingsbrotten väl avvägd och vi föreslår inga ändringar av den.

Preskriptionsfrågor vid fridskränkingsbrott

Genomgången av praxis har inte gett stöd för att reglerna om preskription annat än i enstaka fall har påverkat vilka brottstyper som har ingått i fridskränkingsbrottet. Inte heller har praxisgenomgången gett stöd för att preskriptionsreglerna föranleder tillämpningsproblem för domstolarna.

Vid fridskränkingsbrott beräknas preskriptionstiden med utgångspunkt från straffskalan för de enskilda gärningar som ingår i fridskränkingsbrottet. Utredningen har bedömt att det inte bör införas en särskild preskriptionsreglering för fridskränkingsbrotten.

Egenmäktighet med barn

Enligt den nuvarande lydelsen av straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn i 7 kap. 4 § brottsbalken är straffansvaret olika utformat beroende av om gärningen begås av den som gemensamt med annan har vårdnaden om barnet eller av någon utan del i vårdnaden. Den som, utan att själv ha del i vårdnaden, obehörigen skiljer ett barn från dess vårdnadshavare kan dömas för egenmäktighet med barn såvida gärningen inte utgör brott mot frihet (7 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken). Medan uttrycket *obehörigen skiljer* omfattar såväl bortföranden som kvarhållanden av barnet är ansvaret för den som har del i vårdnaden om barnet begränsat till bortföranden. Ansvar för egenmäktighet med barn kan enligt straffbestämmelsen således komma i fråga om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl *egenmäktigt bortför* barnet (7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken). Om bortförandet inte skett olovligen är det alltså inte straffbart som egenmäktighet med barn att en av barnets vårdnadshavare olovligen håller kvar barnet hos sig.

Utredningen har bedömt att straffansvaret för egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad inte är lämpligt utformat. Vi före-

slår att straffbestämmelsen ändras så att den även omfattar situationer när barn utan beaktansvärt skäl egenmäktigt hålls kvar av en av vårdnadshavarna.

Summary

Remit

The violation of integrity inquiry has been instructed to a) evaluate the application of the offences gross violation of integrity and gross violation of a woman's integrity in Chapter 4, Section 4a of the Swedish Penal Code and to b) examine and assess whether criminal liability for arbitrary conduct concerning a child is appropriately formulated for cases involving joint custody.

The purpose of the remit concerning the evaluation of violation of integrity offences has been to identify problems of interpretation that may have arisen in application and to examine whether the objective of introducing these offences has been met. After an additional directive the Inquiry remit also includes a review of the scale of penalties for gross violation of integrity and gross violation of a woman's integrity and in that context to give special consideration to raising the minimum penalty.

The remit also included determining whether there is a need for legislative amendments and, if so, to make proposals to that end.

Violation of integrity offences

The objective of introducing violation of integrity offences has on the whole been met

Chapter 4, Section 4a of the Swedish Penal Code prescribes liability for violation of integrity offences. According to the first paragraph, a person who commits criminal acts as defined in Chapters 3, 4 or 6 of the Swedish Penal Code against a person with whom they have, or have previously had, a close relationship will be sentenced for gross violation of integrity to imprisonment for at least six months and at most six years if each of the acts were part of a repeated viola-

tion of the person's integrity and the acts were liable to severely damage the person's self-esteem. The second paragraph states that if the acts were committed by a man against a woman to whom he is, or has been, married or with whom he is, or has been, cohabiting under circumstances comparable to marriage, he will instead be sentenced for gross violation of a woman's integrity to the same punishment. The objective of introducing violation of integrity offences was to enable criminal proceedings to take account of the abused person's entire situation when he or she has been subjected to a series of albeit punishable but often individually relatively minor acts. The violation of integrity offences were also intended to bring about an upgrading of the penal value of such acts.

Within the framework of the evaluation, we have conducted a special case-law review of violation of integrity prosecutions that were appealed to the appeal courts in 2009. This review shows that repeated violations (offences under Chapters 3, 4 or 6 of the Swedish Penal Code) committed against a person who has, or has previously had, a close relationship with the perpetrator were deemed by the courts in a clear majority of cases to be violation of integrity offences and not isolated acts. This means that there has been a general increase in the penal value of repeated offences in close relationships. The particular punishability of subjecting a close relative or previous close relative to repeated offences that include violation of integrity is thus recognised in the assessment of criminal liability. In this respect the objective of introducing violation of integrity offences has been met.

In reviewing the rulings of the courts of appeal, the inquiry has noted that the majority of cases concern relatively serious offences. The case-law review shows that prosecutions for violation of integrity offences rarely involve relatively minor acts alone, i.e. acts that taken in isolation would be punishable by a fine. However, we are of the opinion that firm conclusions on the reasons for this cannot be drawn from the practice of the courts. The case-law review shows that in many cases relatively minor acts form part of the prosecution for violation of integrity offences but usually along with more serious offences; moderately serious assault was found in almost all of the reviewed cases.

Our general conclusion is that the objective of introducing violation of integrity offences has on the whole been met. The inquiry's review and analysis of judicial decisions regarding violation of integrity offences does not support the conclusion that there is some

uncertainty regarding the interpretation and application of the specific stipulations *repeated violation* and *liable to severely damage the person's self-esteem*. Against this background, we have found no reason to propose amendments to the way the provisions on violation of integrity offences are formulated.

To further meet the objective of the legislation, we have however found grounds to consider whether there are other types of offences that should also be included in violation of integrity offences.

Additional types of offences should be included in violation of integrity offences

The inquiry proposes that infringement of a non-contact order¹ and vandalism be added to the offences listed in Chapter 4, Section 4a of the Swedish Penal Code. We have also considered whether defamation offences and interference in a judicial matter should be included in violation of integrity offences but found that this should not be the case.

In considering whether additional types of offences should be included in violation of integrity offences, our starting point was that the penalty provision should continue to cover violations that typically constitute a direct assault on personal integrity. The inquiry has also taken account of the new penal provision on *unlawful harassment* (Chapter 4, Section 4b of the Swedish Penal Code), which focuses on offences involving repeated or systematic harassment of the same person and entered into force on 1 October 2011.² The crime of *unlawful harassment* has been modelled on violation of integrity offences and we have found that there is an interest in the offence lists of both offences being in agreement as far as possible. When considering whether the offence list for violation of integrity offences should be extended, the inquiry has therefore paid particular attention to whether a particular type of crime will be included in the new offence of unlawful harassment.

¹ The Act on amending the Restraining Order Act (1988:688) entered into force 1 October 2011 (Govt. Bill 2010/11:45 and Riksdag decision 2011-05-04, rskr 2010/11:236). The legislative amendments mean, among other things, that restraining order is called *non-contact* order instead.

² Govt Bill 2010/11:45 and Riksdag decision 2011-05-04, rskr 2010/11:236.

The scale of penalties for violation of integrity offences should not be changed

The scale of penalties for a crime must be designed in such a way as to allow an adequate assessment of the penal value. A violation of integrity offence may include acts of highly varied penal value. For example, several of the types of crime that may be included in violation of integrity offences carry fines in the scale of penalties and are of such a nature that the normal penalty is a fine or a short period of imprisonment if the crime is an individual occurrence and sometimes even in the case of repeated offences of the type in question. In our opinion the scale of penalties for violation of integrity offences is well-considered and we do not propose any amendment to it.

Statutory limitation of violation of integrity offences

The case-law review did not support the view that the provisions on statutory limitation have affected the types of offences that have been included in the violation of integrity offence, except in a few cases. Nor did it support the view that the statutory limitation provisions give rise to problems of application for the courts.

With violation of integrity offences, the starting point for calculating the statutory limitation period is the scale of penalties for the individual acts included in the violation of integrity offence. The inquiry has found that special statutory limitation provisions should not be introduced for violation of integrity offences.

Arbitrary conduct concerning a child

Under the current wording of the penal provision on arbitrary conduct concerning a child in Chapter 7, Section 4 of the Swedish Penal Code, the punishable act is differently formulated depending on whether the act is committed by a person who has joint custody of the child or by a person who does not have a share in custody. A person who does not have a share in custody who without authorisation separates a child from the person who has custody can be sentenced for arbitrary conduct concerning a child provided that the act does not constitute a crime against personal liberty (Chapter 7, Section 4, first paragraph, first sentence, Swedish Penal Code). While

the term *without authorisation separates* comprises both removal and retention of the child, the liability of a person who has a share in the custody of the child is limited to removal. Thus, liability for arbitrary conduct concerning a child can, according to the penal provision, arise if a person who jointly with another person has custody of a child under fifteen years of age without good reason *arbitrarily removes* the child (Chapter 7, Section 4, first paragraph, second sentence, Swedish Penal Code). If the removal was not unlawful, it is consequently not punishable as arbitrary conduct concerning a child if one of the persons who have custody of the child unlawfully retains the child with them.

The inquiry has found that criminal liability for arbitrary conduct concerning a child in cases of joint custody is not appropriately formulated. We propose that the penal provision is amended to also include situations where the child is arbitrarily retained without good reason by one of the persons who have custody.

Författningsförslag

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken att 4 kap. 4 a § och 7 kap. 4 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap. 4 a §¹

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande

¹ Senaste lydelse 1999:845.

förhållanden, *skall* i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

förhållanden, *ska* i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

7 kap.

4 §²

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt *bortför* barnet eller om den som *skall* ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt *skiljer* barnet *från den andra vårdnadshavaren* eller om den som *ska* ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, *skall* gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, *ska* gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

² Senaste lydelse 1993:207.

1 Utredningens uppdrag och arbete

1.1 Uppdraget

Fridskränkingsutredningens uppdrag består av två delar. Den första delen avser fridskränkingsbrotten. Utredningen ska utvärdera tillämpningen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i 4 kap. 4 a § brottsbalken i syfte att identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen. Syftet med utvärderingen är också att undersöka om målsättningen med att införa dessa brott har uppnåtts, dvs. att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Mot bakgrund av utvärderingen ska utredningen ta ställning till om det finns behov av förändringar i bestämmelserna om fridskränkingsbrotten och i så fall lämna förslag till författningsändringar. Utredningen ska även se över straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av straffminimum.

Den andra delen av uppdraget avser brottet egenmäktighet med barn. Utredningen ska utreda och redovisa sin bedömning av om straffansvaret för egenmäktighet med barn är lämpligt utformat vid gemensam vårdnad. Om utredningen finner att straffansvaret bör ändras ska vi lämna författningsförslag.

Utredningens direktiv beslutades av regeringen den 20 maj 2010 (dir. 2010:56). Den 22 juni 2011 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv (dir. 2011:63). Direktiven i dess helhet finns fogade till betänkandet som *bilaga 1 och 2*.

1.2 Utredningens arbete

Utredningens arbete påbörjades i juni 2010. Arbetet har bedrivits i nära samarbete med experterna, både vid de sju sammanträden som har hållits och vid kontakter däremellan. Ett av sammanträdena har skett i form av en tvådagars konferens.

I enlighet med direktiven har utredningen genomfört en praxisgenomgång i syfte att utvärdera tillämpningen av fridskränkingsbrotten. Metod för praxisgenomgången beskrivs särskilt i det följande avsnittet.

Utredningen har besökt Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) och berättat om utredningens uppdrag och arbete vid en föreläsning som anordnats av samverkansgruppen Nationell myndighetssamverkan för kvinnofrid.¹

Utredningen har också sammanträffat med företrädare för den svenska centralmyndigheten enligt 1980 års Haagkonvention, Europakonventionen och Bryssel II-förordningen², som är förlagd inom Utrikesdepartementet på enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden. På centralmyndigheten handläggs civilrättsliga ärenden om bortföranden och kvarhållanden av barn i internationella situationer.

1.2.1 Metod för praxisgenomgången avseende fridskränkingsbrott

Enligt direktiven ska utvärderingen av fridskränkingsbrotten utföras på grundval av ett representativt urval från praxis som är tillräckligt för att tillåta generella slutsatser. Utöver refererade avgöranden från Högsta domstolen och hovrätterna har utredningen gått igenom orefererad praxis. Genomgången av orefererad praxis omfattar i princip samtliga åtal rörande grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning från år 2009 som efter dom i tingsrätt överklagats till hovrätt.

¹ I samverkansgruppen Nationell myndighetssamverkan för kvinnofrid ingår Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Kriminalvården, Länsstyrelserna, Migrationsverket, Nationellt centrum för kvinnofrid, Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut, Sveriges Kommuner och Lands-ting, Ungdomsstyrelsen och Åklagarmyndigheten.

² Haagkonventionen av den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn, 1980 års Europarådskonvention om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av barn och Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om äktenskapsmål och mål om föräldransvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000.

Insamlingen av domarna för genomgången av orefererad praxis har skett genom att utredningen via Riksåklagarens kansli beställt registeruppgifter för samtliga åtal rörande brott enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken år 2009. Med stöd av registeruppgifterna, varav samtliga landets åklagarkammars ärendenummer framgår, har vi med hjälp av respektive åklagarkammare härlett ärendena till mål i hovrätterna. Totalt har det varit cirka 300 hovrättsavgöranden. Domar från tingsrätt och hovrätt har därefter hämtats in från i första hand landets hovrätter men även i viss utsträckning från tingsrätter. Anledningen till att urvalet har gjorts utifrån åtal enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken är att vi på detta sätt fått del av såväl fällande domar som ogillade åtal avseende fridskränkingsbrott.

Domarna har delats in i kategorierna grov fridskränkning mot vuxen, grov fridskränkning mot barn och grov kvinnofridskränkning. Den största kategorin utgör åtalen avseende grov kvinnofridskränkning (207 fall). Därefter kommer åtalen avseende grov fridskränkning mot barn (92 fall). Grov fridskränkning mot vuxen är den minsta kategorin (28 fall). Den totala andelen fall av åtal för fridskränkingsbrott i undersökningen överstiger antalet inhämtade hovrättsavgöranden eftersom samma dom ibland avsett fridskränkingsbrott mot flera personer. Domarna har systematiserats efter en enklare granskningsmall som avsett bl.a. påföljd, brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott, i vilken utsträckning gärningsmannen samtidigt fällts till ansvar för andra brott mot samma målsägande samt vad som enligt domstolarna krävs för att rekvisiten ”upprepad kränkning” och ”ägnade att allvarligt skada personens självkänsla” ska anses uppfyllda. Beträffande grov fridskränkning har särskilt undersökts vilken relation gärningsmannen och brottsoffret haft.

Några av de orefererade domarna redovisas i kapitel 4 som behandlar den särskilda redovisningen av praxisgenomgången. Ett antal domar, som bl.a. gäller ofredande genom annat hänsynslöst beteende, redovisas i *bilaga 3*.

1.2.2 Kriminalstatistik från Brottsförebyggande rådet

Utredningen har tagit del av en stor mängd statistik och analysmaterial från Brottsförebyggande rådet (Brå) och redovisningen i kapitel 3 bygger uteslutande på statistik från Brå.

I

Fridskränkingsbrotten

2 Bakgrund

2.1 Inledning

I detta kapitel görs en allmän beskrivning av gällande rätt avseende fridskränkingsbrotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken, målsättningen med införandet av straffstadgandena och de överväganden som legat till grund för bestämmelserna.

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken mot en närstående eller tidigare närstående person, döms enligt 4 kap. 4 a § första stycket brottsbalken, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Har gärningarna begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska enligt 4 kap. 4 a § andra stycket brottsbalken i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

De särskilda fridskränkingsbrotten infördes genom prop. 1997/98:55 efter Kvinnovaldskommisionens förslag (SOU 1995:60). Straffstadgandena om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning trädde i kraft den 1 juli 1998. Redan i januari 2000 ändrades vissa rekvisit i straffbestämmelserna (se nedan avsnitt 2.4).

2.2 Gällande rätt

2.2.1 Den brottsliga handlingen

Fridskränkingsbrottet består av *flera brottsliga gärningar*. Dessa brottsliga gärningar måste rymmas under någon av brottsbeskrivningarna i 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken.

Gärningarna ska ha riktats mot en *närstående* eller tidigare närstående person. Straffstadgandet i 4 kap. 4 a § andra stycket brottsbalken, grov kvinnofridskränkning, ska tillämpas om gärningarna har begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden. Begreppet närstående har vid grov fridskränkning ansetts innefatta även fall då en man och en kvinna som utan att vara gifta eller sambor levt i en fast parrelation som präglats av en praktisk och känslomässig bindning av inte obetydlig varaktighet (se rättsfallet NJA 2004 s. 97). I det angivna rättsfallet hade mannen och kvinnan varit ett etablerat par som umgåtts med varandra på ett sätt som väl var att jämföra med vad som kan vara fallet i ett samboförhållande eller mellan äkta makar. Förhållandet hade vid det första gärningstillfället pågått i mer än ett halvår och kom totalt att vara i mer än ett och ett halvt år.

Enligt förarbetena omfattar begreppet närstående också t.ex. gärningsmannens föräldrar och syskon eller personer som är nära släkt med gärningsmannen på annat sätt. Begreppet innefattar även barn till gärningsmannen och barn som gärningsmannen bor eller har bott tillsammans med (styvbarn) (prop. 1997/98:55 s. 132).

För att kvalificeras som ett fridskränkingsbrott ska var och en av de brottsliga gärningarna vidare ha utgjort led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet samt varit ägnade att allvarligt skada brottsoffrets självkänsla. Med *upprepad kränkning* avses enligt motiven gärningar som tar sikte på den personliga integriteten och som sker vid upprepade tillfällen. I rekvisitet att gärningarna ska vara *ägnade att allvarligt skada personens självkänsla* ligger ett krav på en viss kvalificering av de brottsliga gärningarna. Av uttrycket ägnade att följer vidare att det är tillräckligt att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt. Det behöver alltså inte i det enskilda fallet bevisas att personens självkänsla verkligen har skadats allvarligt (prop. 1997/98:55 s. 133).

En tidigare lagförd gärning kan givetvis inte lagföras på nytt som en del av fridskränkningen. En sådan tidigare gärning kan emellertid åberopas till stöd för att gärningsmannens handlande utgjort ett led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet (prop. 1997/98:55 s. 82). Vad som i olika fall ligger i rekvisitet upprepad kränkning har överlämnats till rättstillämpningen att precisera (prop. 1998/99:145 s. 12). Redan det förhållandet att det ska röra sig om *flera gärningar* innebär dock att de till antalet måste vara fler än två. Viss vägledning ges också i förarbetena på det sättet att det anges

att frågan om hur många kränkande gärningar som ska krävas för att en kränkning ska anses som upprepad bör bedömas utifrån gärningarnas karaktär; ju allvarigare gärningen är, desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska anses som upprepad (prop. 1997/98:55 s. 133).

Följande rättsfall kan nämnas som exempel på hur rekvisiten har bedömts av domstolar. De särskilda rekvisiten redogörs för närmare i avsnitt 4.8.

I RH 2003:11 ansågs inte de tre misshandelsgärningar som var ifråga ha varit så allvarliga att de utgjort led i en upprepad kränkning. Hovrätten hänvisade till förarbetsuttalanden som anger att utgångspunkten för bedömningen av hur många kränkande gärningar som krävs för att kränkningen ska anses vara upprepad är gärningarnas karaktär (prop. 1997/98:55 s. 133) och anförde att det våld som förekommit varit av jämförelsevis begränsad omfattning. Av de skador som uppkommit ansågs bara en fingerskada vara tämligen allvarlig medan övriga skador framstod som mindre allvarliga. Den tilltalade dömdes för tre fall av misshandel.

I NJA 2003 s. 144 avsåg åtalet tre preciserade gärningar, varav två fall av misshandel och ett ofredande, samt ett påstående om misshandel vid ett stort antal tillfällen under en tidsperiod om cirka två år. Åtalet ansågs i dess helhet styrkt. Högsta domstolen konstaterade att det varit fråga om ett flertal kränkande övergrepp med tidsmässigt samband. Även om endast en av gärningarna ansågs vara av allvarigare slag ansågs övergreppen ha varit så många att antalet klart översteg vad som bör krävas för att en upprepad kränkning av målsägandens integritet ska anses vara för handen. Domstolen ansåg också att gärningarna sammantaget hade varit sådana att de varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla. Härvid beaktades att målsäganden helt saknade ett socialt nätverk i Sverige, att hon var nyinflyttad till Sverige utan kunskaper i svenska språket och var ensam hemma med små barn samt att gärningsmannen också hade försökt styra och begränsa målsägandens kontakter med omvärlden.

En man som under en fyramånadersperiod gjort sig skyldig till dels olaga hot vid fyra skilda tillfällen mot sin f.d. hustru, dels ofredande genom att han under samma period hade ringt henne vid ett stort antal tillfällen ansågs i RH 2004:48 inte ha gjort sig skyldig till grov kvinnofridskränkning utan dömdes för vart och ett av de enskilda brotten. Vid bedömningen beaktades bl.a. att mannen och kvinnan genomgått en utdragen och uppslitande skilsmässoprocess

där det förekommit åtskilliga konfrontationer med häftiga ordväxlingar från båda sidor. Mot denna bakgrund ansågs inte gärningarna typiskt sett ha varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla. Domstolen konstaterade att det inte heller var fråga om alltför allvarliga gärningar.

I RH 2006:29 beaktades tidigare lagföringar vid bedömningen av om gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning. Åtalet avsåg två gärningar; misshandel den 22 juli 2004 och olaga hot den 5–6 november 2004 genom hotfulla meddelanden på målsägandens mobilsvär. Den tilltalade hade den 21 augusti 2003 dömts för grov kvinnofridskränkning mot samma målsägande, innefattande tre preciserade övergrepp och ett mycket stort antal opreciserade övergrepp under perioden augusti 2002 till den 22 juli 2003, till fängelse nio månader. Den tilltalade blev villkorligt frigiven från fängelsestraffet den 20 januari 2004. Åklagaren gjorde gällande att den tilltalade mot bakgrund av den tidigare domen, trots att det nya åtalet enbart avsåg två gärningar, skulle dömas för grov kvinnofridskränkning. Efter att ha konstaterat att det var uppenbart att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla anförde hovrätten att två gärningar vanligen inte är tillräckligt för att kränkningen skulle anses upprepad. Med beaktande av att den tilltalade tidigare dömts för grov kvinnofridskränkning samt begått den första gärningen (misshandeln) endast sex månader efter det att han villkorligt frigivits från fängelsestraffet framstod emellertid enligt hovrätten de nya gärningarna som en fortsättning på den tidigare brottsligheten. De nya gärningarna ansågs därför utgöra led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet och gärningarna rubricerades som grov kvinnofridskränkning.

2.2.2 Uppsåt

Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning förutsätter uppsåt. Det är tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt beträffande de faktiska omständigheter som läggs till grund för bedömningen. I subjektivt hänseende krävs inte något syfte från gärningsmannens sida att allvarligt skada offrets självkänsla eller att kränka offrets integritet. Värderingen av frågorna om huruvida de faktiska omständigheterna inneburit kränkning och varit ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla görs av domstolen oavsett gärningsmannens egna värderingar och syften (prop. 1997/98:55 s. 133 f.).

2.2.3 Konkurrens

Konstruktionen av fridskränkingsbrotten innebär att domstolen, om de särskilda rekvisiten är uppfyllda, ska döma för fridskränkingsbrott i stället för de enskilda brotten. Vid tillämpningen av 4 kap. 4 a § brottsbalken gäller dock normala konkurrensregler. Detta innebär att domstolen ska döma i konkurrens för grövre brott med strängare straffskala, t.ex. grov misshandel, människorov, olaga frihetsberövande och våldtäkt (prop. 1997/98:55 s. 80 f.).

2.2.4 Domens rättskraft

Vid upprepad brottslighet mot en närstående utgör det många gånger ett särskilt problem att gärningarna upprepas så ofta att brottsoffret i efterhand har svårt att skilja en gärning från en annan. Redan före införandet av fridskränkingsbrotten utgjorde det enligt praxis inte något hinder mot en fällande dom att det exakta antalet handlingar inte kunnat fixeras till tid och rum (NJA 1992 s. 446 och NJA 1991 s. 83). För att det i en sådan situation inte ska uppstå några tveksamheter beträffande domens rättskraft måste den period under vilken gärningarna utövats vara angiven i åtalet. I förarbetena påpekas att åklagaren efter en fällande dom som regel inte torde kunna komma tillbaka med nya brott av "normalgraden" som begåtts under den tid som den tidigare domen omfattar. Samtidigt anges att i de fall de enskilda gärningar som det tidigare åtalet omfattat kunnat bestämt anges i gärningsbeskrivningen, torde andra gärningar formellt sett inte omfattas av domens rättskraft (prop. 1997/98:55 s. 134).

2.2.5 Preskription

Reglerna om åtalspreskription innebär att påföljd inte får ådömas för ett brott om inte den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom vissa särskilt angivna tidsramar (35 kap. 1 § brottsbalken). Utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden för ett enskilt brott är det aktuella brottets straffskala. Bestämmelserna i 4 kap. 4 a § brottsbalken innebär att enskilda i och för sig straffbelagda gärningar enligt 3, 4 och 6 kap. brottsbalken tillsammans med de särskilt kvalificerande rekvisiten i stället rubriceras som grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden är emellertid inte straffskalan

för fridskränkingsbrottet utan de enskilda gärningarna preskriberas särskilt för varje gärning som ingår i åklagarens gärningsbeskrivning (prop. 1997/98:55 s. 131 f.). Bestämmelserna om preskription beskrivs närmare i avsnitt 5.5.

2.2.6 Straffskalan

Straffet för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är fängelse i lägst sex månader och högst sex år. I Kvinnovaldskommissionens betänkande (SOU 1995:60), som låg till grund för införandet av fridskränkingsbrotten, föreslogs att straffminimum skulle vara fängelse i lägst ett år. Det föreslagna minimistraffet framstod emellertid enligt regeringen som alltför högt (prop. 1997/98:55 s. 82).

2.3 Överväganden bakom 1998 års reform

Kvinnovaldskommissionen tillkallades för att utifrån ett kvinnoperspektiv göra en översyn av frågor rörande våld mot kvinnor och föreslå åtgärder för att motverka sådant våld. Enligt direktivet skulle arbetet utgå ifrån ett kvinnoperspektiv. Utgångspunkten skulle vara de utsatta kvinnornas situation (se dir. 1993:88). Kommissionens uppdrag var mycket omfattande och avsåg flera områden, bl.a. socialtjänsten, hälso- och sjukvården, sekretessfrågor och rättsväsendet.

Kvinnovaldskommissionen konstaterade att orsakerna till våld mot kvinnor är mångfasetterade och svårfångade. En grundförutsättning för uppkomsten av mäns våld mot kvinnor angavs dock vara samhällets struktur grundad på mäns överordning och kvinnors underordning. Med utgångspunkten att den farligaste platsen för kvinnor är det egna hemmet fokuserade kommissionen särskilt på det våld som män gör sig skyldiga till mot kvinnor till vilka de har en nära relation (SOU 1995:60 s. 51 f.).

Bestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning föranleddes av behovet att ytterligare markera allvaret i sådan brottslighet som riktar sig mot personer i nära relationer och som präglas av att de sammantaget är avsedda att systematiskt kränka den utsatta personen (prop. 1997/98:55 s. 78). När det på detta sätt är fråga om en serie i och för sig straffbara gärningar ligger det särskilt straffvärda i en långvarig och upprepad kränkning av en annan

person. Regeringen framhöll att syftet med de nya straffbestämmelserna var att kunna ta hänsyn till den utsatta personens hela situation (prop. 1997/98:55 s. 133).

Kvinnovåldskommissionen föreslog att brotten skulle vara perdurerande, dvs. brott som kännetecknas av att preskriptionstiden enligt 35 kap. brottsbalken inte börjar löpa i och med att brottet är fullbordat utan först när ett genom brottet uppkommet tillstånd upphör (jfr straffbestämmelsen om olaga frihetsberövande, 4 kap. 2 § brottsbalken). En sådan konstruktion befarades dock kunna leda till en vag och oprecis beskrivning av de enskilda händelserna som manifesterar kränkningen, vilket skulle försvåra förutsättningarna att bevisa brott (prop. 1997/98:55 s. 132). I stället konstruerades fridskränkningens brotten som en serie i och för sig straffbara gärningar som – sedda i sitt sammanhang och med ett särskilt rekvisit som ger brottet dess fridsstörande karaktär – ska bedömas som ett brott.

Som angetts ovan kan man vid bedömningen av om gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning även beakta tidigare lagförda gärningar som alltså inte omfattas av själva åtalet. Avsikten var att särskilt sådana situationer där mönstret av upprepade kränkningar upptäckts först efter ett antal gärningar och där gärningsmannen redan dömts för de första skulle träffas av bestämmelsen (prop. 1997/98:55 s. 81 f.).

2.4 2000 års lagändring

I rättsfallet NJA 1999 s. 102 var en man åtalad för grov kvinnofridskränkning alternativt misshandel av samma kvinna vid fyra tillfällen. Mannen hade vid två tidigare tillfällen dömts för misshandel av kvinnan. En av de åtalade gärningarna hade, liksom de misshandelsgärningar som mannen tidigare var dömd för, begåtts före ikraftträdandet av den nya bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning. Högsta domstolen bedömde de tre gärningar som begåtts efter ikraftträdandet som misshandel. Beträffande rekvisitet ”varit ett led i en upprepad kränkning” av kvinnans integritet angavs att det för straffansvar inte kunde vara tillräckligt med de åtalade gärningarna; Högsta domstolen ansåg att det måste finnas ytterligare handling eller handlingar innefattande kränkning. Härvid avsågs närmast förut begångna brott för vilka den tilltalade tidigare fällts till ansvar. Det fanns enligt Högsta domstolen inget hinder med hänsyn till prin-

cipen om ne bis in idem, dvs. att man inte får döma två gånger för samma sak (jfr 30 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken), mot att beakta gärningar för vilka den tilltalade tidigare dömts vid bedömande av huruvida de åtalade gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av kvinnans integritet. Den tilltalade ska inte på nytt dömas för de tidigare prövade gärningarna, men de kan bidra till att kvalificera de åtalade gärningarna. Enligt Högsta domstolen kunde gärningarna som begåtts före ikraftträdandet av bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning emellertid inte beaktas. Vid angivna förhållanden fanns inte några ytterligare kränkande handlingar att beakta och därmed kunde inte heller de åtalade gärningarna ha utgjort ett led i en upprepad kränkning av kvinnans integritet. Högsta domstolen fann att de åtalade gärningarna redan mot denna bakgrund skulle bedömas som misshandel och inte som grov kvinnofridskränkning.

Den refererade domen föranledde en ändring av straffstadgandena i 4 kap. 4 a § brottsbalken. I motiven till lagändringen anfördes att avsikten vid tillkomsten av bestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning var att det skulle vara tillräckligt att de åtalade gärningarna, antingen tillsammans eller tillsammans med tidigare begångna gärningar, inneburit en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet (prop. 1998/99:145 s. 9). Syftet med lagändringen var att klargöra att det inte finns något formellt krav på att det ska föreligga någon tidigare dom eller motsvarande för att de nya fridskränkingsbrotten ska kunna komma i fråga. I de fall de åtalade gärningarna tillsammans utgör en sådan upprepad kränkning som avses i 4 kap. 4 a § brottsbalken, ska dessa således kunna utgöra tillräckligt underlag för ansvar för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning (prop. 1998/99:145 s. 13). Enligt den tidigare lydelsen krävdes att *gärningarna varit ett led i en upprepad kränkning* av personens integritet och varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Efter lagändringen fick paragrafen den nu gällande lydelsen, att *var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning* av personens integritet samt att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Lagändringen trädde i kraft den 1 januari 2000.

2.5 Regeringens skrivelse 2007/08:39

I skrivelsen 2007/08:39 redogör regeringen för sin syn på hur mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer ska bekämpas. I skrivelsen tillkännages bl.a. regeringens avsikt att besluta om en utvärdering av tillämpningen av fridskränkingsbestämmelserna för att kunna bedöma hur bestämmelserna tillämpats, om de fått avsedd effekt samt för att kunna bedöma det eventuella behovet av förändring i lagstiftningen (skr. 2007/2008:39 s. 29 f.).

2.6 Rapporter angående fridskränkingsbrotten m.m.

2.6.1 Brottsförebyggande rådets rapport (2000)¹

En rapport från Brottsförebyggande rådet från år 2000 (Brå-rapport 2000:11) innehåller en kartläggning av hur bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning i 4 kap. 4 a § brottsbalken tillämpats under den första tiden. Förutom en analys av hur stor del av de polis-anmälda brotten som lett till åtal och fällande dom respektive lagts ned av åklagaren, redogörs i rapporten för vilka gärningar som domstolen bedömt vara grov kvinnofridskränkning. I rapporten beskrivs även de män som dömts för brottet.

Antalet anmälningar om grov kvinnofridskränkning uppgick under perioden oktober 1998 till och med december 1999 till drygt 1 000 (Brå-rapport 2000:11 s. 19).² Av anmälningarna innehöll drygt 60 procent även anmälningar för andra brott som mannen utsatt kvinnan för. Hälften av dessa andra brott avsåg misshandel och olaga hot. Nästan sju procent avsåg brott mot lagen om besöksförbud. Grova brott som försök till mord och dråp, våldtäkt samt grov misshandel förekom i drygt tio procent av anmälningarna. Bland anmälningarna fanns även tillgreppsbrott och skadegörelse (Brå-rapport 2000:11 s. 21).³

¹ Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning. Brå-rapport 2000:11.

² Orsaken till att redovisningen inte avser anmälningar från juli 1998 då det nya straffstadgandet trädde i kraft är att en särskild brottskod för grov kvinnofridskränkning fanns tillgänglig i kriminalstatistiken först från och med oktober 1998, se Brå-rapport 2000:11 s. 19.

³ Som förklaring till att det i så många som hälften av anmälningarna vid sidan om anmälan för grov kvinnofridskränkning förekommit anmälningar om misshandel och olaga hot (brott som i normalfallet ingår i brottet grov kvinnofridskränkning) anges att det kan förekomma

I december 1999 pågick alltså polisutredning i omkring fyrtio procent av de drygt 1 000 anmälda brotten avseende grov kvinnofridskränkning och en lika stor andel hade lagts ned av polis eller åklagare. Det vanligaste skälet till nedläggningsbeslut var att brott inte kunde styrkas. Tio procent (108 brott) resulterade i åtalsbeslut och för en ungefär lika stor andel av de anmälda brotten beslutade åklagaren att väcka åtal för annat brott, främst misshandel (Brå-rapport 2000:11 s. 22).

Sedan bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning trädde i kraft i juli 1998 fram till december 1999 åtalades 120 män för grov kvinnofridskränkning. Flertalet av åtalen ledde till fällande dom, varav det i omkring 70 fall dömdes för grov kvinnofridskränkning och i knappt 30 fall dömdes för annat brott (misshandel respektive olaga hot). Sex åtal ogillades eller lades ned. I resterande fall hade dom inte avkunnats per den 31 december 1999 (Brå 2000:11 s. 25).

I domarna avseende grov kvinnofridskränkning utgjorde misshandel och olaga hot de vanligaste brottstyperna. Ofredande var den tredje största kategorin. Nedan återges den tabell över brottsliga gärningar som ingått i domarna om grov kvinnofridskränkning som redovisas i Brå-rapporten från 2000 (s. 27).

Tabell 1 Brottsliga gärningar i grov kvinnofridskränkning, Brå 2000:11

Typ av gärning	Antal	Procent
Misshandel	215	61,4
Olaga hot	89	25,4
Ofredande	33	9,4
Hemfridsbrott	5	1,4
Olaga intrång	4	1,2
Olaga frihetsberövande	2	0,6
Olaga tvång	1	0,3
Sexuellt ofredande	1	0,3
Totalt antal gärningar	350	100

Källa: Brå

Tidsintervallet för gärningarna varierade kraftigt, från fyra månader och upp till ett år. Nästan hälften av gärningarna hade skett under en period om fyra till sex månader.

viss dubbelräkning på grund av att polisen registrerat misshandel och olaga hot samt dessutom brottskoden för grov kvinnofridskränkning, Brå-rapport s. 21.

Beträffande de dömda gärningsmännen redovisas i rapporten följande statistik avseende ålder, medborgarskap, relation med brotts-offret, tidigare brottslighet, alkohol- och narkotikamissbruk samt psykiska problem. Medelåldern bland gärningsmännen var 36,5 år. Den yngste var 20 år gammal och den äldste 63 år. Merparten av de dömda var svenska medborgare. En fjärdedel av de dömda var utländska medborgare. I huvuddelen av fallen var mannen och kvinnan gifta eller sammanboende. I cirka sexton procent av fallen hade mannen och kvinnan tidigare varit gifta eller sammanboende. Gemensamma barn förekom i 38 procent av fallen. I de fall kränkningarna ägt rum under äktenskapet eller samboförhållandet hade relationen mellan mannen och kvinnan pågått en förhållandevis kort period innan kränkningarna började. Förhållandenas längd varierade mellan ett och tjugo år. Majoriteten av männen, 70 procent, var tidigare dömda, framförallt för våldsbrott. I majoriteten av domarna hade männen någon form av alkohol- eller narkotikamissbruk. Nästan en fjärdedel av männen hade i samband med rättegången genomgått en rättspsykiatrisk undersökning och/eller undersökning enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål m.m. Av dessa män erhöll nära en tredjedel psykiatrisk vård som påföljd (Brå-rapport 2000:11 s. 33–38).

I rapportens avslutande kommentar anges att det är för tidigt att dra några långtgående slutsatser om hur bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning fungerar. Resultaten anges tyda på att domstolarna, mot bakgrund av fängelsestraffens längd, betraktat brottet som särskilt allvarligt. Med hänsyn till att de dömda männen begått förhållandevis grova brott är slutsatsen i rapporten ändå att avsikten med bestämmelsen – att bedöma mindre grova men upprepade brott mot samma kvinna som ett allvarligt brott – inte uppnåtts (Brå-rapport 2000:11 s. 9).

2.6.2 Brottsförebyggande rådets rapport (2003)⁴

I en Brå-rapport från 2003 (Brå-rapport 2003:2) presenteras en utvärdering av lagen om besöksförbud. Rapportens syfte är att belysa lagens effekter på trygghet och brottslighet samt rättsväsendets tillämpning av lagen.

Som angetts ovan (avsnitt 2.2) kan enligt gällande rätt enbart brottsliga gärningar enligt 3, 4 och 6 kap. brottsbalken ingå i grov

⁴ Besöksförbud. En utvärdering av lagen och dess tillämpning. Brå-rapport 2003:2.

kvinnofridskränkning. Brottsförebyggande rådets bedömning i rapporten är att även överträdelse av besöksförbud stämmer väl in på beskrivningen av de systematiska kränkningar som behandlas i förarbetena till bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning. Brå anför också att det finns anledning att åter se över frågan om överträdelse av besöksförbud ska kunna ingå som en brottslig gärning vid grov kvinnofridskränkning (Brå-rapport 2003:2 s. 9 f.).

2.6.3 Åklagarmyndighetens påföljdsinventering

År 2005 gav regeringen Åklagarmyndigheten i uppdrag att kartlägga domstolarnas straffmätning och påföljdsval i mål om misshandel, grov misshandel, olaga hot, grovt olaga hot, rån och grovt rån. I december 2006 utökades uppdraget till att även omfatta grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Åklagarmyndighetens påföljdsinventering avser tingsrätts- och hovrättsdomar från åren 2000 och 2005, där personer över 18 år dömts för något av de ovan angivna brotten. Resultatet av kartläggningen redovisas i rapporten Domstolarnas påföljdspraxis vid vissa våldsbrott från år 2007.

År 2000 förekom endast sex fällande tingsrättsdomar avseende grov fridskränkning som huvudbrott. Fängelsestraff utdömdes i fem fall. I ett fall bestämdes påföljden till skyddstillsyn. Samtliga dömda personer var över 40 år. Fyra av fem fängelsedomar låg i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. En dom låg i intervallet 25–50 procent av straffskalan.

För året 2005 förekom 97 domar avseende grov fridskränkning som huvudbrott. I 73 fall utdömdes fängelse. Skyddstillsyn utdömdes i 20 fall. Påföljden bestämdes till villkorlig dom i förening med samhällstjänst i tre fall. Medelvärdet för utdömda fängelsestraff uppgick till 13 månader. Det längsta utdömda fängelsestraffet uppgick till fyra år. När det gäller hur stor andel av straffskalan som domstolarna utnyttjat låg 89 procent (65 domar) i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. I intervallet 25–50 procent av straffskalan låg sju domar. I ett fall hade ett fängelsestraff som översteg 50 procent av straffskalan utdömts.

Underlaget avseende grov kvinnofridskränkning var större än för grov fridskränkning. För året 2000 förekom 74 domar avseende grov kvinnofridskränkning som huvudbrott. Av de fallen utdömdes fängelse som påföljd i 70 domar. Skyddstillsyn utdömdes i tre fall och en dom innebar överlämnade till rättspsykiatrisk vård med sär-

skild utskrivningsprövning. Medelvärde för utdömd fängelsestid uppgick till 12,6 månader. Det längsta utdömda fängelsestraffet var tre år och fem månader. Närmare 92 procent av fängelsedomarna avsåg straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. I intervallet 25–50 procent av straffskalan förekom fem domar. I ett fall hade en strafftid överstigande 50 procent av straffskalan dömts ut.

År 2005 förekom 299 domar avseende grov kvinnofridskränkning. Fängelse hade dömts ut i 255 fall, dvs. drygt 85 procent. Skyddstillsyn utdömdes i 34 fall (drygt 11 procent). Villkorlig dom i förening med samhällstjänst förekom i fyra fall. Tre domar avsåg överlämnade till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Medelvärde för utdömd fängelsestid uppgick till 10,6 månader. Det längsta utdömda fängelsestraffet låg på tre år. Nästan 96 procent av fängelsedomarna avsåg straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. I intervallet 25–50 procent av straffskalan förekom elva domar (4 procent). Inte i något fall hade en strafftid överstigande femtio procent av straffskalan utdömts.

Som nämnts ovan ingick även andra brott än fridskränkingsbrotten i Åklagarmyndighetens undersökning. Det kan konstateras att även såvitt avser andra brott avsåg fängelsedomarna i majoriteten av fallen straff i den nedersta fjärdedelen av straffskalan. Nedan redogörs för andelen fängelsepåföljder och hur stor andel av fängelsedomarna som avsåg straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan året 2005.

I 22 procent av domarna avseende *misshandel* dömdes till fängelse och 95 procent av fängelsedomarna avsåg straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. Fängelse utdömdes i 81 procent av domarna avseende *grov misshandel* och 95 procent av fängelsedomarna avsåg straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. I 11 procent av domarna avseende *olaga hot* bestämdes påföljden till fängelse och 96 procent av fängelsedomarna avsåg straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. Undersökningen avseende *olaga hot*, *grovt brott* avsåg enbart 14 domar. I 57 procent av dessa domar bestämdes påföljden till fängelse och samtliga domar avsåg straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan. För *rån* utdömdes fängelse i 78 procent av fallen och 74 procent av fängelsedomarna avsåg straff i den nedersta fjärdedelen av straffskalan. I samtliga domar avseende *grovt rån* bestämdes påföljden till fängelse. I 88 procent av domarna låg straffet i den nedersta fjärdedelen av straffskalan.

2.6.4 Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) publicerade år 2010 en rapport om grov kvinnofridskränkning.⁵ Rapporten bygger dels på en examensuppsats, dels på kriminalstatistik, litteratur och samtal med jourkvinnor med lång erfarenhet av att möta våldsutsatta kvinnor. I rapporten återges sju fallbeskrivningar och åtta rättsfall.

I rapporten anges att de gärningar som vanligen ingår i åtal för grov kvinnofridskränkning är av det grövre slaget (misshandel och olaga hot). Erfarenheten från Roks kvinnojourer anges vara att det är svårt att få ett fall rubricerat som grov kvinnofridskränkning, trots att kvinnorna blivit utsatta just för sådana långvariga systematiska kränkningar som bestämmelsen ska ta fasta på (Roks rapport 1/2010 s. 11). Den sammanfattande slutsatsen i rapporten är att den helhetsbedömning som avsågs med bestämmelsen inte fått genomslag i rättstillämpningen. I analysen anges att lagstiftaren försökt införa en lagstiftning med ett könsperspektiv i fokus eftersom man uppfattat att mäns våld mot kvinnor grundar sig på dagens könsmaktsordning. Vidare anges att det har visat sig problematiskt i rättstillämpningen att kriminalisera ett strukturellt samhällsproblem i ett straffsystem som fokuserar på individuella gärningar och inte tar hänsyn till de strukturella aspekter som könsmaktsordningen innebär (Roks rapport 1/2010 s. 30).

⁵ Roks rapport 1/2010, Grov kvinnofridskränkning – vad vet vi efter tio år?

3 Kriminalstatistik

3.1 Inledning

Brottsförebyggande rådet (Brå) publicerar årligen den officiella kriminalstatistiken. I den beskrivs bl.a. den brottslighet som kommer till myndigheternas kännedom genom polisanmälningar. Brott som inte anmäls kommer inte med i kriminalstatistiken. Sedan år 2005 kompletteras bilden av medborgarnas utsatthet för brott enligt kriminalstatistiken av de årliga offerundersökningar som genomförs av Brå inom ramen för den Nationella trygghetsundersökningen (NTU). NTU undersöker årligen självrapporterad utsatthet för brott, upplevd trygghet och förtroendet för rättsväsendet och dess myndigheter.

Den officiella kriminalstatistiken omfattar uppgifter om anmälda brott, uppklarade brott, personer misstänkta för brott, personer lagförda för brott, verkställighet inom kriminalvården och återfall i brott. I detta kapitel redogörs för kriminalstatistiken beträffande fridskränkingsbrotten avseende *anmälda brott, uppklarade brott, brottsdeltagande misstänkta gärningsmän, lagföringsbeslut, tidigare brottslighet samt påföljdsval och straffmätning*. I avsnittet om brottsdeltagande redovisas också viss statistik gällande brottsoffer. Redovisningen i detta kapitel bygger uteslutande på statistik och analysmaterial från Brå.

För att tolka uppgifterna i kriminalstatistiken krävs kunskap om vad uppgifterna avser och hur statistiken är uppbyggd. Statistiken över anmälda brott omfattar händelser som anmälts som brott. En och samma polisanmälan kan innehålla flera brott. Analysenheten för anmälda och uppklarade brott är antalet brott och inte antalet polisanmälningar. Lagföringsstatistiken däremot utgår från den eller de personer som begått brottet eller brotten. Analysen kompliceras av att gärningar efter anmälningstillfället kan komma att omrubriceras, omklassificeras eller bedömas inte vara ett brott utan att anmälningsstatistiken ändras. Ett brott som anmäls ett år kan också

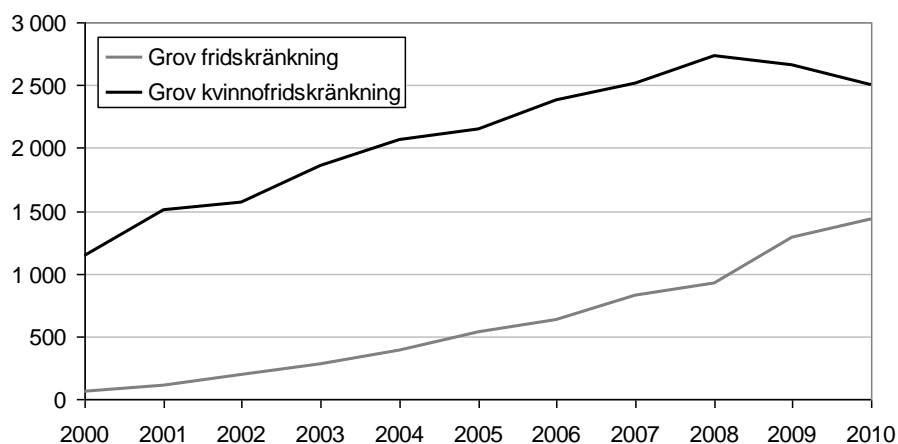
komma att klaras upp eller leda till lagföring först under senare år (Konsten att läsa statistik, Brå-rapport 2006:1 s. 31 f. och 56 f.).

3.1.1 Polisanmälda fridskränkingsbrott

Antalet polisanmälda fridskränkingsbrott uppgick år 2010 till 3 936 enligt den officiella kriminalstatistiken. Av dessa utgjorde 1 435 grov fridskränkning och 2 501 grov kvinnofridskränkning.

Sedan år 2000 har antalet anmälda brott avseende grov fridskränkning ökat från 63 år 2000 till 1 435 brott år 2010. Även beträffande grov kvinnofridskränkning har antalet anmälda brott ökat. För den kategorin är ökningen inte lika markant men utgör ändå en dryg fördubbling. Grov kvinnofridskränkning har ökat från 1 147 år 2000 till 2 501 år 2010. Av figur 1 framgår att antalet anmälda fridskränkingsbrott ökat i princip årligen sedan 2000. Utvecklingen av antalet anmälningar avseende fridskränkingsbrott bör ses mot bakgrund av att dessa brott infördes och trädde i kraft den 1 juli 1998. Lagen fick sin nuvarande lydelse genom de lagändringar som trädde i kraft den 1 januari 2000. Vid tolkningen av statistiken bör därför beaktas en viss tillväjningsprocess från rättsväsendets sida beträffande fridskränkingsbrotten. Statistiken över antal anmälda brott utgår från anmälningstillfället och speglar således polisens kategorisering av anmälarens berättelse.

Figur 1 Antal anmälda fridskränkingsbrott åren 2000–2010

Källa: Brå

3.1.2 Uppklarade brott

I statistiken över uppklarade brott redovisas de anmälda brott som åtgärdats under ett kalenderår. Begreppet ”uppklarade brott” är polisiärt och innebär att brottet fått ett ”polisiärt klarläggande” (Brå-rapport 2006:1 s. 32). Det behöver dock inte innebära att någon dömts för brottet. De uppklarade brotten delas i statistiken upp i kategorierna personuppklarade brott, där åklagaren ansett sig kunna knyta en gärningsman till brottet, och tekniskt uppklarade brott, där utredningen av brottet lags ned av olika skäl. Om ett brott är *personuppklat* har beslut om att väcka åtal, utfärda strafföreläggande eller meddela åtalsunderlåtelse fattats. De vanligaste besluten som innebär att brott i statistiken redovisas som *tekniskt uppklarade* avser att det inte kan styrkas att ett brott har begåtts, att den anmälda gärningen inte bedöms vara brott eller att den misstänkte inte är straffmyndig. Med *ouppklarade* brott avses vanligen att det inte finns någon misstänkt person eller att spaningsuppslag saknas, att spaningarna inte lett till något resultat, att det trots utredning inte kan styrkas att den skäligen misstänkte begått brottet eller att utredningen visar att den misstänkte är oskyldig. De ouppklarade brotten redovisas inte i statistiken (Brå-rapport 2006:1 s. 32 f.).

Uppklaringsprocenten redovisas i statistiken utifrån antalet brott som klarats upp ett visst år jämfört med antalet brott som anmäls samma år. Som angetts inledningsvis kan, men behöver det inte, finnas en direkt koppling mellan antalet anmälda brott och antalet uppklarade brott under ett och samma år. Medan de anmälda brotten endast hänför sig till det aktuella året kan ett brott som klarats upp samma år härröra från en anmälan flera år tillbaka i tiden.

Antalet fridskränkingsbrott som klaras upp ett år i förhållande till antalet anmälda brott varierar. Under åren 2000–2010 varierade uppklaringsprocenten för *grov fridskränkning* mellan lägst 24 procent (år 2000) och högst 71 procent (år 2003). För samma period varierade uppklaringsprocenten för *grov kvinnofridskränkning* mellan lägst 37 procent (år 2000) och högst 51 procent (år 2004). Andelen *personuppklarade brott* varierar också över åren. För *grov fridskränkning* varierade andelen personuppklarade brott mellan 21–59 procent under åren 2005–2010. Andelen personuppklarade brott avseende *grov kvinnofridskränkning* varierade under samma period mellan 24–34 procent.

3.1.3 Brottsdeltagande och offer

I statistiken över misstänkta personer redovisas de personer som efter avslutad utredning av polis eller åklagare bedömts vara skäligen misstänkta för brott under kalenderåret. Statistiken omfattar straffmyndiga personer, dvs. personer som är 15 år eller äldre. Medan statistiken över misstänkta personer visar ålders- och könsfördelning för de personer som någon gång under året begått ett visst brott visar statistiken över brottsdeltagande hur stor andel av en viss brottstyp som begåtts av en särskild grupp av personer. De båda statistikenheter skiljer sig åt på det sättet att i statistiken över misstänkta redovisas en och samma person endast en gång för varje brottstyp. I statistiken över brottsdeltagande redovisas individerna varje gång de registreras för en viss typ av brott (Brå-rapport 2006:1 s. 38 f.).¹

Som närmare beskrivs i avsnitt 4.3 är det vid fridskränkingsbrott inte ovanligt att flera familjemedlemmar samtidigt utsätts för brott. Utredningen har därför valt att redovisa antal brottsdeltagande för personer misstänkta för fridskränkingsbrott som alltså visar hur stor andel av en viss brottstyp som begåtts av en särskild grupp personer.

Sedan år 2009 redovisas information om brottsoffren i statistiken avseende grov fridskränkning på så sätt att det kan utläsas om brottet begåtts mot en pojke eller en flicka under 18 år eller mot en man eller en kvinna över 18 år. Som framgår av tabell 2 är könsfördelningen vid brott mot barn förhållandevis jämn medan brottsoffren företrädesvis är kvinnor när offret är över 18 år.

¹ Två personer som tillsammans misstänks för fem brott genererar t.ex. tio brottsdeltaganden.

Tabell 2 Antal brottsdeltagande för personer misstänkta för fridskränk-
ningsbrott, totalt sett samt fördelat på ålder, år 2010

Brottstyp	Totalt	därav 15–20 år		övriga	
		antal	andel (%)	antal	andel (%)
<i>Grov fridskränkning</i>	629	50	8%	579	92%
– mot barn under 18 år	368	18	5%	350	95%
– mot flicka under 18 år	181	11	6%	170	94%
– mot pojke under 18 år	187	7	4%	180	96%
– mot kvinna 18 år eller äldre	136	21	15%	115	85%
– mot man 18 år eller äldre	21	1	5%	20	95%
<i>Grov kvinnofridskränkning</i>	993	43	6%	950	96%
Fridskränkningbrott totalt	1 622	93	6%	1 529	94%

Källa: Brå

Bland gärningsmännen förekommer företrädesvis män. Av tabell 3 nedan framgår att kvinnor förekommer i högre utsträckning vid fridskränkingsbrott mot barn under 18 år. Ett av rekvisiten för grov kvinnofridskränkning är att gärningarna begåtts av en man mot en kvinna. Nedan redovisas därför endast könsfördelningen vid brottsdeltagande avseende grov fridskränkning.

Tabell 3 Antal brottsdeltagande för personer misstänkta för grov
fridskränkning, totalt sett samt fördelat på kön, år 2010

Brottstyp	Totalt	därav kvinnor		därav män	
		antal	andel (%)	antal	andel (%)
<i>Grov fridskränkning</i>	629	136	22%	493	78%
– mot barn under 18 år	368	94	26%	274	74%
– mot flicka under 18 år	181	52	29%	129	71%
– mot pojke under 18 år	187	42	22%	145	78%
– mot kvinna 18 år eller äldre	136	2	1%	134	99%
– mot man 18 år eller äldre	21	8	38%	13	62%
Totalt	1 622	141	9%	1 479	91%

Källa: Brå

3.1.4 Lagförda fridskränkingsbrott

Med lagföring avses i den officiella statistiken domslut (dom i tingsrätt), strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. En enskild person kan lagföras vid flera tillfällen under ett år. I statistiken redovisas

en lagförd person för varje enskilt lagföringsbeslut som denne står för under perioden. Detta betyder att om flera personer ingår i samma lagföring redovisas varje person som en enhet för sig i statistiken. En person kan lagföras för flera brott i ett och samma lagföringsbeslut.

Det förhållandet att lagföringsstatistiken avser domar i tingsrätt innebär att en person som befunnits skyldig i tingsrätt, men frikänts i högre instans, kommer att stå kvar som ”dömd” i statistiken. Eftersom frikännande domar inte redovisas kommer vidare en person som frikänts i tingsrätt men därefter fällts i högre instans inte att finnas med i lagföringsstatistiken. Lagföringsstatistiken avseende huvudbrott och huvudpåföljd redovisar brottet med den strängaste straffskalan. Av statistiken framgår inte om lagföringsbesluten avser ett eller flera brott. (Brå-rapport 2006:1 s. 40 f.).

Av tabellen nedan framgår att antalet lagföringsbeslut för fridskränkingsbrott ökade konstant mellan åren 2000–2006 samt att lagföringarna endast undantagsvis består av annat än domar, dvs. strafförelägganden och åtalsunderlåtelse.

Tabell 4 **Antal lagföringsbeslut efter huvudbrott, år 2000–2010**

	Grov fridskränkning		Grov kvinnofridskränkning	
	Lagföringar; därav domslut		Lagföringar; därav domslut	
2000	6	6	74	74
2001	21	21	150	150
2002	42	42	184	184
2003	62	55	219	218
2004	79	79	269	269
2005	119	107	299	299
2006	141	111	343	343
2007	104	101	306	306
2008	118	117	400	399
2009	120	118	327	326
2010	108	107	286	286

Källa: Brå

Tabell 5 Antal lagföringsbeslut efter huvudbrott fördelat på kön och ålder, år 2010

Huvudbrott	Ålder vid tiden för åklagarbeslutet/ föreläggandet/domen		
	15–20	Övriga	Totalt
<i>Kvinnor</i>			
Grov fridskränkning	-	20	20
<i>Män</i>			
Grov fridskränkning	11	77	88
Grov kvinnofridskränkning	7	279	286

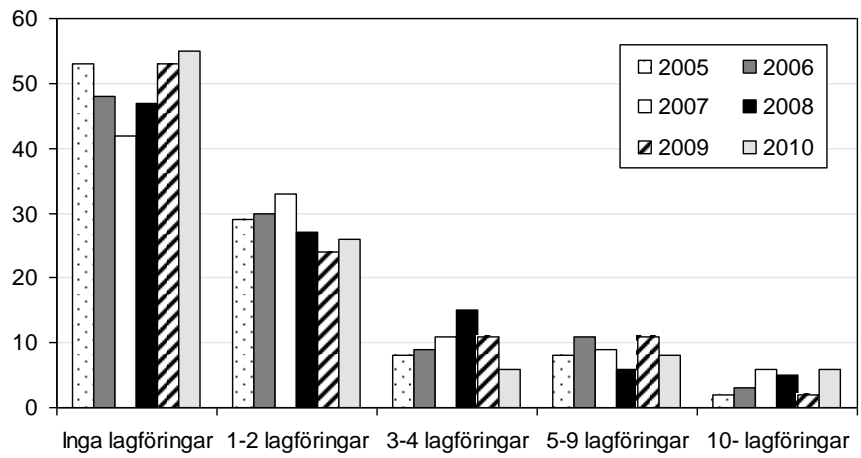
Källa: Brå

3.1.5 Tidigare brottslighet

I kriminalstatistiken finns även uppgifter om i vilken utsträckning de lagförda gärningsmännen tidigare (under de senaste tio åren) lagförts. Av kriminalstatistiken framgår inte vilken typ av brottslighet som de tidigare lagföringarna avser.

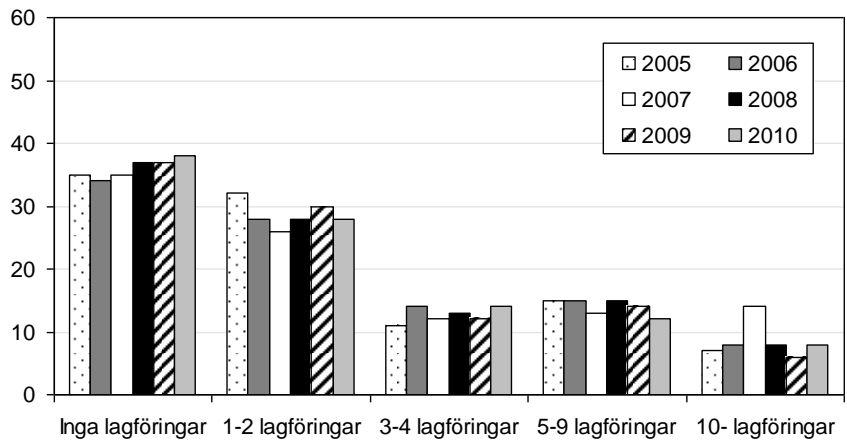
Bland de som dömdes för grov fridskränkning som huvudbrott år 2010 var 55 procent tidigare ostraffade, sett till de närmaste tio åren före lagföringen. 26 procent hade lagförts en eller två gånger, sex procent tre till fyra gånger, åtta procent fem till nio gånger och sex procent hade lagförts tio eller fler gånger. Som framgår av figur 2 och 3 nedan är andelen tidigare ostraffade under perioden år 2005–2010 generellt sett högre för grov fridskränkning än för grov kvinnofridskränkning. Bland de som lagfördes för grov kvinnofridskränkning under år 2010 var 38 procent tidigare ostraffade, 28 procent hade lagförts en eller två gånger, 14 procent tre eller fyra gånger, tolv procent fem till nio gånger och åtta procent hade lagförts tio eller fler gånger. Andelen ostraffade respektive tidigare lagförda är förhållandevis jämn över åren 2005–2010.

Figur 2 Tidigare brottslighet – andel personer lagförda för grov fridskränkning år 2005–2010, efter antal tidigare lagföringar de senaste tio åren, i procent

Källa: Brå

Figur 3 Tidigare brottslighet – andel personer lagförda för grov kvinnofridskränkning år 2005–2010, efter antal tidigare lagföringar de senaste tio åren, i procent

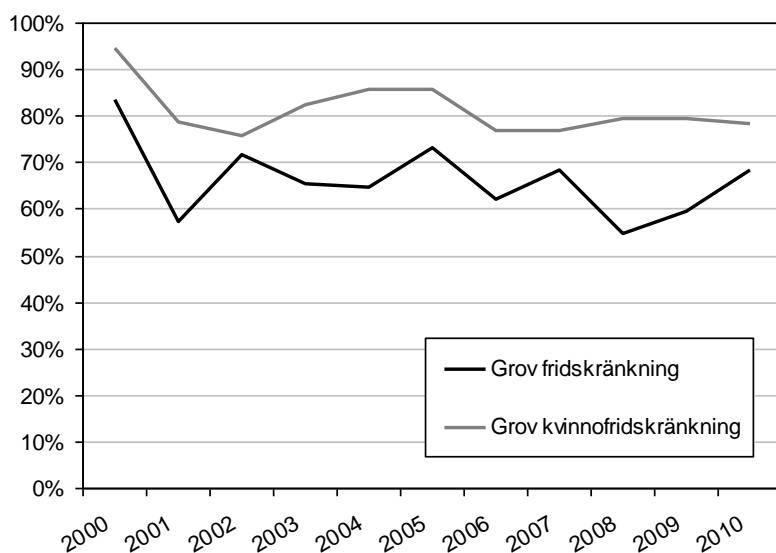

Källa: Brå

3.1.6 Påföljdsval och straffmätning

Den officiella kriminalstatistiken visar att fängelse är den vanligaste påföljden för fridskränkingsbrott. Sedan införandet av fridskränkingsbrotten har andelen fängelsedomar hela tiden varit hög i förhållande till den totala andelen fällande domar. Andelen domar där påföljden bestämts till fängelse har varit något högre beträffande grov kvinnofridskränkning än beträffande grov fridskränkning. År 2010 bestämdes påföljden till fängelse i 68 procent av de fällande domarna avseende grov fridskränkning. Bland de fällande domarna avseende grov kvinnofridskränkning, samma år, bestämdes påföljden till fängelse i 78 procent. Som nämnts ovan följer lagföringsstatistiken huvudbrott och huvudpåföljd, vilket innebär att en dom som avser flera brott i statistiken redovisas under brottet med den strängaste straffskalan. Av statistiken framgår alltså inte om domen avser ett eller flera brott. Avser domen flera brott med samma straffskala, t.ex. grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, väljs slumpmässigt ett av brotten som huvudbrott.

Figur 4 Andel fängelsedomar i förhållande till det totala antalet fällande domar åren 2000–2010, i procent

Källa: Brå

Under år 2010 uppgick medelvärdet för utdömd fängelsestid enligt kriminalstatistiken till fängelse 13 månader för grov fridskränkning och tio månader för grov kvinnofridskränkning.² Sedan fridskränkningensbrotten infördes har medelvärdet för utdömd fängelsestid uppgått till som högst 13,6 månader för grov fridskränkning och 12,6 månader för grov kvinnofridskränkning (i båda fallen år 2000). Under åren 2000–2010 uppgick medelvärdet för utdömd fängelsestid till i snitt tolv respektive elva månader för grov fridskränkning respektive grov kvinnofridskränkning. Snittvärdet är alltså något högre för grov fridskränkning. Av statistiken avseende medelvärdet för utdömd fängelsestid framgår att fängelsestraffens placering i straffskalan är relativt jämn över åren.

Tabell 6 Medelvärde för utdömd fängelsestid för domar med fridskränkingsbrott som huvudbrott och fängelse som huvudpåföljd åren 2000–2010

År	Grov fridskränkning		Grov kvinnofridskränkning	
	Medelvärde i månader	Antal fängelsedomar	Medelvärde i månader	Antal fängelsedomar
2000	13,6	5	12,6	70
2001	9	13	10,1	122
2002	10	30	10	145
2003	13	36	11	185
2004	11,2	56	10,5	235
2005	12	80	11	257
2006	13	71	10	267
2007	10	72	11	235
2008	12	68	10	318
2009	10	70	10	262
2010	13	77	10	227

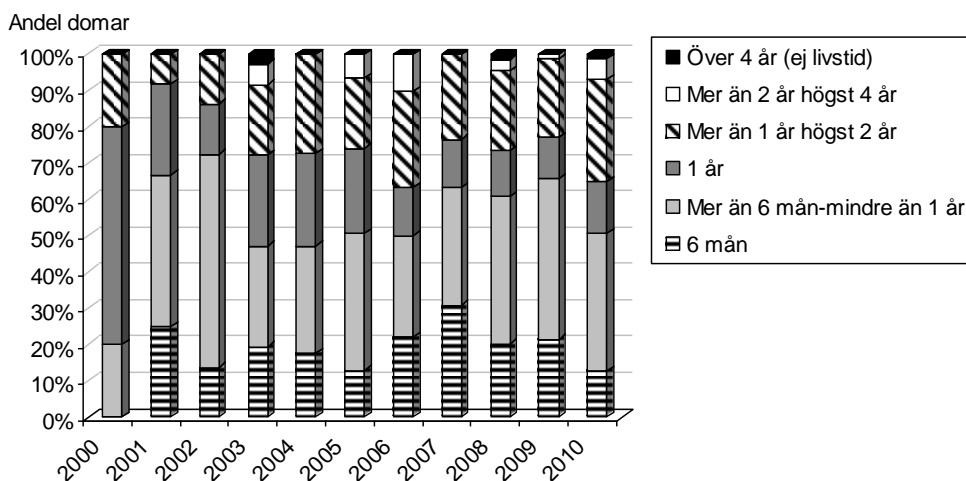
Källa: Brå

Som framgår av figur 5 och 6 nedan har, för såväl grov fridskränkning som grov kvinnofridskränkning, under åren 2000–2010 den största andelen fängelsestraff bestämts till en tid om mer än sex månader men mindre än ett år. Den genomsnittliga strafftiden var 13 månader för grov fridskränkning år 2010, vilket motsvarar nästan 19 procent av straffmaximum. Samma år motsvarar den genomsnitt-

² Som redogörs för närmare i kap. 5, avsnitt 5.4.4 och 5.4.5, har reglerna i 29 kap. brottsbalken nyligen ändrats i syfte att skärpa straffen för allvarliga våldsbrott. Nämda lagändringar kan ännu inte beräknas ha fått genomslag i statistiken.

liga strafftiden för grov kvinnofridskränkning tio månader, nästan 14 procent av straffmaximum. Detta kan jämföras med t.ex. grov stöld som har samma straffskala som fridskränkingsbrotten. Även för grov stöld var tio månader den genomsnittliga strafftiden år 2010. Den genomsnittliga strafftiden för misshandel samma år var tre månader, vilket motsvarar 14 procent av straffmaximum för det brottet. För grov misshandel var den genomsnittliga strafftiden 17 månader år 2009, 15 procent av straffmaximum.³

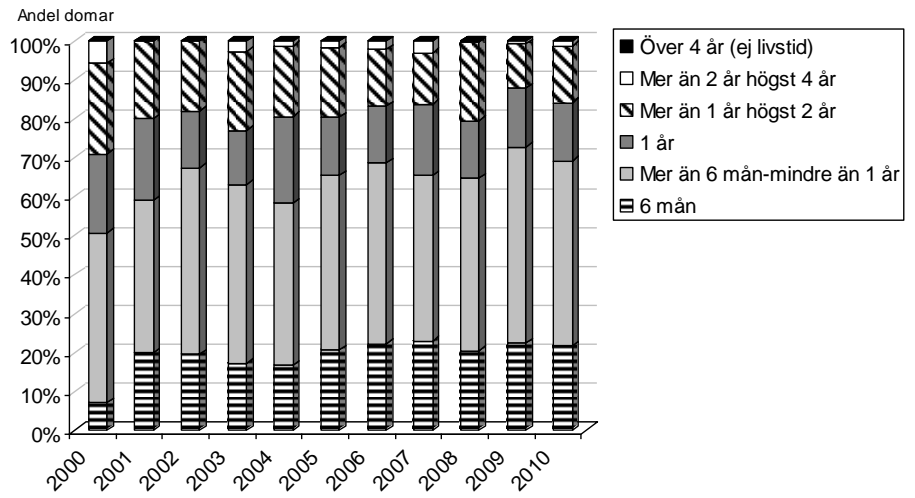
Figur 5 Grov fridskränkning – fängelsestraffens fördelning i straffskalan, åren 2000–2010

Källa: Brå

³ Från och med juli 2010 har straffskalan för grov misshandel ändrats och ytterligare en gradindelning, synnerligen grov misshandel, har införts. Av den anledningen redovisas det genomsnittliga straffet för år 2009 och inte år 2010.

Figur 6 Grov kvinnofridskränkning – fängelsestraffens fördelning i straffskalan, åren 2000–2010

Källa: Brå

4 Genomgång av domar angående fridskränkingsbrott

4.1 Inledning

Utredningen ska utvärdera tillämpningen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i 4 kap. 4 a § brottsbalken i syfte att identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen. I detta kapitel redovisas utredningens genomgång av domar avseende åtal för fridskränkingsbrott som överklagats till hovrätterna under år 2009 (se närmare kapitel 1 angående urvalet av domar för praxisgenomgången). Utgångspunkten för redovisningen är de i direktiven särskilt uppställda riktlinjerna för utvärderingen, dvs. vilka brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott och hur reglerna om preskription påverkat detta, i vilken utsträckning gärningsmannen vid sidan av fridskränkingsbrottet samtidigt fällts till ansvar för andra brott mot samma målsägande samt hur eventuella skadeståndsanspråk har bedömts. Utredningen har också undersökt vilken relation gärningsmannen och brottsoffret har eller har haft samt gärningsmannens kön, ålder och tidigare brottslighet. Kapitlet innehåller vidare en redogörelse för påföljdsval och straffmätning i de genomgångna domarna.

Kapitlet avslutas med ett avsnitt om domstolarnas bedömningar av de för fridskränkingsbrotten särskilda rekvisiten; att var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet samt att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. I avsnittet analyseras vad som enligt domstolarna krävs för att rekvisiten ska vara uppfyllda. Vidare redovisas om det har kunnat identifieras tolkningsproblem vid domstolarnas tillämpning av straffbestämmelserna om fridskränkingsbrott.

I avsnitt 4.8 avseende domstolarnas bedömning av de särskilda rekvisiten redogörs såväl för domar där ansvar för fridskränkingsbrott utdömts som domar där gärningarna inte rubricerats som ett

fridskränkingsbrott. I övrigt avser redogörelsen i detta kapitel enbart de domar i praxisgenomgången där ansvar för fridskränkingsbrott utdömts. Sammanlagt rör det sig om 152 fall av grov kvinnofridskränkning, 20 fall av grov fridskränkning mot vuxen och 56 fall av grov fridskränkning mot barn.

4.2 Brottstyper

4.2.1 Sammanfattning

Bland de genomgångna domarna är det vissa brottstyper som förekommer i större utsträckning än andra. När ansvar för fridskränkingsbrott utdömts är den mest förekommande brottstypen misshandel av normalgraden. Även olaga hot förekommer i stor utsträckning. Ofredande är den tredje största kategorin.

Att gärningsmannen döms för andra brott mot samma målsägande vid sidan av fridskränkingsbrott förekommer främst vid grov kvinnofridskränkning. Det är då framför allt fråga om andra, mer allvarliga, brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken som på grund av reglerna om konkurrens inte ska ingå i fridskränkingsbrottet. Bland de genomgångna domarna avseende grov fridskränkning mot barn förekom det endast i ett fall att gärningsmannen jämte fridskränkingsbrottet dömdes för ett annat brott mot samma målsägande.

4.2.2 Brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott

Utredningen har valt att dela upp genomgången och analysen av domarna i tre grupper; grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning mot vuxen och grov fridskränkning mot barn.¹ För samtliga tre kategorier är misshandel (3 kap. 5 § brottsbalken) och olaga hot (4 kap. 5 § brottsbalken) de vanligaste brottstyperna som ingått i fridskränkingsbrottet. Ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken) är den tredje vanligaste kategorin.

I tabellen nedan redovisas hur vanligt förekommande en viss brottstyp är bland de genomgångna domarna. Hur många gärningar som förekommit i det enskilda fallet varierar kraftigt. I denna sam-

¹ Till kategorin grov fridskränkning mot barn har hänförts de domar där målsäganden var under 18 år vid den första gärningen.

manställning tas inte hänsyn till hur många gånger ett visst brott förekommit utan enbart till om brottstypen överhuvudtaget ingått bland gärningarna. Även om det inom ramen för ett och samma fridskränkingsbrott förekommit över tio misshandelsgärningar genererar det således i denna jämförelse endast en förekomst av brottstypen. Bland domarna där ansvar för grov kvinnofridskränkning utdömts förekom t.ex. misshandelsbrott av normalgraden i 147 av 152 fall. Det sammanlagda antalet misshandelsgärningar översteg emellertid 660 preciserade gärningar. Därtill kom ett stort antal opreciserade gärningar, dvs. gärningar av visst slag som begåtts under en viss tidsperiod och där det hålls mer öppet exakt tidpunkt och ibland även tillvägagångssätt för respektive gärning.

Som utvecklas närmare nedan under avsnittet om preskription (avsnitt 4.2.3) är det inte alltid som domstolen anger hur de enskilda gärningar som ingår i fridskränkingsbrottet ska rubriceras. Bland domarna avseende grov kvinnofridskränkning har rubricering av de enskilda gärningarna endast skett i drygt hälften av domarna. Sammanställningen av vilka brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott bygger därför i flera fall på utredningens bedömning av hur de enskilda gärningarna som ingått i fridskränkingsbrottet bör rubriceras.

Tabell 7 Brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott

Brottstyp	Grov kvinno- fridskränkning (152 fall) ²		Grov fridskränkning (vuxen) (20 fall)		Grov fridskränkning (barn) (56 fall) ³	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
<i>Brott mot liv och hälsa, 3 kap. brottsbalken</i>						
Misshandel	147	97%	18	90%	49	88%
Misshandel (ringa)	26	17%	2	10%	5	9%
Misshandel, försök	2	1%	1	5%	-	-
Totalt	175		21		54	
<i>Brott mot frihet och frid, 4 kap. brottsbalken</i>						
Olaga frihetsberövande (mindre grovt)	8	5%	1	5%	2	4%
Olaga tvång	-	-	1	5%	5	9%
Olaga hot	110	72%	13	65%	19	34%
Hemfridsbrott	2	1%	-	-	-	-
Ofredande	56	37%	4	20%	17	30%
Totalt	176		19		43	
<i>Sexualbrott, 6 kap. brottsbalken</i>						
Sexuellt tvång	2	1%	-	-	-	-
Sexuellt ofredande	1	0,6%	-	-	3	5%
Totalt	3		-		3	

4.2.3 Preskriptionsreglernas betydelse för vilka brottstyper som ingått i fridskränkingsbrott

Praxisgenomgången ger inte stöd för att reglerna om preskription annat än i enstaka fall har påverkat vilka brottstyper som har ingått i fridskränkingsbrottet. Inte heller ger genomgången stöd för att preskriptionsreglerna föranleder tillämpningsproblem för domstolarna. I fjorton fall där ansvar för grov kvinnofridskränkning utdömts (sammanlagt 152 fall) har gärningar i åklagarens gärningsbeskrivning bedömts vara preskriberade. Det rör sig vanligen

² Underlaget avseende domar där ansvar för grov kvinnofridskränkning utdömts utgörs av 151 domar. I en av domarna fälldes gärningsmannen samtidigt till ansvar för grov kvinnofridskränkning i två fall mot två olika målsägande. Sålunda rör det sig om 152 fall där ansvar för grov kvinnofridskränkning utdömts.

³ Vid grov fridskränkning mot barn är det i flera av de genomgångna domarna fråga om brott mot flera barn, dvs. att gärningsmannen genom en och samma dom dömts för flera fall av grov fridskränkning mot barn. De 56 fallen av grov fridskränkning mot barn är fördelade på 35 gärningsmän. En av domarna avser två olika gärningsmän, dvs. två fall av fridskränkingsbrott mot ett och samma barn.

om brottstyperna ringa misshandel och ofredande där preskriptionstiden uppgår till två år. Vid grov fridskränkning mot barn bedömdes brott vara preskriberade i sju av sammanlagt 56 fall. De preskriberade gärningarna var sedda för sig att bedöma som ringa misshandel, ofredande och olaga hot.

Som angetts ovan är det inte ovanligt att domstolarna underlåter att rubricera de enskilda gärningar som tillsammans kvalificeras som ett fridskränkingsbrott. Enligt vår mening är det en brist när så inte sker. Det är angeläget att såväl åklagare som domstolar uttryckligen gör en bedömning av hur varje enskild gärning bör rubriceras och också redovisar detta i gärningsbeskrivning respektive domskäl. Som skäl för detta kan anföras främst att bedömningarna blir klarare och mer fullständiga om åklagaren och domstolen redovisar sin syn på hur varje gärning bör bedömas och vilka omständigheter som beaktats vid denna bedömning. Det torde vidare, även om vår praxisgenomgång inte ger något stöd för denna farhåga, finnas en risk för att frågor om preskription förbises om inte varje enskild gärning rubriceras för sig. Detta beror på att preskriptionsprövningen ska göras med utgångspunkt från straffskalan för det brott som varje enskild gärning anses utgöra. Även det förhållandet att det inte sällan också är fråga om s.k. opreciserade gärningar, såsom t.ex. misshandel på visst angivet sätt vid upprepade tillfällen under en viss period, innebär att det är av stor vikt att domstolen klart redovisar sin bedömning av hur en enskild gärning, sedd för sig, bör rubriceras. Straffbestämmelserna i 4 kap. 4 a § brottsbalken tar sikte på enskilda, var för sig straffbelagda, gärningar som sedda i sitt sammanhang i stället kan rubriceras som fridskränkingsbrott. En annan sak är att det kan vara godtagbart att till grund för en fällande dom lägga, förutom detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar, ytterligare gärningar av likartat slag som begåtts under en viss tidsperiod och där det hålls mera öppet exakt tidpunkt, plats och kanske även tillvägagångssätt för respektive gärning (jfr NJA 2004 s. 437). Till frågor om preskription återkommer vi i avsnitt 5.5.

4.2.4 Andra brott mot samma målsägande

Att gärningsmannen dömdes för andra brott mot samma målsägande vid sidan av fridskränkingsbrottet förekom i praxisgenomgången främst vid grov kvinnofridskränkning. Bland de genomgångna domarna avseende grov fridskränkning mot barn förekom det enbart i ett

fall att gärningsmannen samtidigt dömdes för andra brott mot samma målsägande. När gärningsmannen samtidigt dömdes för andra brott mot samma målsägande var det vid grov kvinnofridskränkning framför allt fråga om andra, mer allvarliga, brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken som på grund av reglerna om konkurrens inte ska ingå i fridskränkingsbrottet. Bland andra brott som gärningsmannen dömdes för vid sidan av grov kvinnofridskränkning var våldtäkt det vanligaste. Det förekommer emellertid också att domstolarna dömer särskilt för gärningar, t.ex. misshandel av normalgraden, som i och för sig skulle ha kunnat ingå som en del av fridskränkingsbrottet men som på grund av bristen på tidsmässigt samband med övriga gärningar inte ansetts utgöra led i en upprepad kränkning.

På samma sätt som i tabell 7 i avsnitt 4.2.2 ovan avseende de brottstyper som ingått i fridskränkingsbrotten, redovisas inte i tabell 8 avseende andra brott mot samma målsägande antalet gärningar. I stället anges i vilken utsträckning det förekommit att gärningsmannen vid sidan av fridskränkingsbrottet samtidigt dömts för brott av ett annat slag mot samma målsägande. Bland de genomgångna domarna avseende grov kvinnofridskränkning dömdes gärningsmannen vid sidan av fridskränkingsbrottet även för våldtäkt i 17 fall. Antalet preciserade våldtäktsgärningar uppgick emellertid till 30, vartill kom opreciserade gärningar i några fall.

Som angetts var våldtäkt den vanligaste brottstypen vid sidan av grov kvinnofridskränkning. Även övergrepp i rättssak förekom i ganska stor utsträckning. Den tredje vanligaste kategorin var skadegörelse respektive överträdelse av besöksförbud. Övergrepp i rättssak och skadegörelse var de vanligaste brottstyperna som gärningsmannen dömdes för vid sidan av grov fridskränkning mot vuxen. I förhållande till den totala mängden fällande domar var det vanligare att gärningsmannen dömdes för skadegörelse och övergrepp i rättssak vid grov fridskränkning mot vuxen än vid grov kvinnofridskränkning. I en femtedel av domarna avseende grov fridskränkning mot vuxen dömdes gärningsmannen för skadegörelse mot samma målsägande. Ansvar för skadegörelse mot samma målsägande utdömdes i fem procent av domarna avseende grov kvinnofridskränkning. I en fjärdedel av domarna avseende grov fridskränkning mot vuxen dömdes gärningsmannen även för övergrepp i rättssak. Vid utdömt ansvar för grov kvinnofridskränkning dömdes gärningsmannen samtidigt för övergrepp i rättssak i nästan åtta procent av domarna.

Tabell 8 Andra brott mot samma målsägande

Brottstyp	Grov kvinno- fridskränkning (152 fall) ⁴		Grov fridskränkning (vuxen) (20 fall)		Grov fridskränkning (barn) (56 fall) ⁵	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
Gärning						
<i>Brott mot liv och hälsa, 3 kap. brottsbalken</i>						
Misshandel	5	3%	1	5%	-	-
Grov misshandel	4	3%	2	10%	1	2%
Totalt	9		3		1	
<i>Brott mot frihet och frid, 4 kap. brottsbalken</i>						
Olaga frihetsberövande	1	0,7%	-	-	-	-
Olaga frihetsberövande (mindre allvarligt)	1	0,7%	-	-	-	-
Olaga hot	2	1%	-	-	-	-
Totalt	4		-		-	
<i>Sexualbrott, 6 kap. brottsbalken</i>						
Våldtäkt	17	11%	1	5%	-	-
Grov våldtäkt	4	3%	-	-	-	-
Försök till våldtäkt	1	0,7%	-	-	-	-
Totalt	22		1		-	
<i>Andra brott</i>						
Stöld	1	0,7%	-	-	-	-
Egenmäktigt förfarande	-	-	1	5%	-	-
Bedrägeri	1	0,7%	-	-	-	-
Utpressning	1	0,7%	-	-	-	-
Skadegörelse	8	5%	4	20%	-	-
Övergrepp i rättssak	12	8%	5	25%	-	-
Överträdelse av besöksförbud	8	5%	-	-	-	-
Totalt	31		10		-	

⁴ Underlaget avseende domar där ansvar för grov kvinnofridskränkning utdömts utgörs av 151 domar. I en av domarna fälldes gärningsmannen samtidigt till ansvar för grov kvinnofridskränkning i två fall mot två olika målsägande. Sålunda rör det sig om 152 fall där ansvar för grov kvinnofridskränkning utdömts.

⁵ Vid grov fridskränkning mot barn var det i flera av de genomgångna domarna fråga om brott mot flera barn, dvs. att gärningsmannen genom en och samma dom dömts för flera fall av grov fridskränkning mot barn. De 56 fallen av grov fridskränkning mot barn är fördelade på 35 gärningsmän. En av domarna avser två olika gärningsmän, dvs. två fall av fridskränkingsbrott mot ett och samma barn.

4.3 Samtidig brottslighet mot flera personer i samma familj

Praxisgenomgången visar att en stor del av domarna avseende fridskränkingsbrott mot barn även innefattade åtal om grov kvinnofridskränkning. Cirka en tredjedel av gärningsmännen som dömdes för grov fridskränkning mot barn dömdes samtidigt för grov kvinnofridskränkning (12 av 35 gärningsmän). Som redogjorts för ovan avser domarna angående grov fridskränkning mot barn inte sällan också övergrepp mot flera barn. Det sammanlagda antalet fall av grov fridskränkning mot barn (56) är fördelade på 35 gärningsmän. Cirka två femtedelar av gärningsmännen dömdes samtidigt för fridskränkingsbrott mot två eller flera barn i samma familj (15 av 35 gärningsmän).

4.4 Särskilt om grov fridskränkning

Enligt direktiven ska utredningen när det gäller grov fridskränkning undersöka vilken relation gärningsmannen och brottsoffret har eller har haft. Därvid ska särskild uppmärksamhet ägnas åt frågan hur lagstiftningen har tillämpats i situationer när brottet riktats mot barn. I uppdraget ingår också att notera gärningsmannens respektive brottsoffrets kön samt andra omständigheter som bedöms relevanta, t.ex. ålder och gärningsmannens tidigare brottslighet.

4.4.1 Grov fridskränkning mot vuxen

När ansvar för grov fridskränkning mot vuxen utdömts hade övergreppen i en klar majoritet av fallen skett inom ramen för en pågående eller avslutad parrelation. Endast två domar rörde övergrepp mot en närstående där gärningsmannen inte varit i ett parförhållande med brottsoffret. I den ena domen dömdes en man för grov fridskränkning mot sin mor. Den andra domen avsåg övergrepp mot den tilltalades artonåriga dotter.

Vid grov fridskränkning mot vuxen var gärningsmännen företrädesvis män och brottsoffren kvinnor. I två av 20 domar där ansvar för grov fridskränkning mot vuxen utdömts var gärningsmannen en kvinna. Det förekom ingen dom där gärningsmannen och brottsoffret var av samma kön.

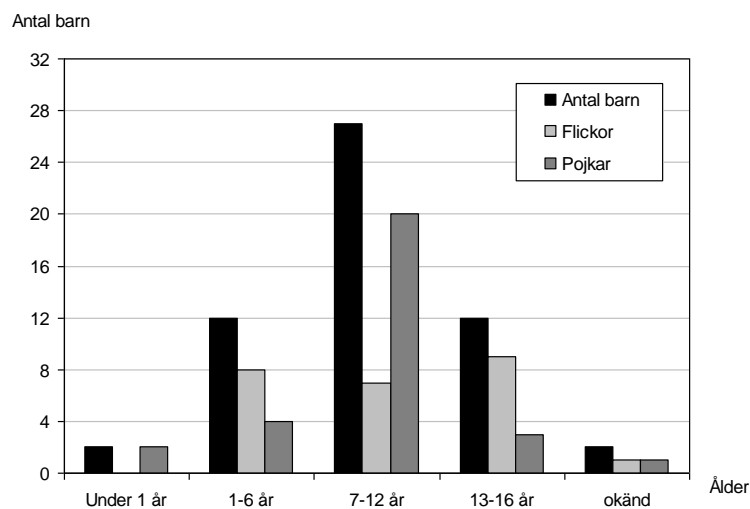
4.4.2 Grov fridskränkning mot barn

Till kategorin grov fridskränkning mot barn har utredningen hänfört domar där målsäganden är under 18 år gammal. Grov fridskränkning mot underåriga målsägande utgörs i princip uteslutande av brott inom familjen. I nästan 70 procent av fallen gällande grov fridskränkning mot barn var gärningsmannen en av barnets föräldrar (37 av 56 fall). Bland de genomgångna domarna var det vanligare att gärningsmannen var barnets far (27 av 37 fall) än dess mor. I 18 fall hade barnet utsatts för övergrepp av sin styvmor eller styvfar. I den kategorin var gärningsmännen nästan uteslutande män (17 av 18 fall). Endast i ett fall hade fler än en gärningsman (barnets far och styvmor) gjort sig skyldiga till fridskränkingsbrott mot barnet. En dom avsåg fridskränkingsbrott i en parrelation där såväl gärningsman och brottsoffer var under 18 år. Könsfördelningen mellan brottsoffren var förhållandevis jämn i de genomgångna fallen. 26 av brotten var riktade mot flickor och 30 mot pojkar.

Ett fridskränkingsbrott kan pågå under lång tid. Redogörelsen avseende brottsoffrets ålder vid fridskränkning mot barn avser barnets ålder vid den första gärningen. I de genomgångna domarna varierar barnets ålder från två månader till 16 år. I två fall var barnen under ett år, i tolv fall var barnet mellan 1–6 år, i 27 fall 7–12 år och i 13 fall 13–16 år.⁶

⁶ I två fall saknas upplysning om brottsoffrets ålder.

Figur 7 Könsfördelning och ålder avseende brottsoffer vid grov fridskränkning mot barn

4.5 Gärningsmannens ålder, kön och andra omständigheter

Nedan redogörs för omständigheter hänförliga till gärningsmannen. Redovisningen avser domar där ansvar för fridskränkingsbrott utdömts och är uppdelad på samma sätt som redogörelsen för brotts typer, alltså i kategorierna grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning mot vuxen och grov fridskränkning mot barn.

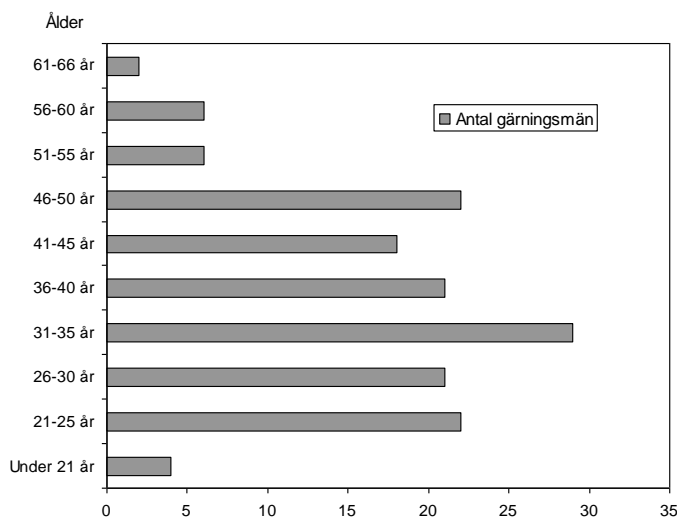
Beträffande omständigheter hänförliga till gärningsmannen anges i direktiven att utredaren ska notera gärningsmannens kön samt andra omständigheter som utredaren bedömer är relevanta, t.ex. ålder och gärningsmannens tidigare brottslighet. Förutom de i direktiven särskilt angivna omständigheterna finns det andra faktorer – såsom t.ex. påverkan av alkohol och eller narkotika vid gärningarna, dokumenterad missbruksproblematik eller psykisk ohälsa – som vore intressanta att närmare analysera. Utredningen har också noterat att det av åtskilliga domar framkommer att gärningsmannen varit alkohol- och/eller narkotikapåverkad vid gärningstillfällena. Vår bedömning är emellertid att en fullständig utredning av dessa omständigheter skulle kräva ett bättre underlag än vad som i de enskilda fallen framgår av domskälen. En sådan undersökning kan också sägas ligga

utanför syftet med utredningens uppdrag och bör därför inte heller mot den bakgrunden ske inom ramen för detta.⁷ Utredningen har därför valt att inte närmare undersöka i vilken utsträckning påverkan av alkohol och/eller narkotika förekommit vid gärningarna eller om gärningsmannen missbrukat droger eller lidit av psykisk ohälsa. De omständigheter som redovisas nedan är gärningsmännens ålder, kön och tidigare brottslighet.

4.5.1 Grov kvinnofridskränkning

I domarna avseende grov kvinnofridskränkning varierade gärningsmannens ålder mellan 19 och 66 år. Medianåldern var 35 år. Endast i fyra fall var gärningsmannen under 21 år. Medelåldern bland samtliga män var 36,7 år.

Figur 8 Gärningsmannens ålder grov kvinnofridskränkning

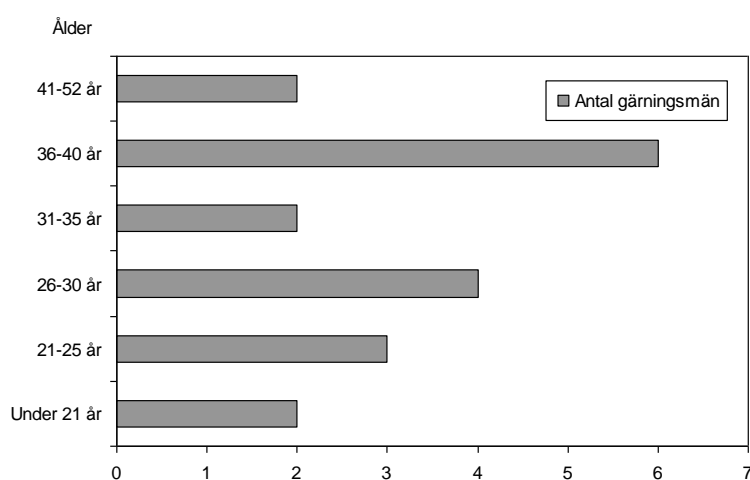
⁷ I Brå-rapporten 2000:11, Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning, undersöktes i vilken utsträckning gärningsmännen hade någon form av alkohol- eller narkotikamissbruk. Undersökningen avsåg bl.a. 70 domar där ansvar för grov kvinnofridskränkning utdömts. Slutsatsen var att majoriteten av männen som dömts för grov kvinnofridskränkning hade någon form av alkohol- eller narkotikamissbruk. Rapporten redogörs för i avsnitt 2.6.1.

I under tio procent av fallen hade mannen och kvinnan tidigare varit gifta eller sammanboende. I majoriteten av fallen skedde alltså övergreppen inom ramen för ett pågående äktenskap eller samboförhållande.

4.5.2 Grov fridskränkning mot vuxen

Gärningsmannens ålder vid grov fridskränkning mot vuxen varierade mellan 16 och 52 år. Medianåldern var 31 år och alltså lägre än vid grov kvinnofridskränkning. Också medelåldern, 31,7 år, var lägre bland dessa gärningsmän än bland dem som dömdes för grov kvinnofridskränkning.

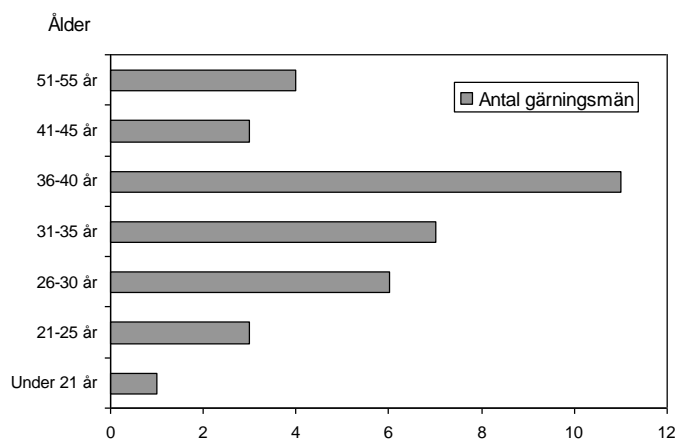
Figur 9 Gärningsmannens ålder grov fridskränkning mot vuxen

4.5.3 Grov fridskränkning mot barn

Bland de domar där ansvar för fridskränkingsbrott mot barn utdömts varierade gärningsmannens ålder mellan 15 och 51 år. Medianåldern var 36 år och medelåldern 34,7 år. Bland de genomgångna domarna avseende fridskränkingsbrott mot barn förekom kvinnliga gärningsmän i nästan en femtedel av fallen. Dessa kvinnor var mellan 21 och 38 år gamla, medianåldern var 28 år och medelåldern var 30,5 år.

Figur 10 Gärningsmannens ålder grov fridskränkning mot barn

4.5.4 Gärningsmännens tidigare brottslighet

Som redogjorts för i kapitel 3 framgår av den officiella kriminalstatistiken att 38 procent av de gärningsmän som under år 2010 dömdes för grov kvinnofridskränkning var tidigare ostraffade, sett till de närmaste tio åren före lagföringen. 28 procent hade lagförts en eller två gånger, 14 procent tre eller fyra gånger, tolv procent fem till nio gånger och åtta procent hade lagförts tio eller fler gånger. Av statistiken framgår vidare att andelen tidigare ostraffade gärningsmän generellt sett är högre när det gäller grov fridskränkning. Bland de gärningsmän som dömdes för grov fridskränkning under år 2010 var 55 procent tidigare ostraffade, 26 procent hade lagförts en eller två gånger, sex procent tre eller fyra gånger samt åtta procent fem till nio gånger. Sex procent hade lagförts tio eller fler gånger (se avsnitt 3.1.5).

Vid genomgången av domarna från hovrätterna år 2009 har vi undersökt i vilken utsträckning de som dömdes för fridskränkingsbrott tidigare dömts för brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken. En övervägande del av gärningsmännen var antingen ostraffade eller inte tidigare dömda för brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken. Drygt en tredjedel av gärningsmännen som dömdes för grov kvinnofridskränkning respektive grov fridskränkning mot vuxen var tidigare dömda för något av nämnda brott i brottsbalken. Knappt en femtedel av gärningsmännen som dömdes för grov fridskränkning mot barn hade tidigare dömts för något sådant brott.

4.6 Straffmätning och val av påföljd

4.6.1 Utgångspunkter

Enligt direktiven ska utredningen se över straffskalan för fridskränkingsbrotten och ta ställning till om det finns anledning till förändringar i denna. Därvid ska utredningen särskilt överväga en höjning av straffminimum.

Nedan redovisas domstolarnas påföljdsval och straffmätning i de genomgångna domarna. Redogörelsen avser enbart de domar där fridskränkingsbrottet utgjort huvudbrott. Detta innebär att domen kan avse även annan lindrigare brottslighet men inte svårare brott. Som nämnts ovan (avsnitt 4.3) avser cirka en tredjedel av domarna där ansvar för grov fridskränkning mot barn utdömts även grov kvinnofridskränkning. Vissa domar i redovisningen nedan avser således flera fridskränkingsbrott.

4.6.2 Påföljdsinventering avseende domarna från år 2009

Påföljdsval och straffmätning

Bland de domar som under år 2009 överklagats till hovrätterna förekommer sammanlagt 120 domar där *grov kvinnofridskränkning* utgjort huvudbrott. I 107 fall (89 procent) bestämdes påföljden till fängelse. Påföljden bestämdes till skyddstillsyn i tio fall (åtta procent), varav skyddstillsynen i ett fall kombinerades med fängelse två månader enligt 28 kap. 3 § brottsbalken. Hälften av skyddstillsynsdomarna förenades med en särskild behandlingsplan (s.k. kontraktsvård). Villkorlig dom förekom i tre fall, varav samtliga i förening med föreskrift om samhällstjänst. Medelvärdet för utdömd fängelse-tid uppgår till 10,7 månader. Medianen uppgår till fängelse tio månader. Med tillämpning av 34 kap. 3 § andra stycket brottsbalken bestämdes påföljden i ett fall till fängelse fyra månader. Den strängaste fängelsepåföljden var fängelse två år. Drygt 90 procent av fängelse-domarna avser straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan (fängelse 6 månader–1 och ½ år). I intervallet 25–50 procent (fängelse över 1 och ½ år–3 år) förekom sju domar. Bland domarna där grov kvinnofridskränkning utgjort huvudbrott, och det alltså inte samtidigt dömts för allvarligare brottslighet som t.ex. grov misshandel eller våldtäkt, förekom inga domar med fängelsestraff i den övre halvan av straffskalan (fängelse över 3 år–6 år).

Grov fridskränkning mot vuxen förekom som huvudbrott i 16 domar. Fängelse utdömdes i samtliga domar förutom en där påföljden bestämdes till skyddstillsyn i förening med samhällstjänst. Medelvärdet för utdömd fängelsetid uppgår till elva månader och samtliga domar avser straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan (fängelse 6 månader - 1 och ½ år). Medianen uppgår till fängelse tio månader.

I undersökningen ingår 30 domar där *grov fridskränkning mot barn* utgjort huvudbrott. Tretton av dessa domar avser fridskränkingsbrott mot mer än ett barn och i nio av domarna har även ansvar för grov kvinnofridskränkning dömts ut. Fängelse utdömdes i knappt tre fjärdedelar av fallen (22 fall). Påföljden bestämdes till skyddstillsyn i tre av domarna och villkorlig dom i förening med föreskrift om samhällstjänst utdömdes i fyra fall. I ett fall bestämdes påföljden till ungdomsvård. Medelvärdet och medianen för utdömd fängelsetid uppgår till ett år. Drygt 90 procent av fängelsedomarna avser straff i den lägsta fjärdedelen av straffskalan (fängelse 6 månader–1 och ½ år). I intervallet 25–50 procent (fängelse över 1 och ½ år–3 år) förekom två domar. Ingen av domarna avseende grov fridskränkning mot barn som huvudbrott avsåg straff i den övre halvan av straffskalan (fängelse över 3 år–6 år).

Försvårande och förmildrande omständigheter

Försvårande eller förmildrande omständigheter enligt 29 kap. 2 och 3 § brottsbalken åberopas sällan i domskälen. I de fall det förekommer att domstolarna särskilt åberopar försvårande omständigheter rör det sig oftast om att brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person (29 kap. 2 § 8 brottsbalken). Bland domarna avseende grov fridskränkning mot barn som huvudbrott åberopades punkten 8 i knappt en fjärdedel av domarna (7 av 30). Bland domarna avseende grov kvinnofridskränkning som huvudbrott åberopades punkten 8 i tolv procent av domarna (14 av 120). Förmildrande omständigheter åberopades i en dom avseende grov fridskränkning mot vuxen och i fyra domar avseende grov kvinnofridskränkning. Bland domarna avseende grov fridskränkning mot barn som huvudbrott förekom ingen dom där det åberopades förmildrande omständigheter.

Billighetsskäl

Inte heller s.k. billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken åberopas särskilt ofta. Den grund som domstolarna i störst utsträckning beaktade vid straffmätningen var om den tilltalade förorsakas men genom att han på grund av brottet utvisas ur riket (29 kap. 5 § första stycket 4). Denna grund beaktades i elva av domarna avseende fridskränkingsbrott som huvudbrott. Den omständigheten att en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks (29 kap. 5 § första stycket 7) beaktades i en tiondel av domarna avseende grov fridskränkning mot barn.

4.7 Skadestånd

4.7.1 Utgångspunkter

Utredningen bör enligt direktiven belysa hur eventuella skadeståndsanspråk i samband med fridskränkingsbrott har bedömts. Utredningen har valt att inrikta undersökningen mot utdömd ersättning för kränkning. Kränkningersättning förutsätter inte personskada och bestäms på objektiva grunder, dvs. med hänsyn till brottets karaktär och i princip utan beaktande av subjektiva förhållanden som brottsoffrets faktiska skador eller upplevelser i det enskilda fallet.

4.7.2 Sammanfattning

Av genomgången av praxis från hovrätterna från år 2009 framgår att domstolarna bestämmer skadestånd för kränkning i enlighet med de riktlinjer som gäller för bedömning av sådan ersättning vid upprepad brottslighet, dvs. utifrån en sammanvägd bedömning av kränkningen.

4.7.3 Allmänt om kränkningersättning

Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp på dennes person, frihet, frid eller ära ska enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) ersätta den skada som kränkningen innebär. Medan ersättningen för personskada i form av sve-

da och värk m.m. avser det efterföljande lidandet, tar kränkning-ersättning sikte på att ersätta den kränkning som uppkommer just i samband med angreppet. Syftet med kränkningersättningen är att kompensera den skadelidande för den kränkning av den personliga integriteten som brottet har inneburit (prop. 2000/01:68 s. 19). Utgångspunkten vid bestämmande av kränkningersättningen är en skönsmässig bedömning, baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar (a. prop. s. 51). Bedömningen grundas alltså i första hand på vilken kränkning som typiskt sett kan anses ha uppkommit genom angreppet. Det innebär att ersättningen i stor utsträckning får bestämmas med ledning av objektiva faktorer. I särskilda fall kan emellertid också hänsyn tas till den skadelidandes upplevelser av kränkningen. I motiven uttalas att avvikelser från den mera schablonartade bedömningen bör göras om det i det enskilda fallet framkommer att kränkningen har varit särskilt allvarlig eller kanske klart lindrigare än normalt (a. prop. s. 51).

Av 2 kap. 3 § skadeståndslagen följer att kränkningersättning är begränsad till brott som angriper den skadelidandes personliga integritet, dvs. brott som riktas mot någons person, frihet, frid eller ära. Brott som innefattar angrepp på *person* är handlingar som riktar sig mot den kroppsliga integriteten såsom misshandelsbrott. Med angrepp på *friheten* avses brott som begränsar rörelse- och handlingsfriheten, t.ex. olaga frihetsberövande och olaga tvång. Med angrepp mot annans *frid* avses framför allt den enskildes rätt att få vara ifred och hålla sitt privatliv okänt för andra. Brott som anses innefatta angrepp mot en persons frid är t.ex. olaga hot, ofredande, hemfridsbrott och övergrepp i rättsak om gärningen innefattar hot. Om den som har besöksförbud uppför sig på ett sådant sätt att agerandet är ägnat att framkalla oro och ängslan hos den skyddade kan även överträdelse av besöksförbud utgöra ett angrepp mot personens frid. Även om förmögenhetsbrott normalt inte ger rätt till kränkningersättning är det inte uteslutet att så kan ske. En skadegörelse som samtidigt innebär ett ofredande kan exempelvis berättiga till kränkningersättning (se Svea hovrätts dom den 11 september 2007 i mål B 7970-06). Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, liksom sexualbrotten, kan innefatta angrepp såväl mot annans person som mot annans frihet eller frid. Brott som innefattar angrepp mot annans *ära* är i första hand ärekränkingsbrotten (prop. 2000/01:68 s. 64 f.).

En förutsättning för kränkningersättning är att kränkningen är att anse som allvarlig. Vad som är att betrakta som en allvarlig kränk-

ning får bedömas från fall till fall, varvid samtliga omständigheter vid handlingen kan beaktas. I 5 kap. 6 § skadeståndslagen regleras närmare hur kränkingsersättning ska bestämmas (a. prop. s. 65). Av detta lagrum följer att skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. Därvid ska särskilt beaktas om handlingen 1) haft förnedrande eller skändliga inslag, 2) varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, 3) riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, 4) inneburit missbruk av beroende- eller förtroendeförhållande, eller 5) varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet. Uppräkningen i 5 kap. 6 § skadeståndslagen är inte uttömmande utan ska ses som grundläggande faktorer för att bestämma kränkingsersättningen (a. prop. s. 52).

För att ersättning för kränkning ska utgå krävs alltså att kränkningen når upp till en viss nivå. Enligt Brottsoffermyndighetens praxis kan en allvarlig kränkning inte uppskattas till ett lägre belopp än 5 000 kr.⁸ Vissa typer av brott, såsom t.ex. sexualbrott och allvarliga våldsbrott, innebär i allmänhet svårare kränkningar av den personliga integriteten. Vidare innebär också övergrepp som upprepas eller sker under en längre tidsrymd typiskt sett svårare kränkningar av den personliga integriteten än om motsvarande övergrepp sker endast vid ett tillfälle.

4.7.4 Grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen

Beträffande våld i nära relationer riktat mot kvinnor anges följande i Brottsoffermyndighetens referatsamling 2009 (s. 64).

Dessa brott innehåller per definition alltid den försvårande omständigheten att brottet begåtts av någon som man ska kunna känna förtroende för. Många av brotten utförs också i offrets hem, där man har rätt att få vara ifred. Det förhållandet att offret oftast är fysiskt underlägsen gärningsmannen samt i många fall står i en beroendeställning till honom förstärker också kränkingsgraden, liksom då brottet pågått en längre tid. För övrigt ser man till samma omständigheter som vid ”vanlig” miss-handel: våldets karaktär, tillhyggen som använts, förnedrande inslag m.m. Att märka är att om gärningen bedömts som grov kvinnofridskränkning så medför det en viss höjning av ersättningsnivån.

⁸ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2009, s. 15.

Av referatsamlingen framgår vidare att det vid våld i nära relationer mot kvinnor tas hänsyn till de särskilda förhållanden som är typiska för sådant våld. Utredningen vill i detta sammanhang anmärka att våld mot närstående också förekommer i andra relationer än sådana där gärningsmannen är man och offret är kvinna. De omständigheter som anförs som försvårande vid våld i nära relationer mot kvinnor gör sig många gånger också gällande i dessa situationer.

När det gäller upprepad brottslighet i nära relationer skiljer Brottsoffermyndigheten mellan våld och hot vid preciserade respektive opreciserade tillfällen. Ersättningsnivåerna avseende våld vid flera bestämda tillfällen varierar mellan 5 000 kr och 30 000 kr. Vid ett stort antal opreciserade tillfällen av våld och hot har kränkningserättning utgått med mellan 40 000 kr och 70 000 kr. Ersättningen har påverkats av antalet gärningar och hur allvarliga gärningarna varit. Upprepade kränkningar som pågått under en längre tid har också medfört högre ersättning. Av referatsamlingen framgår att Brottsoffermyndigheten bestämt kränkningserättningen till de högre beloppen, 60 000 kr och 70 000 kr, i fall där kränkningarna varat mellan två och ett halvt och tre år.

Utredningens genomgång av domar avseende fridskränkingsbrott visar att domstolarna i huvudsak följer Brottsoffermyndighetens praxis vid bestämmande av kränkningserättning. Endast undantagsvis motiverar domstolen närmare hur kränkningserättningen har bestämts. Vanligen anges enbart att ett visst belopp är skäligt.

I tabell 9 redovisas utdömd kränkningserättning vid domar avseende ansvar för grov kvinnofridskränkning. Även de domar där gärningsmannen dömts för andra brott mot samma målsägande finns med i sammanställningen under förutsättning att det av domskälen framgår hur stor del av ersättningen som avser fridskränkingsbrottet. Den vanligaste utdömda ersättningen för kränkning var 40 000 kr (24 fall). I åtta av dessa domar motsvarar det utdömda beloppet för kränkning det yrkade beloppet. Det lägst utdömda beloppet för kränkning där målsäganden yrkat ett högre belopp var 15 000 kr.⁹ I åtta av de genomgångna domarna har kränkningserättningen bestämts till 15 000 kr.

Av tabell 9 och 10 nedan framgår att samma typer av gärningar under liknande tidsperioder renderat olika ersättningsbelopp för kränkning.

⁹ I de två domar där kränkningserättningen bestämts till 10 000 kr motsvarar det utdömda beloppet målsägandens yrkande.

Tabell 9 Skadestånd vid grov kvinnofridskränkning

Kränknings- ersättning	Antal domar	Varaktighet	Brottstyper som ingått i fridskränkingsbrottet ¹⁰
10 000 kr	2	1–2 år	Misshandel (i båda fallen upprepad), olaga hot (i båda fallen upprepad) och ringa misshandel
15 000 kr	8	1 mån–2 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad), olaga hot, ofredande och hemfridsbrott
20 000 kr	16	2 mån–4 år	Misshandel (i flera fall upprepad), olaga hot, ofredande och hemfridsbrott
25 000 kr	2	1–10 mån	Misshandel och olaga hot
30 000 kr	23	1 mån–5 år	Misshandel (i flera fall upprepad), olaga hot (i flera fall upprepad), ofredande, ringa misshandel och olaga frihetsberövande, mindre grovt
35 000 kr	5	6 mån–2 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad), olaga hot, ofredande och ringa misshandel
40 000 kr	24	2 mån–5 år	Misshandel (i flera fall upprepad), olaga hot, ofredande, ringa misshandel och försök till misshandel
45 000 kr	2	1 ½ år–3 år	Misshandel (i båda fallen upprepad), olaga hot och ofredande
50 000 kr	21	4 mån–5 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad), olaga hot (i flera fall upprepad), ofredande, ringa misshandel, olaga frihetsberövande, mindre grovt, och sexuellt tvång
60 000 kr	2	8 mån–4 ½ år	Misshandel (i båda fallen upprepad) och olaga hot
70 000 kr	3	1–5 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad), olaga hot (i samtliga fall upprepad) och ofredande
80 000 kr	1	6 mån	Misshandel (upprepad) och olaga hot

Liksom beträffande grov kvinnofridskränkning var det lägsta av domstolen sakprövade beloppet 15 000 kr vid utdömt ansvar för grov fridskränkning mot vuxen. 30 000 kr var den vanligaste ersättningen.

¹⁰ Brottstyperna anges utifrån hur vanligt förekommande de är i de domar där kränkingsersättningen bestämts till det angivna beloppet. Bland domarna där kränkingsersättningen bestämts till 30 000 kr förekom t.ex. misshandel i 22 av 23 domar och olaga hot i 19 av 23 domar. I kolumnen för brottstyper anges därför misshandel före olaga hot.

Tabell 10 Skadestånd vid grov fridskränkning mot vuxen

Kränkning- ersättning	Antal domar	Varaktighet	Brottstyper som ingått i fridskränkingsbrottet ¹¹
15 000 kr	2	5 mån–1 år	Olaga hot, misshandel, ringa misshandel och ofredande
20 000 kr	3	1–3 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad), olaga hot, olaga tvång och ofredande
30 000 kr	6	4 mån–2 ½ år	Misshandel (i flera fall upprepad), olaga hot och ofredande
40 000 kr	1	3 mån	Misshandel (upprepad) och olaga hot
50 000 kr	4	5 mån–2 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad), olaga hot och olaga frihetsberövande, mindre grovt

4.7.5 Grov fridskränkning mot barn

Liksom vid fridskränkingsbrott mot vuxna gör sig försvårande omständigheter gällande vid fridskränkingsbrott mot barn. I Brottsoffermyndighetens referatsamling (s. 75) anges följande beträffande våld i nära relationer som är riktat mot barn.

Dessa brott innehåller per definition alltid den försvårande omständigheten att brottet begåtts av någon som man ska kunna känna förtroende för. Många av brotten utförs också i offrets hem, där man har rätt att få vara ifred. Det förhållandet att offret oftast är fysiskt underlägsen gärningsmannen och i regel helt skyddslös samt i många fall står i en beroendeställning till honom förstärker också kränkingsgraden, liksom då brottet pågått en längre tid. För övrigt ser man till samma omständigheter som vid ”vanlig” misshandel: våldets karaktär, tillhyggen som använts, förnedrande inslag m.m. Att märka är att om gärningen bedömts som grov fridskränkning så medför det en viss höjning av ersättningsnivån.

Våld vid tre eller flera tillfällen kan enligt referatsammanställningen ge rätt till kränkingsersättning om 15 000 kr till 100 000 kr. Av utredningens genomgång av praxis från hovrätterna från år 2009 framgår att kränkingsersättningen, i de fall gärningarna rubricerats som grov fridskränkning, bestämts till mellan 8 000 kr (sakprövat) och 60 000 kr.

På samma sätt som vid fridskränkingsbrott mot vuxna framgår av praxisgenomgången att domstolarna i huvudsak följer Brottso-

¹¹ Liksom för grov kvinnofridskränkning anges brottstyperna efter i vilken omfattning de förekommit i de domar där kränkingsersättningen bestämts till angivet belopp.

offermyndighetens praxis vid bestämmande av ersättning för kränkning. I de flesta fall anger domstolarna inte några andra skäl för ersättningen än att den är skälig.

Tabell 11 Skadestånd vid grov fridskränkning mot barn

Kränkning- ersättning	Antal domar	Varaktighet	Brottstyper som ingått i fridskränkingsbrottet ¹²
8 000 kr	1	1 år	Misshandel (ett tillfälle) och olaga hot (tre tillfällen)
10 000 kr	4	6 mån–1 ½ år	Misshandel (i flera fall upprepad), olaga hot och ofredande
15 000 kr	9	1 mån–9 mån	Misshandel (i flera fall upprepad), ringa misshandel, olaga hot och ofredande
20 000 kr	6	1–3 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad) och olaga hot
25 000 kr	3	3–5 år	Misshandel (i samtliga fall upprepad) och olaga hot
30 000 kr	6	6 mån–4 år och 9 mån	Misshandel (i samtliga fall upprepad), olaga hot och ofredande
40 000 kr	3	1 ½ år–5 år	Misshandel (i ett fall upprepad), ringa misshandel (upprepad i två fall) och olaga hot
45 000 kr	1	1 ½ år	Misshandel (upprepad) och olaga hot
50 000 kr	9	2–5 år	Misshandel (upprepad i samtliga fall), olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, ofredande och sexuellt ofredande
60 000 kr	4	3–4 år	Misshandel (upprepad i samtliga fall), olaga tvång, ofredande och sexuellt ofredande

4.8 De särskilda rekvisiten

4.8.1 Sammanfattning

Den genomgång och analys som utredningen har gjort av domstolsavgöranden avseende fridskränkingsbrott ger inte stöd för slutsatsen att det råder någon oklarhet kring hur de särskilda rekvisiten *upprepad kränkning* och *ägnade att allvarligt skada personens självkänsla* ska tolkas eller tillämpas.

¹² Brottstyperna anges i den ordningen att den brottstyp som är mest frekvent vid en viss ersättning anges före den som är mindre frekvent.

4.8.2 Rekvisiten "upprepad kränkning" och "ägnade att allvarligt skada personens självkänsla"

För att kvalificeras som ett fridskränkingsbrott enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken ska var och en av de brottsliga gärningarna ha utgjort led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet. Vidare ska gärningarna ha varit ägnade att allvarligt skada brottsoffrets självkänsla. Syftet med bestämmelserna om fridskränkingsbrott är att hänsyn ska kunna tas till den utsatta personens hela situation.

Genom uttrycket *upprepad kränkning* medges att omständigheterna i det enskilda fallet kan beaktas. Beträffande innebörden av rekvisitet upprepad kränkning anges i motiven att det i första hand är domstolarna som, med utgångspunkt i omständigheterna i det enskilda fallet, har att tolka och tillämpa bestämmelsen (prop. 1998/99:145 s. 12). Viss vägledning ges genom att det anges att med upprepad kränkning avses gärningar som tar sikte på den personliga integriteten och som sker vid upprepade tillfällen. Hur många gärningar som krävs för att kränkningen ska anses ha varit upprepad får bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär; ju allvarligare gärningarna är, desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska anses som upprepad (prop. 1997/98:55 s. 133). En tidigare lagförd gärning kan givetvis inte lagföras på nytt som en del av fridskränkningen. En sådan tidigare gärning kan emellertid åberopas till stöd för att gärningsmannens handlande utgjort ett led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet (a. prop. s. 82).

Att gärningarna ska vara *ägnade att allvarligt skada personens självkänsla* innebär ett krav på en viss kvalificering av de brottsliga gärningarna. Av uttrycket *ägnade att* följer vidare att det är tillräckligt att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt. Gärningarna kan ingå i ett mönster som sammantaget kan leda till att offret bryts ned, men i det enskilda fallet behöver det inte bevisas att personens självkänsla verkligen har skadats allvarligt (a. prop. s. 81 och 133).

4.8.3 Refererade avgöranden från Högsta domstolen och hovrätterna

Utredningens genomgång av refererad domstolspraxis tyder inte på att det förekommer tillämpningsproblem avseende de särskilda rekvisiten. Beträffande rekvisitet upprepad kränkning anges regelmäs-

sigt att frågan ska bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär; ju allvarligare de enskilda gärningarna är, desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska anses upprepad (jfr prop. 1997/98:55 s. 133). Rekvisitet att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla bedöms utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Efter 2000 års lagändring (se avsnitt 2.4) har de särskilda rekvisiten upprepad kränkning och ägnade att allvarligt skada personens självkänsla prövats av Högsta domstolen i NJA 2003 s. 144. I det fallet var fråga om misshandel vid ett stort antal tillfällen, varav två särskilt preciserade, och ett ofredande under en tvåårsperiod var att bedöma som grov kvinnofridskränkning. Högsta domstolen anförde att det för att en upprepad kränkning ska föreligga måste vara fråga om flera gärningar som har ett visst tidsmässigt samband. Även om endast en av gärningarna kunde anses ha varit av allvarligare slag, bedömdes övergreppen ha varit så många att antalet klart översteg vad som borde krävas för att kränkningen av målsägandens integritet skulle anses som upprepad. Högsta domstolen anförde vidare att frågan om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla skulle besvaras med beaktande av hela hennes situation samt att det därvid var tillräckligt att gärningarna typiskt sett haft en sådan effekt. Mot bakgrund av omständigheterna i fallet ansågs de kränkande gärningarna ha varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla; målsäganden var nyinflyttad till Sverige utan kunskaper i svenska språket, hon var ensam hemma med små barn och saknade ett socialt nätverk. Gärningsmannen hade också försökt styra och begränsa hennes kontakter med omvärlden. Gärningarna rubricerades som grov kvinnofridskränkning.

NJA 2004 s. 437 gällde i första hand frågan om straffmätning i mål om grov fridskränkning men rubriceringen av de enskilda gärningarna var också föremål för Högsta domstolens prövning och domstolen uttalade sig särskilt om fridskränkingsbrottets uppbyggnad. I gärningsbeskrivningen hade, såvitt här är av intresse, angetts att en flickas föräldrar under en tidsperiod om nästan fyra år (den 1 januari 2000–den 4 november 2003) hade misshandlat dottern *bl.a.* genom att utföra de därefter uppräknade gärningarna. Hovrätten hade funnit styrkt att den ena föräldern gjort sig skyldig till misshandel vid fem preciserade tillfällen som samtliga ägt rum under år 2003 samt att den andra föräldern gjort sig skyldig till misshandelsbrott vid tre preciserade tillfällen, varav två ägt rum under år 2003 och ett under år 2002, samt misshandelsbrott vid inte närmare be-

stämda tillfällen på visst angivet sätt under tidsperioden. Högsta domstolen anförde att gärningsbeskrivningen kunde ge upphov till tvekan om huruvida åtalet innefattat annat än de särskilt preciserade gärningstillfällena. Domstolen anförde därefter följande.

Fridskränkingsbrottet är emellertid inte konstruerat som ett fortlöpande, perdurerande, brott. Det är fråga om enskilda gärningar som straffbeläggs för sig men sedda i sitt sammanhang och med ett särskilt rekvisit – att var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning – som är det som ger brottet dess fridsstörande karaktär. (Prop. 1997/98:55 s. 132.) En annan sak är att det, när det gäller t.ex. misshandelsbrott av nu ifrågavarande slag, kan vara godtagbart att till grund för en fällande dom läggs, förutom vissa detaljerat beskrivna och tidsbestämda gärningar, ytterligare gärningar av likartat slag som begåtts under en viss tidsperiod och där det hålls mera öppet exakt tidpunkt, plats och kanske även tillvägagångssätt för respektive gärning (jfr NJA 1991 s. 83). ... [Föräldrarna] döms alltså för de enskilda gärningar, ... som hovrätten funnit styrkta.

Liksom underrätterna fann Högsta domstolen att dessa gärningar utgjort led i en upprepad kränkning av dotterns integritet och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Båda föräldrarna dömdes sålunda för grov fridskränkning.

I RH 2008:7 var frågan om tre enskilda gärningar (ringa misshandel, misshandel av normalgraden och olaga hot) var att bedöma som grov kvinnofridskränkning. Den tilltalade hade vid ett tillfälle under augusti eller september 2007 tilldelat målsäganden en örfil samt den 31 oktober 2007 dels med bälte tilldelat henne ett hårt slag över låret, dels hotat henne genom att skicka tre meddelanden till hennes mobiltelefon av innebörd att han skulle slå henne. Hovrätten anförde att det visserligen varit fråga om ett flertal kränkande övergrepp, men att gärningarna ägt rum under endast två dagar. Vidare anförde domstolen att kränkningarna den 31 oktober alla utlösts av samma faktor, nämligen den tilltalades vrede över att målsäganden inte kommit hem från sin väninna. Sammantaget ansågs inte de kränkande övergreppen ha varit av sådan omfattning och av sådan karaktär att kränkningen av målsägandens integritet varit upprepad. Det förhållandet att den tilltalade haft ett sådant motiv för sitt handlande påverkade enligt hovrätten inte bedömningen.

Inte heller i RH 2004:48 ansågs gärningarna nå upp till kravet på upprepad kränkning. Den tilltalade hade under tiden den 1 januari 2004 till den 2 maj 2004 vid upprepade tillfällen hotat och ofredat målsäganden. Hovrätten konstaterade att den tilltalade vid ett fler-

tal tillfällen i nära tidsmässigt samband gjort sig skyldig till brott enligt 4 kap. brottsbalken mot sin f.d. hustru. Den tilltalade och målsäganden hade genomgått en utdragen och i flera avseenden uppslitande skilsmässoprocess där bodelning och vårdnad utgjort svåra frågor. I den processen hade det förekommit åtskilliga konfrontationer med häftiga ordväxlingar mellan parterna där de båda varit ungefär lika aktiva och aggressiva. Något våld hade inte förekommit och enligt hovrätten var det inte fråga om alltför allvarliga gärningar. Sedda mot bakgrund av det förhållande som rått mellan de tidigare makarna ansågs gärningarna typiskt sett inte heller ha varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla. Den tilltalade dömdes därför inte för grov kvinnofridskränkning utan i stället för de enskilda gärningarna.

I RH 2003:11 ansågs inte de tre misshandelsgärningarna ha varit så allvarliga att de utgjort led i en upprepad kränkning. Hovrätten hänvisade till förarbetsuttalandena om gärningarnas antal och allvar (se ovan, avsnitt 4.8.2) och anförde att det våld som förekommit varit av jämförelsevis begränsad omfattning. Av de skador som uppkommit ansågs bara en fingerskada vara tämligen allvarlig medan övriga skador framstod som mindre allvarliga. Den tilltalade dömdes för tre fall av misshandel.

Frågan hur tidigare lagföringar kan påverka bedömningen av rekvisitet upprepad kränkning behandlas i RH 2006:29. Åtalet avsåg två gärningar; en misshandel den 22 juli 2004 och olaga hot den 5–6 november 2004 genom hotfulla meddelanden på målsägandens mobilsvär. Den tilltalade hade den 21 augusti 2003 dömts för grov kvinnofridskränkning mot samma målsägande, innefattande tre preciserade övergrepp och ett mycket stort antal opreciserade övergrepp under perioden augusti 2002 till den 22 juli 2003, till fängelse nio månader. Den tilltalade blev villkorligt frigiven från fängelsestraffet den 20 januari 2004. Åklagaren gjorde gällande att den tilltalade mot bakgrund av den tidigare domen, trots att det nya åtalet enbart avsåg två gärningar, skulle dömas för grov kvinnofridskränkning. Efter att ha konstaterat att det var uppenbart att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla anförde hovrätten att två gärningar vanligen inte är tillräckligt för att kränkningen skulle anses upprepad. Med beaktande av att den tilltalade tidigare dömts för grov kvinnofridskränkning samt begått den första gärningen (misshandeln) endast sex månader efter det att han villkorligt frigivits från fängelsestraffet framstod emellertid de nya gärningarna som en fortsättning på den tidigare brottsligheten. De nya gärning-

arna ansågs därför utgöra led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet och gärningarna rubricerades som grov kvinnofrids-kränkning.

4.8.4 Domar från hovrätterna år 2009

Den övergripande slutsatsen från genomgången av domar avseende åtal för fridskränkingsbrott som överklagats till hovrätterna år 2009 är, liksom beträffande den refererade praxisen, att de särskilda rekvisiten inte föranleder tolknings- eller tillämpningsproblem för domstolarna. Vanligen sker bedömningen av rekvisiten i ett sammanhang mot bakgrund av gärningarna och omständigheterna i det enskilda fallet. Kravet på upprepad kränkning anses uppfyllt om gärningarna är tillräckligt många eller allvarliga samt har ett tidsmässigt samband. Vid bedömningen av om gärningarna varit ägnade att skada personens självkänsla tas hänsyn till hela den utsatta personens situation. Gärningarnas frekvens och allvar påverkar också bedömningen av om dessa varit ägnade att skada personens självkänsla. Andra omständigheter som återkommande beaktas i detta avseende är om övergreppen ägt rum i hemmet, en plats där man normalt ska kunna känna sig trygg, om gärningarna haft förnedrande inslag samt målsägandens utsatta belägenhet såsom socialt isolerad, beroendeförhållande till gärningsmannen och underlägsenhet beträffande fysisk styrka. Även faktorer som att brottsoffret varit betydligt yngre än gärningsmannen kan påverka bedömningen. Vid grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen beaktas även om kränkningar skett i närvaro av egna eller gemensamma barn.

Vi kan således konstatera att bedömningen av om de särskilda rekvisiten är uppfyllda sker på ett likartat sätt i de genomgånga domarna. Vidare är det av intresse att notera att det i mycket få av domarna förekommer att tingsrätt och hovrätt gör olika bedömningar i frågan om de bevisade gärningarna bör rubriceras som fridskränkingsbrott eller som enskilda brott. Att ändringsfrekvensen är låg vad avser rubriceringsfrågan ger ytterligare stöd för slutsatsen att det inte råder oklarheter kring hur de särskilda rekvisiten ska tolkas och tillämpas.

I detta sammanhang kan anmärkas att domstolarna – förutom att hänvisa till de särskilda rekvisiten och gärningarna – sällan utförligt motiverar varför de enskilda gärningarna bör rubriceras som fridskränkingsbrott eller inte. Detta är inte något som gäller enbart fridskränkingsbrotten; utredningens erfarenhet är att domstolar tenderar

att många gånger redovisa sina bedömningar i rubriceringsfrågor tämligen kortfattat. Självfallet är det angeläget att domstolarna motiverar sina bedömningar så utförligt som möjligt. Samtidigt kan det inte bortses från att fridskränkingsbrottens konstruktion innebär att prövningen av om de särskilda rekvisiten är uppfyllda i de allra flesta fall inskränker sig till en rättslig kvalificering av antalet gärningar, gärningarnas tidsmässiga samband samt de omständigheter som domstolen har funnit utredda vid bedömningen av de enskilda gärningarna. Det hör till ovanligheterna att domstolen vid prövningen av de särskilda rekvisiten har anledning att beakta andra omständigheter än vad som befunnits utrett vid bedömningen av varje enskild gärning. Mot den bakgrunden framstår det inte som så anmärkningsvärt att domstolarnas bedömningar av rubriceringsfrågan många gånger är relativt kortfattad.

Tidigare lagföringar

Som angetts ovan (avsnitt 4.8.2) kan en tidigare lagförd gärning åberopas till stöd för att gärningsmannens handlande utgjort ett led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet (prop. 1997/98:55 s. 82).

I RH 2006:29, som redovisats ovan (avsnitt 4.8.3), beaktades vid bedömningen av de särskilda rekvisiten att gärningsmannen begått den första gärningen endast sex månader efter det att han villkorligt frigivits från ett fängelsestraff för grov kvinnofridskränkning mot samma målsägande.

Även från genomgången av orefererad praxis från år 2009 finns exempel på att tidigare lagföringar mot den tilltalade vägts in i bedömningen av om gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning. I Svea hovrätts dom den 8 april 2009 i mål B 1576-09 rubricerades tre fall av misshandel som grov kvinnofridskränkning med beaktande av den tilltalades tidigare brott mot målsäganden. Den tilltalade hade tidigare dömts för misshandel och olaga hot mot målsäganden vid tre olika tillfällen.

Andra brott mot samma målsägande

Liksom tidigare lagföringar avseende övergrepp mot samma målsägande kan *andra allvarligare gärningar* enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, som på grund av reglerna om konkurrens inte ska ingå i fridskränkingsbrottet utan bedömas särskilt, beaktas vid bedömningen av om gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning och varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

I Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 18 maj 2009 i mål B 452-09 beaktades, förutom de gärningar som omfattades av den grova kvinnofridskränkningen (ett fall av olaga frihetsberövande, mindre grovt, och några fall av olaga hot begångna under en tidsperiod om drygt två år) att den tilltalade samtidigt dömdes för systematiska grova våldtäkter mot målsäganden under samma period. Sett isolerade hade de olaga hoten och det olaga frihetsberövandet enligt hovrätten sannolikt inte ansetts uppfylla kraven på upprepad kränkning som varit ägnad att allvarligt skada målsägandens självkänsla.

Tidsmässigt samband

Av Högsta domstolens dom NJA 2003 s. 144, redovisad ovan under avsnitt 4.8.3, framgår att det tidsmässiga sambandet mellan brotten är en av faktorerna som påverkar bedömningen av rekvisitet upprepad kränkning. Det förhållandet att det förflutit *betydande tid mellan gärningarna* kan leda till bedömningen att gärningarna inte anses ha utgjort led i en upprepad kränkning. I Svea hovrätts dom den 1 juli 2009 i mål B 4068-09 befanns den tilltalade skyldig till två fall av misshandel av normalgraden och flera fall av olaga hot. Den första misshandeln hade inträffat i december 2005, ungefär två och ett halvt år före de andra gärningarna, som ägt rum under perioden april–juni 2008. På grund av den långa tid som förflutit mellan den första gärningen och de senare ansågs inte den första gärningen kunna utgöra led i en upprepad kränkning. Hovrätten anförde beträffande de övriga gärningarna att de var förhållandevis få och hade begåtts under en så begränsad tid, ungefär tre månader, att inte heller de kunde anses utgöra en upprepad kränkning av målsäganden.

I Svea hovrätts dom den 28 oktober 2009 i mål B 9865-08 dömdes inte för grov kvinnofridskränkning utan för misshandel i sex fall. Vid denna bedömning beaktades inte bara bristen på tidsmässigt sam-

band utan även de enskilda gärningarnas karaktär. Misshandelsbrotten var begångna i december 2005, maj 2006, under våren 2007, sommaren 2008, den 14 september 2008 och den 21 september 2008. Tingsrätten, vars bedömning hovrätten anslöt sig till beträffande rubriceringen, anförde att det var fråga om sex enskilda händelser samt att tre av gärningarna begåtts under en relativt kort sammanhängande period (sommaren 2008 och september 2008). Vidare anförde tingsrätten att två av misshandelstillfällena låg långt tillbaka i tiden (december 2005 och maj 2006) samt att det gått cirka ett år mellan händelsen i maj 2006 och nästa misshandelstillfälle som ägde rum under våren 2007. Det våld som utövats vid de olika tillfällena ansågs vara av jämförelsevis begränsad omfattning och de uppkomna skadorna bedömdes som mindre allvarliga. Med beaktande av gärningarnas karaktär och den långa tidsrymden mellan flera av gärningarna ansågs inte gärningarna utgöra led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet och vara ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla.

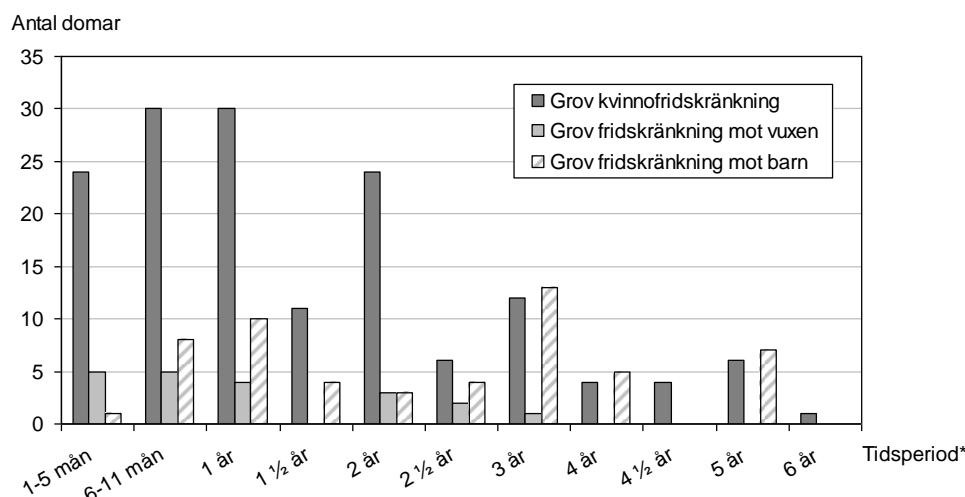
Det ligger i sakens natur att inslaget av systematiskt kränkande påverkas av den tid under vilken gärningarna begås ställt i relation till dels antalet gärningar, dels gärningarnas allvar. Av praxisgenomgången framgår att tidsperioden för gärningarna vid grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen varierar kraftigt, från en månad till sex år. Vid grov kvinnofridskränkning är tidsperioder om ett år eller mer överrepresenterade (drygt 60 procent). Underlaget avseende grov fridskränkning mot vuxen är mycket mindre (20 domar jämfört med 152 för grov kvinnofridskränkning) vilket gör det svårt att dra några generella slutsatser beträffande denna kategori. Det kan dock konstateras att ingen av domarna där ansvar för grov fridskränkning mot vuxen utdömts avsåg gärningar begångna under en tidsperiod överstigande tre år. I hälften av domarna avseende grov fridskränkning mot vuxen var gärningarna begångna under en tidsperiod om ett till tre år. Även vid grov kvinnofridskränkning avsåg drygt hälften av domarna (54,6 procent) tidsperioder mellan ett och tre år. Drygt en fjärdedel av domarna avseende grov kvinnofridskränkning och närmare en tredjedel avseende grov fridskränkning mot vuxen avsåg tidsperioder mellan en och sex månader.

Underlaget avseende grov fridskränkning mot barn är något större än underlaget beträffande grov fridskränkning mot vuxen (56 fall jämfört med 20) men ändå litet i jämförelse med grov kvinnofridskränkning. Generella slutsatser bör därför dras med försiktighet även beträffande denna kategori. Med det förbehållet kan dock konsta-

teras att även vid fridskränkning mot barn varierar tidsperioderna för gärningarna kraftigt; mellan fem månader och fem år. Tidsperioder på ett år eller mer är vanligast också i dessa fall. I drygt 80 procent av fallen uppgick tidsperioden för gärningarna till mellan ett och fem år. I drygt 40 procent av fallen hade gärningarna begåtts under tidsperioder om ett till tre år. Cirka en sjättedel av fallen avsåg tidsperioder om cirka ett halvt år.

Att det företrädesvis rör sig om relativt långa tidsperioder för brotten kan delvis förklaras av att det kan sägas höra till fridskränkingsbrottens karaktär att övergreppen pågår under en längre tidsperiod. Vidare avser praxisgenomgången enbart domar som överklagats från tingsrätt till hovrätt. En förklaring till de långa tidsperioderna skulle därför också kunna vara att domar avseende mer allvarlig brottslighet och därmed strängare straff överklagas i större utsträckning än andra domar.

Figur 11 Tidsperioder för gärningarna

*Domarna är insorterade i tidsperiod efter närmaste halv- eller helår.

För bedömningen av de särskilda rekvisiten i 4 kap. 4 a § brottsbalken är *relationen mellan tidsperioden för gärningarna, antalet gärningar och gärningarnas allvar* alltså av avgörande betydelse. Vid en praxisgenomgång som den föreliggande är det svårt att göra jämförelser mellan brottslighetens allvar i det enskilda fallet eftersom detta förhållande påverkas av många skilda faktorer. Med det förbe-

hållet att det är gärningarnas karaktär och allvar som torde ha störst betydelse kan det dock vara intressant att undersöka hur många gärningar de enskilda fridskränkingsbrotten i praxisgenomgången består av.

När det gäller antalet gärningar som ingått i fridskränkingsbrotten måste beaktas att det vid dessa brott inte är ovanligt att det jämte de preciserade gärningarna förekommer till tid och antal opreciserade gärningar som avser upprepade övergrepp av olika intensitet under längre eller kortare perioder. I nästan 60 procent av de fällande domarna avseende grov kvinnofridskränkning bestod gärningarna delvis av opreciserade gärningar. Endast en dom avsåg enbart opreciserade gärningar. Vid utdömt ansvar för grov fridskränkning mot vuxen bestod en fjärdedel av domarna av delvis opreciserade gärningar och ingen av enbart opreciserade gärningar. Vid grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen kan noteras att det, liksom när det gäller tidsperioderna, finns stora variationer i antalet gärningar; antalet preciserade gärningar varierar från en till 19 och därtill kommer opreciserade gärningar.

Även vid grov fridskränkning mot barn är det stor variation mellan hur många gärningar som ingått i fridskränkingsbrottet, från en till 13 preciserade gärningar. Opreciserade gärningar är långt vanligare vid fridskränkingsbrott mot barn; i tre fjärdedelar av domarna ingår sådana gärningar. Vid grov fridskränkning mot barn består också drygt en femtedel av domarna enbart av opreciserade gärningar. Att det förhåller sig på detta sätt när det gäller just barnfallen är knappast förvånande eftersom det ofta torde vara särskilt svårt för barn att kunna precisera när i tiden olika övergrepp ägt rum.

I tabell 12 nedan anges medeltal respektive median för antalet gärningar som ingått i fridskränkingsbrottet. När det gäller preciserade gärningar är snittet i stort sett lika för grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen respektive barn. För fallen där även opreciserade gärningar ingått i fridskränkingsbrottet framgår att barnfallen vanligen består av färre preciserade gärningar.

Tabell 12 Antal gärningar i fridskränkingsbrottet

Gärningar ingående i fridskränkingsbrottet	Grov kvinnofridskränkning	Grov fridskränkning vuxen	Grov fridskränkning barn
<i>Antal preciserade gärningar</i>			
Medeltal	6,9	6,6	6,6
Median	6	6	6
<i>Antal preciserade gärningar när det även förekommit opreciserade gärningar</i>			
Medeltal	5,4	8	2,5
Median	5	5	3

Som angetts ovan är varken tidsperioden för brotten eller antalet gärningar eller deras karaktär sett var för sig av avgörande betydelse utan snarare relationen mellan dessa. Mot bakgrund av att fridskränkingsbrotten inte sällan även består av opreciserade gärningar, där det inte säkert går att säga exakt hur många gärningar det varit fråga om, är det svårt att med någon säkerhet dra slutsatser från praxisgenomgången beträffande tidsperiodens relation till antalet gärningar. Av genomgången kan dock konstateras att det är ovanligt med tidsperioder understigande sex månader vid fridskränkingsbrott som avser fler än åtta preciserade gärningar. Den förväntade slutsatsen att det finns en relation mellan antalet gärningar och tidsperioden på så vis att antalet gärningar ökar i förhållande till tidsperioden bekräftas också av praxisgenomgången.

5 Överväganden och förslag

5.1 Inledning

I avsnitt 4.8 har redogjorts för utredningens analys av domstolarnas tillämpning av bestämmelserna om fridskränkingsbrott. Förutom att identifiera eventuella tolkningsproblem vid tillämpningen är syftet med utvärderingen också att undersöka om målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten har uppnåtts, dvs. att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar.

I det följande redovisas utredningens slutsatser beträffande frågan om målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten har uppnåtts. Därefter behandlar vi frågan om ytterligare brottstyper bör omfattas av fridskränkingsbrotten samt våra överväganden beträffande straffskalans utformning och preskriptionsreglerna. För en närmare redogörelse för genomgången av praxis avseende fridskränkingsbrotten hänvisas till kapitel 4.

5.2 Har målsättningen uppnåtts?

Utredningens bedömning: Målsättningen med att införa fridskränkingsbrotten har i huvudsak uppnåtts; den utsatta personens hela situation beaktas när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Genom införandet av fridskränkingsbrotten har också åstadkommit en generell höjning av straffvärdet för upprepade brott i nära relationer. Det finns inte skäl att föreslå ändringar i den lagtekniska konstruktionen av bestämmelserna om fridskränkingsbrott.

5.2.1 Sammanfattning

Utredningen har inte identifierat tolkningsproblem vid domstolar-
nas tillämpning av straffbestämmelserna om fridskränkingsbrott.
Av de genomgångna domarna avseende åtal för fridskränkingsbrott
där ansvar för brott har utdömts, dömer domstolen i en klar majori-
tiet för fridskränkingsbrott och inte för de enskilda gärningarna.
Detta innebär att det skett en generell höjning av straffvärdet för
upprepad brottslighet i nära relationer. Det särskilt straffvärda i att
utsätta en närstående eller tidigare närstående person för upprepade
brott som innefattar fridskränkningar fångas på så sätt upp i den
straffrättsliga bedömningen. Målsättningen med införandet av frids-
kränkingsbrotten – att inom ramen för det straffrättsliga förfar-
andet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han
eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var
för sig relativt lindriga gärningar – har i detta avseende uppnåtts.

En observation från praxisgenomgången är att det i åtalen för
fridskränkingsbrott i huvuddelen av fallen ingår misshandel som
inte bedömts utgöra ringa brott. Bland domarna där ansvar för frids-
kränkingsbrott dömts ut förekommer vidare i liten utsträckning
domar avseende enbart gärningar som var för sig utgör brott med
böter i straffskalan, såsom ringa misshandel, olaga hot eller ofre-
dande. Det skulle mot den bakgrunden kunna ifrågasättas om straff-
bestämmelserna om fridskränkingsbrott i tillräcklig utsträckning
träffar upprepade kränkningar som uteslutande består av enskilda
gärningar som var för sig kan betecknas som relativt lindriga. Sam-
tidigt kan konstateras att enskilda gärningar som är att bedöma som
brott med böter i straffskalan i många fall ingår i fridskränkings-
brott tillsammans med mer allvarliga brott. Det är vidare självfallet
svårt att med någon säkerhet uttala sig om i vilken utsträckning upp-
repat våld mot närstående eller tidigare närstående – som uteslutan-
de består av gärningar som var för sig utgör brott där böter ingår i
straffskalan – faktiskt förekommer eller kommer till myndigheternas
kännedom.

Sammantaget bedömer utredningen att målsättningen med infö-
randet av bestämmelserna om fridskränkingsbrott i huvudsak har
uppnåtts. Mot bakgrund av denna bedömning, och med hänsyn till
att utredningen inte har identifierat tolkningsproblem vid domstolar-
nas tillämpning (se avsnitt 4.8), har vi inte funnit skäl att föreslå
ändringar i den lagtekniska konstruktionen av bestämmelserna om
fridskränkingsbrott. Inte heller när det gäller straffskalans utform-

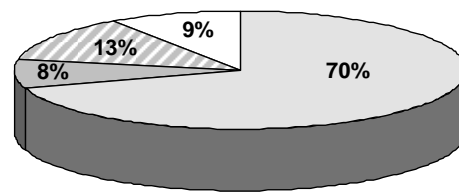
ning har vi funnit skäl att föreslå några förändringar (se avsnitt 5.4). Som redogörs för närmare nedan (avsnitt 5.3) har vi dock, i syfte att ytterligare tillgodose att den utsatta personens hela situation beaktas, funnit anledning att överväga om andra brottstyper än de nu gällande bör kunna ingå i fridskränkningssbrotten.

5.2.2 Slutsatser från praxisgenomgången

Utredningens genomgång av orefererad praxis omfattar cirka 300 domar avseende åtal för fridskränkningssbrott. Som närmare redogjorts för i kapitel 4 (avsnitt 4.3) avser ibland en och samma dom åtal för fridskränkningssbrott mot flera brottsoffer. Sammanlagt avser praxisgenomgången 327 åtal för fridskränkningssbrott. Av dessa avser 207 grov kvinnofridskränkning, 28 grov fridskränkning mot vuxen och 92 grov fridskränkning mot barn. I nästan åtta procent av fallen (26 fall av 327) ogillades åtalet i dess helhet. Ansvar för fridskränkningssbrott utdömdes i 70 procent av fallen (228 av 327). I resterande fall, 22 procent (73 av 327), dömdes inte för fridskränkningssbrott utan för enskilda gärningar i åtalet.

I drygt nio procent av fallen (31 av 327) utdömdes ansvar för enskilda gärningar redan av det skälet att enbart en eller två av de åtalade gärningarna ansågs styrkta. Om man bortser från de fall där gärningarna inte rubricerats som fridskränkningssbrott redan på grund av att gärningarna varit för få, dömdes för enskilda gärningar i stället för fridskränkningssbrott i en liten del av fallen, 13 procent (42 av 327).

Figur 12 Domstolarnas bedömningar, samtliga fridskränkingsbrott

- Gärningar rubricerade som fridskränkingsbrott
- Ogillade
- Ansvar utdömt för enskilda gärningar där tre eller fler gärningar befunnits styrkta
- Ansvar utdömt för enskilda gärningar där endast en eller två gärningar befunnits styrkta

Beträffande grov kvinnofridskränkning är skillnaden mellan den totala andelen åtal och andelen fall där domstolarna rubricerat gärningarna i enlighet med åtalet liten; i 73 procent av åtalen för grov kvinnofridskränkning dömdes också för det brottet. (I 152 av totalt 207 åtal avseende grov kvinnofridskränkning bedömde domstolarna gärningarna i enlighet med åtalet.)¹ Vid grov fridskränkning mot vuxen utdömdes ansvar för fridskränkingsbrott i 64 procent av fallen (18 av 28 fall). Vid grov fridskränkning mot barn är andelen fall där gärningarna bedömts som fridskränkingsbrott något lägre, 61 procent (56 av 92 fall).

Grov fridskränkning mot barn utmärker sig även avseende andelen ogillade åtal. Bland de genomgångna fallen ogillades åtalet vid grov fridskränkning mot barn i elva procent av fallen (10 av 92 fall). För grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen motsvarar andelen ogillade åtal sju respektive fyra procent av åtalen för respektive kategori (14 av 207 åtal avseende grov kvinnofridskränkning och ett av 28 åtal avseende grov fridskränkning mot vuxen.)

Ansvar för de enskilda gärningarna i stället för fridskränkingsbrott utdömdes vid grov kvinnofridskränkning i knappt en femtedel av fallen (39 av 207 fall). För grov fridskränkning mot vuxen och grov fridskränkning mot barn utgör andelen fall där ansvar utdömts för de enskilda gärningarna 32 respektive 27 procent. Som

¹ Två av åtalen avseende grov kvinnofridskränkning bedömdes som grov fridskränkning.

angetts tidigare har frågan om gärningarna utgjort fridskränkingsbrott i några fall inte aktualiserats redan på grund av att gärningsmannen endast övertygats om en eller två gärningar och det därmed inte varit fråga om en upprepad kränkning. Av figur 12 ovan framgår att domstolarna i övrigt sällan dömer för de enskilda gärningarna i stället för fridskränkingsbrott; endast i 13 procent av åtalen dömdes gärningsmannen för de enskilda gärningarna, trots att antalet styrkta gärningar var fler än två. För kategorin grov kvinnofridskränkning var motsvarande andel tolv procent (25 av 207 fall). Även vid grov fridskränkning mot barn uppgick andelen fall där gärningsmannen dömdes för de enskilda gärningarna, trots att fler än två gärningar var styrkta, till tolv procent (11 av 92 fall). Andelen fall där domstolen dömde för de enskilda gärningarna var något större vid fridskränkingsbrott mot vuxen, 18 procent (5 av 28 fall).

Av tabell 13 nedan framgår – uppdelat på kategorierna grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning mot vuxen och grov fridskränkning mot barn – i vilken utsträckning domstolarna dömt för fridskränkingsbrott respektive enskilda gärningar och i vilken utsträckning åtalen ogillats.

Tabell 13 Domstolarnas bedömningar uppdelat på grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning vuxen och grov fridskränkning barn

Domstolarnas bedömningar av de enskilda gärningarna	Grov kvinnofrids-kränkning*	Grov fridskränkning vuxen	Grov fridskränkning barn
Gärningar rubricerade som fridskränkingsbrott	73%	64%	61%
Ogillade	7%	4%	12%
Ansvar utdömt för enskilda gärningar där tre eller fler gärningar befunnits styrkta	12%	18%	12%
Ansvar utdömt för enskilda gärningar där endast en eller två gärningar befunnits styrkta	7%	14%	15%

* I två fall (1 procent av fallen) rubricerades gärningarna som grov fridskränkning i stället för grov kvinnofridskränkning.

5.2.3 Utredningens överväganden

Målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten var att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Genom fridskränkingsbrotten avsågs också åstadkommas en markering av allvaret i sådan brottslighet som riktar sig mot personer i nära relationer och som präglas av att gärningarna sammantaget inneburit en systematisk kränkning av den utsatta personen.

Av redovisningen ovan beträffande förhållandet mellan andelen fall där ansvar för fridskränkingsbrott enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken utdömts och andelen fall där gärningsmannen i stället dömts för de enskilda gärningarna framgår att gärningarna i en klar majoritet av fallen bedöms som fridskränkingsbrott. Sett ur det perspektivet är slutsatsen av genomgången av praxis att målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten har uppnåtts; när gärningsmannen övertygats om fler än två i och för sig straffbara gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken begångna mot en närstående eller tidigare närstående person bedöms dessa i de allra flesta fall sammantaget som ett fridskränkingsbrott. Om man bortser från ogillade åtal och fall där endast en eller två gärningar ansetts styrkta dömde domstolarna inte för fridskränkingsbrott utan för de enskilda gärningarna i endast 13 procent av samtliga åtal. Det kan också tilläggas att det i mycket liten utsträckning förekommer att domstolarna, jämte fridskränkingsbrottet, dömer särskilt för gärningar som i och för sig skulle ha kunnat ingå i fridskränkingsbrottet; i den mån det förekommer beror det vanligen på att domstolen bedömt att den aktuella gärningen inte har ett tidsmässigt samband med de gärningar som ansetts kunna ingå i fridskränkingsbrottet.

När gärningar sammantaget bedömts som fridskränkingsbrott i stället för enskilda brott innebär det att en strängare straffskala blir tillämplig än vad som annars skulle ha varit fallet. Det är naturligtvis svårt att i varje enskilt fall med någon säkerhet uttala sig om vad påföljden skulle ha blivit om gärningarna inte hade bedömts som fridskränkingsbrott. För att illustrera vilken påverkan rubriceringen kan ha för påföljden och straffmätningen i det enskilda fallet kan dock nämnas några exempel från praxis. I RH 2008:7 dömde tingsrätten en man för grov kvinnofridskränkning bestående i att han vid ett tillfälle tilldelat målsäganden en örfil, samt att

han vid ett annat tillfälle dels med ett bälte tilldelat henne ett hårt slag över låret, dels hotat henne genom att skicka tre meddelanden till hennes mobiltelefon med innebörd att han skulle slå henne. Tingsrätten bestämde påföljden till fängelse sex månader. Hovrätten ansåg inte att gärningarna sammantaget varit av sådan omfattning och karaktär att kränkningen av målsägandens integritet skulle anses som upprepad. Hovrätten dömde mannen för misshandel och olaga hot och satte ned fängelsestraffets längd till tre månader. I detta fall blev alltså fängelsestraffet sex månader när gärningarna bedömdes som fridskränkingsbrott men tre månader när de bedömdes som enskilda brott. I RH 2004:48 dömde tingsrätten en man för grov kvinnofridskränkning bestående i olaga hot vid i vart fall fyra tillfällen och ofredande vid ett mycket stort antal tillfällen. Påföljden bestämde till fängelse sju månader. Hovrätten ansåg inte att gärningarna var att bedöma som grov kvinnofridskränkning och dömde i stället mannen för olaga hot och ofredande. Hovrätten satte ned fängelsestraffets längd till fyra månader. Här blev således fängelsestraffet sju månader vid bedömningen att gärningarna utgjorde fridskränkingsbrott men fyra månader när de ansågs vara att rubricera som enskilda brott. I RH 2003:11 dömde tingsrätten en man för grov kvinnofridskränkning till fängelse sex månader. Hovrätten ändrade rubriceringen av gärningarna och dömde i stället mannen för tre fall av misshandel av normalgraden. Fängelsestraffets längd sattes ned till fyra månader. I detta fall blev alltså påföljden fängelse sex månader när gärningarna rubricerades som fridskränkingsbrott men fängelse fyra månader när de bedömdes utgöra enskilda brott.

Av de ovan redovisade avgörandena framgår att gärningar som anses utgöra led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet och varit ägnade att allvarligt skada brottsoffrets självkänsla samt därmed rubriceras som fridskränkingsbrott leder till klart strängare påföljder. Också i många av de domar som utredningen har gått igenom kan det antas att straffvärdet skulle ha ansetts vara betydligt lägre om gärningarna inte hade rubricerats som fridskränkingsbrott. Det skulle i sin tur ha inneburit större möjligheter att använda icke frihetsberövande påföljder i stället för fängelse. Även om det, som angetts ovan, är svårt att i varje enskilt fall slå fast vad kvalificeringen av gärningar som fridskränkingsbrott har inneburit står det klar att införandet av fridskränkingsbrotten har medfört en generell höjning av straffvärdet för upprepad brottslighet mot närstående. Som utredningen har noterat bestäms också

påföljden för fridskränkingsbrott till fängelse i en mycket stor andel fall (se avsnitt 3.1.6 och 4.6.2).

Ett led i frågeställningen huruvida målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten uppnåtts kan sägas vara hur domstolarna tolkar och tillämpar de särskilda rekvisiten upprepad kränkning och ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Som närmare redogjorts för i avsnitt 4.8 har det vid utredningens genomgång av praxis inte framkommit något som tyder på att det förekommer tolknings- eller tillämpningsproblem avseende de särskilda rekvisiten. Att det förhåller sig på det sättet stöds också av den ovan redovisade slutsatsen att domstolarna endast i liten omfattning dömer för de enskilda gärningarna när antalet bevisade gärningar uppgår till fler än två. Bedömningen av om gärningarna i det enskilda fallet når upp till vad som krävs för att ett fridskränkingsbrott ska vara för handen är beroende av flera olika faktorer, såsom antalet gärningar, gärningarnas allvar, det tidsmässiga sambandet mellan gärningarna och målsägandens situation. Att gärningarna ibland inte når upp till vad som krävs beror på en sammanvägd bedömning av dessa omständigheter.

Vid genomgången av praxis från hovrätterna har utredningen noterat att det i den övervägande delen av fallen ingår relativt allvarliga gärningar. Av tabell 7 i kapitel 4 framgår t.ex. att 97 procent av domarna avseende grov kvinnofridskränkning bestod av bl.a. misshandelsbrott av normalgraden (se närmare avsnitt 4.2.2). Mot den bakgrunden skulle det kunna ifrågasättas om införandet av fridskränkingsbrotten verkligen tillgodosett syftet att beakta det särskilt straffvärda i att utsätta någon för upprepade men ofta var för sig *relativt lindriga gärningar*. I förarbetena anges såsom exempel på sådana gärningar lindrig misshandel, ofredande och hemfridsbrott (prop. 1997/98:55 s. 77). Enskilda gärningar kan i och för sig inom ramen för en och samma brottsrubricering vara av varierande svårhetsgrad. Sålunda kan t.ex. misshandelsbrott av normalgraden rymma gärningar av mer eller mindre allvarligt slag. Om med relativt lindriga gärningar avses sådana gärningar som ryms under straffstadganden med böter i straffskalan kan dock konstateras att fridskränkingsbrott sällan består av enbart upprepade relativt lindriga gärningar. Av sammanlagt 228 fall där ansvar för fridskränkingsbrott utdömts bestod fridskränkingsbrottet i elva fall enbart av brott med böter i straffskalan. Tre fall avsåg grov kvinnofridskränkning, ett fall grov fridskränkning mot vuxen och sju fall grov fridskränkning mot barn. I sammanhanget bör dock noteras att domstolarna – som på-

pekats i avsnitt 4.2.2 och 4.2.3 – inte alltid rubricerar de enskilda gärningar som ingår i fridskränkingsbrottet. Utredningens slutsatser grundas därför i flera fall på en bedömning av hur de enskilda gärningarna bör rubriceras. Med det förbehållet och med beaktande av att domstolarna ibland bedömer enskilda misshandelsbrott som brott av normalgraden med hänsyn till att gärningarna varit upprepade och begångna mot en närstående i hemmet, framstår det ändå ur detta perspektiv som att förhållandevis få fridskränkingsbrott består av enbart relativt lindriga gärningar. Vilka slutsatser som kan dras av denna observation är dock osäkert. Till att börja med är det svårt att med någon säkerhet uttala sig om i vilken utsträckning det faktiskt förekommer att upprepat våld mot närstående inte innefattar andra gärningar än sådana där böter ingår i straffskalan. Vidare kan det tänkas att upprepade fall av enbart relativt lindriga gärningar mer sällan blir föremål för polisanmälan. Under alla förhållanden säger detta inte något om domstolarnas tillämpning av fridskränkingsbrotten eftersom åtalen i huvuddelen av fallen omfattar mer allvarliga gärningar. Den omständigheten att fridskränkingsbrotten endast i undantagsfall består av enbart gärningar som sedda var för sig är att bedöma som brott med böter i straffskalan kan därför inte leda till slutsatsen att målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten inte skulle ha uppnåtts. Av praxisgenomgången framgår att relativt lindriga gärningar förekommer inom ramen för fridskränkingsbrotten men då vanligen jämte mer kvalificerade gärningar.

Sammantaget är utredningens slutsats att målsättningen med att införa straffbestämmelserna om fridskränkingsbrott – att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar – måste anses i huvudsak ha uppnåtts. Det finns dock, i syfte att ytterligare kunna tillgodose ändamålet med lagstiftningen, anledning att överväga om det finns andra brottstyper än de nu gällande som bör kunna ingå i fridskränkingsbrotten.

5.3 Brotts typer

Utredningens förslag: Brottskatalogen för fridskränkningssbrotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken ska även omfatta överträdelse av kontaktförbud² och skadegörelsebrott.

5.3.1 Sammanfattning

Brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning består av brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken som tillsammans med de särskilda rekvisiten som ger brotten dess fridskränkande karaktär – att var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet och att gärningarna varit ägnade att allvarligt skada brottsoffrets självkänsla – kan föranleda ansvar enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken. Som angetts ovan är syftet med straffstadgandena att kunna ta hänsyn till den utsatta personens hela situation (prop. 1997/98:55 s. 133).

När det gäller att beakta det särskilt straffvärda i en långvarig och upprepad kränkning av en annan person är en särskild fråga vilka i och för sig straffbara gärningar som lämpligen bör ingå i straffbestämmelserna om fridskränkningssbrott. Utredningen föreslår att ytterligare brott – överträdelse av kontaktförbud och skadegörelsebrott – ska kunna ingå i fridskränkningssbrotten. Enligt vår mening innebär detta att syftet med lagstiftningen – att beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbara men ofta var för sig relativt lindriga gärningar – ytterligare tillgodoses.

5.3.2 Den nuvarande avgränsningen

Vid införandet av straffstadgandena i 4 kap. 4 a § brottsbalken infördes att utgångspunkten måste vara att bestämmelsen ska avse alla straffvärda förfaranden inom det område som den avser att skydda. Beträffande de i och för sig straffbara gärningar som skulle ingå i fridskränkningssbrotten angavs att gärningar som typiskt sett kan utgöra kränkning av en närstående person borde omfattas. Sådana

² Lagen om ändring i lagen (1988:688) om besöksförbud trädde i kraft den 1 oktober 2011 (se prop. 2010/11:45 och riksdagsbeslut 2011-05-04, rskr 2010/11:236). Lagändringarna innebär bl.a. att besöksförbud i stället benämns *kontaktförbud*.

brott angavs särskilt vara misshandel, olika fridsbrott som olaga tvång, olaga hot, ofredande och hemfridsbrott samt sexuella övergrepp (prop. 1997/98:55 s. 79). Fridskränkningarna begränsades således till att omfatta kränkningar som typiskt sett utgör ett direkt angrepp på den personliga integriteten. Mot denna bakgrund kom misshandel och andra brott mot liv och hälsa i 3 kap. brottsbalken, liksom olaga hot, olaga tvång och andra brott mot frihet och frid i 4 kap. brottsbalken samt sexualbrotten i 6 kap. brottsbalken att omfattas av den nya straffbestämmelsen. När det gäller andra brott övervägdes om också ärekränkningarna i 5 kap. brottsbalken borde ingå. Eftersom allmänt åtal för ärekränkningarna i princip förutsätter att målsäganden anger brottet till åtal och att åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt, ansågs dock den praktiska nyttan av att ärekränkningarna ingick i den nya brottsbestämmelsen starkt kunna ifrågasättas (prop. 1997/98:55 s. 79 f.). Inte heller överträdelse av besöksförbud (som brottet överträdelse av kontaktförbud tidigare benämndes) togs med i brottskatalogen för fridskränkningarna. Anledningen till detta var att det brottet ansågs ha ett något annorlunda skyddsintresse än t.ex. olaga hot och främst ansågs utgöra en överträdelse av påbjuden ordning (prop. 1997/98:55 s. 80).

5.3.3 Utgångspunkter

Enligt direktiven ska utredningen överväga om bestämmelsen i 4 kap. 4 a § brottsbalken bör ändras. Av det ovan anförda har framgått att det redan vid straffbestämmelsens tillkomst diskuterades om andra brott än de i 3, 4 och 6 kap. brottsbalken borde omfattas av bestämmelsen. Därefter har t.ex. Brottsförebyggande rådet, i rapporten Besöksförbud – En utvärdering av lagen och dess tillämpning, ifrågasatt om inte även överträdelse av besöksförbud bör omfattas av fridskränkningarna (Brå-rapport 2003:2). I det följande redogör vi för utredningens överväganden i frågan om fridskränkningarna bör omfatta ytterligare brott.

Utgångspunkten bör alltså vara att straffbestämmelserna för fridskränkningarna bör omfatta sådana kränkningar som typiskt sett utgör direkta angrepp på den personliga integriteten. Dock bör brottstyper som i och för sig utgör angrepp på den personliga integriteten men som huvudsakligen syftar till att skydda ett annat intresse än den enskildes personliga integritet inte omfattas.

En särskild straffbestämmelse, olaga förföljelse (4 kap. 4 b § brottsbalken), som tar sikte på brott som innebär upprepade eller systematiska trakasserier mot en och samma person trädde i kraft den 1 oktober 2011.³ Genom det nya brottet kriminaliseras förföljelse av personer genom vissa särskilt angivna brottsliga gärningar (misshandel, försök till misshandel som inte är ringa, olaga tvång av normalgraden, olaga hot av normalgraden, hemfridsbrott, olaga intrång, ofredande, sexuellt ofredande, skadegörelse, försök till skadegörelse, sådan åverkan som utgör ringa skadegörelse och överträdelse av kontaktförbud). För ansvar för olaga förföljelse krävs vidare att var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av den förföljda personens integritet. Även om så givetvis kan vara fallet förutsätts inte, såsom vid fridskränkningensbrotten, att gärningsmannen och målsäganden är närstående eller tidigare närstående. Inte heller uppställs något krav på att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

Brottet olaga förföljelse har konstruerats med fridskränkningensbrotten som förebild. Det finns enligt utredningen ett intresse av att brottskatalogerna för dessa båda brott så långt möjligt överensstämmer. Vid överväganden av om brottskatalogen för fridskränkningensbrotten bör utökas har utredningen därför särskilt beaktat hurvida en viss brottstyp också ingår i det nya brottet olaga förföljelse. De brottstyper som utredningen har funnit anledning att överväga är överträdelse av kontaktförbud, skadegörelsebrotten, ärekränkningensbrotten och övergrepp i rättssak.

5.3.4 Överträdelse av kontaktförbud

Överträdelse av kontaktförbud⁴ kan förekomma vid sidan av brott enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken. Situationen kan vara den att kontaktförbudet meddelats under tidsperioden för fridskränkningensbrottet eller före. Kontaktförbudet kan också ha meddelats och överträtts efter tidsperioden för fridskränkningensbrottet, men innan åtal hunnit ske.

Vid införandet av fridskränkningensbrotten ansågs övervägande skäl tala mot att överträdelse av besöksförbud (som brottet benämndes före lagändringen i oktober 2011) skulle kunna ingå i ett frids-

³ Se prop. 2010/11:45 och riksdagsbeslut 2011-05-04, rskr. 2010/11:236.

⁴ Som angetts ovan innebär de ändringar i lagen om ändring i lagen (1988:688) om besöksförbud som trädde i kraft den 1 oktober 2011 bl.a. att besöksförbud i stället benämns kontaktförbud (se prop. 2010/11:45 och riksdagsbeslut 2011-05-04, rskr 2010/11:236).

kränkingsbrott. I förarbetena anförs att överträdelse av besöksförbud har ett något annat skyddsintresse än t.ex. olaga hot. För överträdelse av besöksförbud krävs inte att det har uttalats några hot eller liknande eller ens att den person som skyddas av förbudet lagt märke till överträdelsen. Mot denna bakgrund ansågs brottet snarast vara att betrakta som en överträdelse av påbjuden ordning och att det inte borde ingå som en del av ett fridskränkingsbrott (prop. 1997/98:55 s. 80). Att skyddsintresset för brottet överträdelse av besöksförbudet vid brottets tillkomst också omfattade den som besöksförbudet avsåg att skydda framgår emellertid av de åtalsregler som gällde vid brottets tillkomst. Överträdelse av besöksförbud fick inledningsvis endast åtalas om målsäganden angav brottet till åtal eller åtal var påkallat ur allmän synpunkt.⁵ Överträdelse av besöksförbud lades under allmänt åtal år 1990.⁶

I en Brå-rapport från år 2003⁷ görs bedömningen att även överträdelse av besöksförbud stämmer väl in på beskrivningen av de systematiska kränkningar som behandlas i förarbetena till bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning. Det finns enligt rapporten anledning att åter se över frågan om överträdelse av besöksförbud ska kunna ingå som en brottslig gärning vid grov kvinnofridskränkning (Brå-rapport 2003:2 s. 9 f.).

Lagen (1988:688) om kontaktförbud (tidigare lagen [1988:688] om besöksförbud) infördes för att åstadkomma ett bättre skydd åt personer som förföljs eller på annat sätt trakasseras. Syftet med kontaktförbud är framförallt att förebygga hotfulla och farliga situationer. Kontaktförbud är avsett att ha en större brottsförebyggande effekt än det mera abstrakta straffhotet, som kan komma att realiseras först i efterhand. Vid införandet av lagen antogs att bestämmelserna skulle komma att få störst betydelse för kvinnor som fruktar trakasserier eller hämndaktioner från män som de tidigare haft en parrelation till. Samtidigt betonas att motsvarande problem kan uppkomma även i andra situationer och att lagen kan erbjuda skydd även för andra utsatta personer (prop. 1987/88:137 s. 11 och 13).

Kontaktförbud definieras som ett förbud för en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna person (1 § första stycket). Ett kontaktförbud får meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att

⁵ Prop. 1987/88:137 s. 52.

⁶ 1989/90:JuU5.

⁷ Besöksförbud. En utvärdering av lagen och dess tillämpning. Brå-rapport (2003:2).

den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avses skydda. Vid riskbedömningen ska särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla har begått brott mot någon persons liv, hälsa, frihet eller frid (1 § andra stycket).

Kontaktförbud får avse också förbud att uppehålla sig i en bostad som brukas gemensamt med annan, om det på grund av särskilda omständigheter finns en påtaglig risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid (kontaktförbud avseende gemensam bostad). Ett sådant kontaktförbud får endast meddelas om skälen för det väger väsentligt tyngre än det intrång eller men i övrigt som förbudet innebär för den som förbudet avses gälla, och den som förbudet avses skydda förbinder sig att medverka till att den mot vilken förbudet avses gälla i rimlig utsträckning får tillgång till sina personliga tillhörigheter (1 a §).

Om det kan antas att ett kontaktförbud enligt 1 § inte är tillräckligt, får förbudet utvidgas till att avse förbud att uppehålla sig i närheten av en annan persons bostad eller arbetsplats eller annat ställe där den personen brukar vistas (utvidgat kontaktförbud, 2 § första stycket). Den som har överträtt ett utvidgat kontaktförbud får meddelas förbud att uppehålla sig inom ett större område än som följer av första stycket (särskilt utvidgat kontaktförbud). Förbudet får omfatta ett eller flera områden i anslutning till sådana platser där den andra personen har sin bostad eller arbetsplats eller annars brukar vistas. Det får inte avse ett större område än vad som är nödvändigt (2 § andra stycket). Ett särskilt utvidgat kontaktförbud får meddelas endast om skälen för ett sådant beslut väger väsentligt tyngre än den inskränkning i rörelsefriheten som förbudet innebär för den som förbudet avses gälla (2 § fjärde stycket). Ett särskilt utvidgat kontaktförbud ska förenas med villkor om elektronisk övervakning, om det inte finns särskilda skäl mot det (2 § tredje stycket).

Den som bryter mot ett kontaktförbud döms för överträdelse av kontaktförbud till böter eller fängelse i högst ett år. I ringa fall ska inte dömas till ansvar (24 §).

På yrkande av någon av makarna kan kontaktförbud också meddelas inom ramen för ett mål om äktenskapsskillnad (14 kap. 7 § andra stycket äktenskapsbalken). Ett sådant beslut kan också under vissa omständigheter meddelas även efter det att ett mål om äktenskapsskillnad avslutats (18 kap. 2 § äktenskapsbalken). Domstolen får i

vissa fall även förbjuda sambor att besöka varandra (28 § sambolagen [2003:376]). Vid överträdelse av kontaktförbud enligt äkten-skapsbalken eller sambolagen tillämpas straffbestämmelsen i lagen om kontaktförbud.

För meddelande av kontaktförbud är det tillräckligt att det föreligger en risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avses skydda.

Som framgår av det ovan anförda krävs visserligen inte för överträdelse av kontaktförbud att det har uttalats några hot eller liknande eller ens att den person som skyddas av förbudet lagt märke till överträdelsen (se prop. 1997/98:55 s. 80). Detta brott kan emellertid mycket väl utgöra ett direkt angrepp på den personliga integriteten. Det bör också tilläggas att överträdelse av kontaktförbud är ett brott som anses kunna utgöra ett så allvarligt angrepp mot en skadelidandes personliga integritet att kränkningens ersättning kan utgå enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen.

Sammantaget anser utredningen att brottet överträdelse av kontaktförbud stämmer mycket väl in på den i motiven uppställda förutsättningen för sådana gärningar som bör ingå i fridskränkningssbrotten, nämligen kränkningar som typiskt sett utgör direkta angrepp på den personliga integriteten. Som angetts ovan är också syftet med kontaktförbud att skydda en enskild person. Till det anförda kommer att överträdelse av kontaktförbud också omfattas av det nya brottet olaga förföljelse, 4 kap. 4 b § brottsbalken. Det är ändamålsenligt att bestämmelserna utformas på ett likartat sätt. Mot denna bakgrund anser utredningen att överträdelse av kontaktförbud bör omfattas av brottskatalogen för fridskränkningssbrotten.

5.3.5 Skadegörelsebrotten

Den som förstör eller skadar egendom, fast eller lös, till men för annans rätt därtill, döms enligt 12 kap. 1 § brottsbalken för skadegörelse till böter eller fängelse i högst ett år. Är brottet med hänsyn till skadans obetydlighet och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, ska enligt 12 kap. 2 § första stycket brottsbalken dömas för åverkan till böter. Om brottet är att anse som grovt, döms enligt 12 kap. 3 § brottsbalken för grov skadegörelse till fängelse i högst fyra år.

Skadegörelse och åverkan är inte brott som riktas mot annans liv, hälsa, frihet eller frid utan mot annans egendom. Skadegörelse, försök till skadegörelse och sådan åverkan som utgör ringa skadegörelse omfattas emellertid av bestämmelsen om olaga förföljelse. I förarbetena till straffbestämmelsen om olaga förföljelse anförs att skadegörelse är ett brott som förekommer vid förföljelse av annan, t.ex. genom att dörrar och fönster i den utsattes bostad eller hans eller hennes bil skadas eller förstörs. Vidare anförs att detta brott, liksom brott mot frid, kan vara integritetskränkande. Skadegörelsebrott kan dessutom innefatta även ett ofredande eller ett hemfridsbrott (prop. 2010/11:45 s. 69 f.).

I Brottsförebyggande rådets rapport om stalkning från år 2006⁸ presenteras bl.a. resultaten från en studie där drygt 4 000 slumpmässigt valda personer mellan 18 och 79 år intervjuades om stalkning per telefon. Rapporten avser alltså inte anmälda brott utan uppgifter från de intervjuade personerna. Av de intervjuade var det nio procent som uppgav att de någon gång i livet hade blivit utsatta för upprepade trakasserier av en och samma person. Undersökningen visade vidare att två tredjedelar av offren på ett eller annat sätt varit bekant med gärningsmannen. Av dem var cirka en fjärdedel dåvarande eller tidigare partner. Skadegörelse anges i rapporten som ett vanligt förekommande brott i samband med systematisk förföljelse. Undersökningen visade också att de som varit gifta eller sammanbott med gärningsmannen i större utsträckning än andra utsatts för bl.a. skadegörelse (Brå-rapport 2006:3 s. 29–32). Närmare hälften (48 procent) av de som varit gifta eller sammanbott med gärningsmannen uppgav att de bl.a. utsatts för skadegörelse.

Av det ovan anförda framgår att den som utsatts för systematisk förföljelse av en närstående eller tidigare närstående inte sällan också utsatts för skadegörelse. Genomgången av praxis från hovrätterna från år 2009 ger i och för sig inte stöd för slutsatsen att skadegörelse är vanligt förekommande i samband med fridskränkingsbrott. Av 152 domar avseende grov kvinnofridskränkning förekom skadegörelse vid sidan av fridskränkingsbrottet endast i åtta fall. En av domarna rörde skadegörelse i mer än ett fall och i det fallet förekom flera fall av skadegörelse även i samband med våld och hot. I förhållande till antalet fällande domar var skadegörelse vanligare vid sidan av grov fridskränkning mot vuxen. Av 20 domar där ansvar för grov fridskränkning mot vuxen utdömts dömdes gärnings-

⁸ Stalkning i Sverige. Omfattning och åtgärder. Brå-rapport 2006:3.

mannen i fyra fall även för skadegörelse. Det förhållandet att påståenden om skadegörelse inte är särskilt vanligt förekommande i samband med åtal för fridskränkingsbrott innebär emellertid inte att det går att dra några säkra slutsatser om det brottets frekvens vid våld och hot i nära relationer. Orsaken till att det inte är så vanligt förekommande i samband med åtal för fridskränkingsbrott kan bero på att det inte anmäls eller att polis och åklagare på utredningsstadiet prioriterar och lägger större fokus på brottsmisstankar avseende dels gärningar som kan ingå i fridskränkingsbrott, dels andra grövre gärningar.

Även om det således inte förekommer i särskilt många domar att gärningsmannen vid sidan av fridskränkingsbrottet även döms för skadegörelsebrott mot samma målsägande, visar genomgången av praxis från hovrätterna år 2009 att skadegörelse är vanligt förekommande i förhållande till andra övriga brott. Bland andra brott mot samma målsägande var skadegörelse nämligen det näst vanligaste brottet efter övergrepp i rättsak (se avsnitt 4.2.4, tabell 8). Slutsatserna från den ovan nämnda Brå-rapporten, som inte baseras på anmälda brott utan brottsoffers självrapporterade utsatthet, talar också för att det finns ett betydande mörkertal när det gäller skadegörelse vid sidan av andra brott i nära relationer.

Den faktiska förekomsten av skadegörelsebrott i samband med fridskränkingsbrott kan ha betydelse för om brotten bör tas med i brottskatalogen i 4 kap. 4 a § brottsbalken. Oavsett i vilken utsträckning dessa brott förekommer i samband med fridskränkingsbrott bör dock, som angetts ovan, det avgörande vara om ifrågavarande brott kan sägas innefatta sådana kränkningar som typiskt sett utgör direkta angrepp på den personliga integriteten.

Skadegörelse kan bestå av vitt skilda typer av handlingar vilket medför att graden av angrepp på den personliga integriteten kan variera. Att t.ex. dörrar och fönster i den utsattes bostad eller hans eller hennes bil skadas eller förstörs utgör exempel på när kränkningen av personens integritet kan vara större än själva angreppet på egendomen. Att gärningsmannen förstör eller skadar andra personliga tillhörigheter såsom målsägandens kläder, mobiltelefon, dator, fotografier eller tavlor utgör också exempel på fall där skadegörelsebrottet innebär ett angrepp på den personliga integriteten.

Även om skadegörelse kan utgöra angrepp på den personliga integriteten utgör detta dock inte det huvudsakliga skyddsintresset för brottet; skadegörelsebrotten avser i första hand att skydda annan persons egendom. Med hänsyn till systematiken i brottsbalken kan

det emellertid framstå som inkonsekvent om skadegörelsebrotten å ena sidan kan ingå i brottet olaga förföljelse men å andra sidan inte i det mer allvarliga fridskränkingsbrottet som lagtekniskt är utformat på likartat sätt. Genom det nya brottet olaga förföljelse kriminaliseras förföljelse av personer genom vissa särskilt angivna brottsliga gärningar (misshandel, försök till misshandel som inte är ringa, olaga tvång av normalgraden, olaga hot av normalgraden, hemfridsbrott, olaga intrång, ofredande, sexuellt ofredande, skadegörelse, försök till skadegörelse, sådan åverkan som utgör ringa skadegörelse och överträdelse av kontaktförbud). För ansvar för olaga förföljelse krävs vidare, liksom vid fridskränkingsbrotten, att var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av den förföljda personens integritet. Även om så givetvis kan vara fallet förutsätts inte, såsom vid fridskränkingsbrotten, att gärningsmannen och målsäganden är närstående eller tidigare närstående. Inte heller uppställs något krav på att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Som skäl härför anförs följande i motiven. En förföljelse kan många gånger vara så påträngande att den utsattes liv påverkas mycket starkt och att denne mer eller mindre bryts ned. I andra fall kan situationen vara sådan att den inte påverkar den utsattes vardag i någon särskild utsträckning även om den givetvis ändå kan vara besvärande och obehaglig. Mot bakgrund av att även de senare fallen bör omfattas av straffbestämelsen olaga förföljelse uppställs inte något krav på att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla (prop. 2010/11:45 s. 72 f.). Om gärningarna vid olaga förföljelse ändå anses ha varit ägnade att allvarligt skada den utsatta personens självkänsla kan det enligt motiven beaktas vid bedömningen av straffvärdet eller leda till ansvar för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning, om förutsättningarna för något av dessa brott i övrigt är uppfyllda (a. prop. s. 73).

I fridskränkingsbrottens krav på att de brottsliga gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada personens självkänsla ligger en viss kvalificering av gärningarna. Det är i detta avseende tillräckligt att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt. Det behöver alltså inte i det enskilda fallet bevisas att personens självkänsla verkligen har skadats allvarligt (prop. 1997/98:55 s. 133). Bedömningen av om gärningarna, som var och en utgjort led i en upprepad kränkning av en persons integritet, även har varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla ska göras utifrån en sammanvägd

bedömning av gärningarna och hela den utsattes personens situation.

Som angetts ovan kan skadegörelse och sådan åverkan som utgör ringa skadegörelse, beroende av det sammanhang i vilket brottet begås, utgöra en kränkning av den utsattes personliga integritet. I straffbestämmelsen om fridskränkingsbrott uppställs krav på att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada den utsatta personens självkänsla. Detta innebär dock inte att det är motiverat att göra en annan bedömning i frågan om skadegörelsebrotten bör kunna ingå i ett fridskränkingsbrott än som gjorts beträffande brottet olaga förföljelse. Det är, i enlighet med vad som tidigare har anförts, angeläget att straffbestämmelserna för fridskränkingsbrott respektive olaga förföljelse så långt möjligt är likartat utformade. Mot denna bakgrund föreslår utredningen att skadegörelse och sådan åverkan som utgör ringa skadegörelse bör tas med i brottskatalogen för fridskränkingsbrotten.

Är ett skadegörelsebrott grovt ska enligt 12 kap. 3 § brottsbalken i stället dömas för grov skadegörelse till fängelse i högst fyra år. Vid bedömning av huruvida brottet är grovt ska enligt sistnämnda lagrumms andra stycke särskilt beaktas om av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan annars är synnerligen kännbar. Grov skadegörelse finns inte med i brottskatalogen för det nya brottet olaga förföljelse. I förarbetena till bestämmelsen anges att de omständigheter som medför att en skadegörelse bör bedömas som grov måste anses vara så påtagligt försvårande att det med hänsyn till brottets allvar bör dömas särskilt för detta (prop. 2010/11:45 s. 70). Straffskalan för olaga förföljelse är också densamma som för grov skadegörelse. I enlighet med vad som anges i motiven till fridskränkingsbrotten bör grövre brott, dvs. sådana brott där straffskalan generellt är strängare än för fridskränkingsbrotten, inte ingå i fridskränkingsbrotten (prop. 1997/98:55 s. 80). Eftersom straffskalan för fridskränkingsbrotten är strängare än den för grov skadegörelse bör som regel inte dömas för brotten i konkurrens utan grov skadegörelse bör kunna ingå i fridskränkingsbrottet.

5.3.6 Ärekränkingsbrotten

Den som smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom, döms enligt 5 kap. 3 § brottsbalken för förolämpning till böter. Är brottet grovt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Ansvar för förolämpning är enligt samma lagrum subsidiärt till straffbestämmelserna om förtal och grovt förtal; om handlandet är att bedöma som förtal eller grovt förtal har det brottet alltså företräde. Enligt 5 kap. 1 § brottsbalken döms den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning för förtal till böter. Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, ska enligt sistnämnda lagrums andra stycke inte dömas till ansvar. Vid bedömning av om förtalsbrottet är grovt ska enligt 5 kap. 2 § brottsbalken särskilt beaktas om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eljest var ägnad att medföra allvarlig skada. För grovt förtal stadgas böter eller fängelse i högst två år.

För förolämpning och förtal gäller särskilda åtalsbestämmelser. Av 5 kap. 5 § brottsbalken följer att brott som avses i 1–3 §§ (förtal och förolämpning) enligt huvudregeln inte får åtalas av någon annan än målsäganden. Om brottet riktar sig mot någon som är under arton år eller om i annat fall målsäganden anger brottet till åtal, får åklagaren väcka åtal om detta av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt och åtalet avser 1) förtal och grovt förtal, 2) förolämpning mot någon i eller för hans eller hennes myndighetsutövning, 3) förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse, eller 4) förolämpning mot någon med anspelning på hans eller hennes sexuella läggning.

Kvinnovåldskommissionen föreslog att förolämpning skulle inrymmas i straffstadgandet för fridskränkingsbrotten (SOU 1995:60 s. 307 och 411). Regeringen ansåg emellertid att den praktiska nyttan av att den nya straffbestämmelsen även skulle omfatta brott enligt 5 kap. brottsbalken starkt kunde ifrågasättas med hänsyn till de särskilda åtalsbestämmelserna (prop. 1997/98:55 s. 80).

I SOU 2008:81, Stalkning – ett allvarligt brott, föreslogs att ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning skulle omfattas av det nya brottet olaga förföljelse, 4 kap. 4 b § brottsbalken. Beträffande

de särskilda åtalsbestämmelserna angavs att målsäganden vid fall av olaga förföljelse i allmänhet har ett starkt intresse av att få saken prövad. Vidare anfördes att ett sådant oönskat beteende som ett systematiskt förföljande innebär bör leda till att åtal anses påkallat ur allmän synpunkt (a. bet. s. 131).⁹ I propositionen 2010/11:45, Ett förbättrat skydd mot stalkning, görs emellertid bedömningen att de skäl som gjorde sig gällande i samband med införandet av fridskränkningssbrotten alltså är för handen samt att förolämpning och förtal därför inte bör omfattas av det nya brottet olaga förföljelse (a. prop. s. 71).

Ärekränkingsbrotten bör inte ingå i fridskränkingsbrotten

Det torde kunna förutsättas att kränkande och nedsättande tillmälen som äger rum inom ramen för ett fridskränkingsbrott bidrar till att den upprepade kränkningen av personens integritet blir extra kännbar och förstärker angreppet mot personens självkänsla. Uttalanden av nu nämnt slag torde dessutom vara vanligt förekommande vid denna typ av brott. Sådana uttalanden utgör vidare typiska angrepp på den personliga integriteten som i och för sig motiverar att handlingarna, i den mån de utgör straffbara gärningar, skulle kunna ingå i fridskränkingsbrotten. Det kan också hävdas att målsättningen med straffbestämmelsen om fridskränkingsbrott – att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar – bättre tillgodoses om också handlingar av nu nämnt slag ingår.

Utredningen konstaterar således att det kan anföras skäl för att inom ramen för ett fridskränkingsbrott kunna beakta kränkande och nedsättande tillmälen. Liksom påtalats vid införandet av bestämmelserna i 4 kap. 4 a § brottsbalken och nu senast i förarbetena till det nya brottet olaga förföljelse, innebär emellertid de särskilda åtalsbestämmelserna beträffande ärekränkingsbrotten att den praktiska nyttan av en sådan ordning kan ifrågasättas. Ärekränkingsbrotten i brottsbalken är i princip målsägandebrott. För att lagstiftningen ska vara effektiv torde ett inkluderande av ärekränkingsbrotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken kräva en ändring av åtalsbestämmelserna i

⁹ Som framgår av åtalsbestämmelsen för förolämpning och förtal (5 kap. 5 § brottsbalken) är emellertid rekvisitet att åtal anses påkallat ur allmän synpunkt inte ensamt tillräckligt för åtal för ett sådant brott. Att åtal anses påkallat ur allmän synpunkt utgör endast en av förutsättningarna för allmänt åtal för förolämpning och förtal.

5 kap. 5 § brottsbalken. Närmast till hands skulle då vara en lösning som innebär att åklagaren får väcka åtal för förolämpning, förtal eller grovt förtal om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal anses påkallat ur allmän synpunkt och brottet ingått som ett led i ett brott enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken. I detta sammanhang bör dock anmärkas att en sådan lösning riskerar att tynga utredningen och processen i mål angående fridskränkingsbrott som många gånger redan är omfattande. Utredningens slutsats är att ärekränkingsbrotten med hänsyn till de särskilda åtalsbestämmelserna inte bör omfattas av fridskränkingsbrotten. Vid denna bedömning har beaktats att de särskilda åtalsbestämmelserna för dessa brott utgör begränsningar i tillämpningen som medför att den praktiska nyttan av att ärekränkingsbrotten tas med i brottskatalogen starkt kan ifrågasättas. Det framstår inte heller som lämpligt att inom ramen för denna utredning överväga frågan om en ändring av åtalsbestämmelserna. Som angetts ovan har också de särskilda åtalsbestämmelserna anförts som skäl för att inte ta med ärekränkingsbrotten i det nya brottet olaga förföljelse. Det är också ändamålsenligt att straffbestämmelserna för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning så långt möjligt är utformade på samma sätt som olaga förföljelse.

Vid genomgången av praxis från hovrätterna från år 2009 kan konstateras att kränkande och nedsättande tillmälen inte sällan anges i åklagarens gärningsbeskrivning som en del av fridskränkingsbrottet. Det förekommer att det anges att gärningsmannen ofredat målsäganden genom sådana tillmälen eller att våld och hot har förstärkts av det. Hur domstolarna har bedömt kränkande och nedsättande tillmälen varierar, men i flera fall anger domstolarna att tillmälena är att bedöma som sådant hänsynslöst beteende som avses i straffstadgandet för ofredande i 4 kap. 7 § brottsbalken. I några fall anger domstolarna att uttalandena är att bedöma som förolämpning enligt 5 kap. 3 § brottsbalken, ett brott som inte omfattas av de gärningar som kan utgöra fridskränkingsbrott. Mot denna bakgrund har utredningen närmare analyserat i vilken utsträckning kränkande och nedsättande tillmälen ändå kan beaktas inom ramen för fridskränkingsbrottet, utan att ärekränkingsbrotten omfattas av brottskatalogen i 4 kap. 4 a § brottsbalken.

Kränkande och nedsättande tillmälen kan påverka straffvärdet

I NJA 2004 s. 437, som gällde grov fridskränkning, gjorde åklagaren gällande att föräldrarna under en period om närmare fyra år förolämpat sin dotter genom att kalla henne ”slampa”, ”hora” och liknande kränkande tillmälen. Därutöver gjordes gällande att föräldrarna under perioden tillsammans och i samförstånd vid upprepade tillfällen hotat och misshandlat dottern vid såväl opreciserade som preciserade tillfällen. Föräldrarna befanns övertygade om att tillsammans och i samförstånd ha misshandlat dottern vid upprepade tillfällen samt därutöver misshandlat av dottern vid sju specifika tillfällen under den påstådda perioden. Gärningarna ansågs ha utgjort led i en upprepad kränkning av flickans integritet och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Beträffande påståendet om förolämpningar uttalade Högsta domstolen följande.

Vid bedömningen av gärningarnas straffvärde innebär konstruktionen av fridskränkingsbrottet att det kan göras en helhetsbedömning av den kränkta personens situation. Självfallet kan inte vägas in ansvars-påståenden som de åtalade frikänts från, något som i förevarande fall gäller vissa enskilda misshandelsgärningar och samtliga hot. Även påståendet om förolämpning ska lämnas därhän. Det är omständigheterna vid brottet som är avgörande för straffvärdebedömningen. Vid den bedömningen är domstolen oförhindrad att ta upp omständigheter som inte framgår av gärningsbeskrivningen (jfr NJA 2003 s. 486). Det kan således i detta fall beaktas att kränkningen av ... [flickan] i samband med flera av misshandelsbrotten förstärkts genom att föräldrarna utsatt henne för nedsättande tillmälen. Även i övrigt har misshandeln skett under kränkande former, såsom genom sparkar.

Straffvärdet ansågs motsvara fängelse ett år och sex månader för envar av föräldrarna. Härvid beaktades också att brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person (jfr 29 kap. 2 § 8 brottsbalken). Påföljden för envar av föräldrarna bestämdes till fängelse ett år och sex månader.

Vid bedömningen av brottslighetens straffvärde ska enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon har haft. Även om ärekränkingsbrott enligt gällande rätt inte kan straffas som en del av ett fridskränkingsbrott följer av det angivna lagrummet och Högsta domstolens avgörande i NJA 2004 s. 437 att kränkande och nedsättande tillmälen som äger rum i samband med andra brottsliga gärningar kan påverka brottslighetens straffvärde.

Vid straffmätningen kan domstolen beakta försvårande eller för- mildrande omständigheter oberoende av om åklagaren åberopat dem i stämningsansökan eller inte. I detta avseende bör dock beaktas att den tilltalade ska ha fullgoda möjligheter att bemöta sådana om- ständigheter som läggs honom till last. För den tilltalade och dennes försvar är det därför av värde om åklagaren redan i stämnings- ansökan anger om någon omständighet föreligger som är att anse som försvårande. Ett minimikrav får anses vara att sådana omstän- digheter tas upp vid huvudförhandlingen (jfr prop. 1987/80:120 s. 84 och NJA 2003 s. 486).

Ofredande genom annat hänsynslöst beteende

Även om kränkande och nedsättande tillmälen kan beaktas vid be- dömningen av brottslighetens straffvärde faller sådana uttalanden som sker isolerat, dvs. utan samband med en gärning enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, utanför vad som kan beaktas inom ramen för fridskränkingsbrottet (jfr NJA 2004 s. 437 ovan). Som angetts ovan har det vid genomgången av praxis från hovrätterna från år 2009 framkommit att kränkande och nedsättande tillmälen inte sällan an- ges i åklagarens gärningsbeskrivning som en del av fridskränkings- brottet. Sålunda förekommer det att det anges att gärningsmannen ofredat målsäganden genom sådana tillmälen eller att våld och hot har förstärkts av det.

Ofredande kan bestå i att en person handgripligen antastar någon genom att t.ex. knuffa vederbörande. Ofredande kan också ske medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller *annat hänsynslöst be- teende* (jfr 4 kap. 7 § brottsbalken). För att en gärning ska anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende krävs att den enligt vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning. I kommentaren till bestämmelsen om ofredande anges som exem- pel att någon genom telefonpåringningar stör annans nattro eller trakasserar honom på annat sätt. Också telefonföljelse på dagarna hör hit. Som exempel på vad som kan utgöra ofredande anförde Straffrättskommittén även att göra någon upprörd genom att fram- föra ett falskt meddelande om en närståendes död. Att allvarligt skrämma någon genom att anordna nattliga spökerier anges som ett något föråldrat men ändå ett otvivelaktigt exempel på ofredande (Berggren m.fl., Brottsbalken. En kommentar, internetutgåvan, ver- sion den 1 januari 2010 [t.o.m. supplement 23], s. 4:7). I RH 1983:58

dömdes en man för ofredande för ihärdig och ovälkommen upp-vaktning av en kvinna genom brev och postkort. Straffstadgandet om ofredande kan också användas för att skydda kvinnofriden på allmänna platser. Att ofreda en kvinna i syfte att nå sexuell förbin-delse faller sålunda in under bestämmelsen även om inget handgrip-ligt antastande förekommit. Otillbörligt närmande som sker endast genom ord kan alltså straffas med stöd av 4 kap. 7 § brottsbalken. Ofredande som inte förövats på allmän plats får enligt 4 kap. 11 § brottsbalken åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal anses påkallat ur allmän synpunkt.

NJA 2000 s. 661 gällde frågan om en hyresvärd som uppsökt en hyresgäst i bostaden och vid samtal utanför dennas lägenhet med hög röst fällt kränkande uttalanden gjort sig skyldig till ofredande. Högsta domstolen anförde inledningsvis att det för att en handling ska utgöra ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken enligt lagtexten krävs att det är fråga om ett hänsynslöst beteende. Vidare anförde domstolen att kränkande uttalanden till en annan person i många fall med tillämpning av 5 kap. 3 § brottsbalken straffas som förolämpning, men att det för att ofredande ska föreligga krävs något mera, nämligen *att handlandet med hänsyn till omständigheterna innefattat en kännbar fridskränkning*. I det aktuella fallet hade målsäganden framför allt reagerat mot de kränkande uttryck som den tilltalade använt om henne och hennes barn. Målsäganden uppgav härvid att hon tagit särskilt illa vid sig av att hon av den tilltalade anklagats för att ha misskött sina barn. (Enligt gärningsbeskrivningen hade den tilltalade stått i trappuppgången utanför hennes lägenhetsdörr och skrikit bl.a. ”att hennes barn var horungar”, ”att hon var den största fittan som gått i ett par skor” samt ”att hon var en djävla hora”.) Högsta domstolen konstaterade att vad som för målsäganden framstätt som det centrala var det grova språk han använt och de anklagelser han riktat mot henne. Dessa omständigheter ansågs dock inte vara tillräckliga för att den tilltalade skulle anses ha gjort sig skyldig till ofredande. Vid bedömningen av om förfarandet utgjort hänsynslöst beteende beaktades att den tilltalade hade haft ett legitimt syfte med att uppsöka målsäganden. Målsäganden hade varit försumlig med betalning av hyra och hyresvärden avsåg att vidta åtgärder för att få henne vräkt från lägenheten. Vidare beaktades att besöket också skedde tidigt på kvällen vid en tidpunkt som inte kunde förväntas medföra onödiga störningar och olägenheter för målsäganden. Även om besöket medförde obehag för målsäganden utgjorde det en en-staka händelse av relativt kort varaktighet. Vid en samlad bedöm-

ning av omständigheterna ansåg Högsta domstolen att handlandet inte utgjort ett sådan hänsynslöst beteende som krävs för att ansvar för ofredande ska kunna ådömas enligt 4 kap. 7 § brottsbalken. Frågan om handlandet utgjorde brott mot 5 kap. 3 § brottsbalken (förölämpning) kunde inte prövas i målet.

Av det ovan anförda framgår att enstaka kränkande och nedsättande tillmälen vanligen inte är att bedöma som ofredande genom annat hänsynslöst beteende, men att ett ofredande kan vara för handen under förutsättning att agerandet utgjort en kännbar fridskränkning. Bland domarna i praxisgenomgången förekommer i 25 fall påståenden i gärningsbeskrivningen om ofredande genom kränkande och nedsättande tillmälen utan samband med andra gärningar innefattande våld, hot eller sexuella övergrepp. I 19 av dessa fall bedömdes uttalandena också som ofredande genom hänsynslöst beteende. Se nedanstående exempel från Hovrätten över Skåne och Blekinge samt Svea hovrätt. Korta referat från övriga domar innehållande påståenden respektive bedömningar av ofredande genom kränkande tillmälen finns i *bilaga 3* till detta betänkande.

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 8 juni 2009 i mål B 844-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade i samband med fem olika gärningar avseende misshandel också ofredat målsäganden genom att göra kränkande uttalanden till henne, vilket varit hänsynslöst. Vidare angavs att den tilltalade vid ett stort antal tillfällen under ett och ett halvt år kallat målsäganden "hora", "gris" och liknande tillmälen, vilka uttalanden varit hänsynslösa.

Tingsrätten, vars bedömningar i fråga om bl.a. skuld och brottsrubricering hovrätten anslöt sig till, anförde att det var utrett att det i allt väsentligt gått till som åklagaren påstått och att de enskilda gärningarna såvitt var av intresse var att rubricera som fem fall av ofredande genom kränkande tillmälen i samband med misshandel samt därutöver ofredande vid ett stort antal tillfällen genom kränkande tillmälen.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav elva preciserade, fall av misshandel, flera, varav tre preciserade, fall av olaga hot och flera, varav fem preciserade, fall av ofredande.

Svea hovrätts dom den 5 oktober 2009 i mål B 6425-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade vid flera tillfällen under en tvåårsperiod ofredat och förnedrat målsäganden genom att knuffa och dra i henne, förfölja henne och söka upp henne samt uttala sig i nedsättande och kränkande ordalag om henne. Vidare angavs att förfarandena utgjorde hänsynslösa beteenden.

Tingsrätten, vars bedömningar i bl.a. skuld- och rubriceringsfrågan hovrätten anslöt sig till, anförde att åtalet i nu aktuellt avseende var styrkt och att gärningarna var att bedöma som ofredande. Domstolen uttalade sig inte närmare om de kränkande uttalandena.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav nio preciserade, fall av misshandel, flera, varav två preciserade, fall av olaga hot och flera fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om två år och nio månader.

Som angetts ovan torde kränkande och nedsättande uttalanden vara relativt vanligt förekommande vid fridskränkingsbrott och om de når upp till en viss intensitet kan de också innefatta en sådan kännbar fridskränkning att de kan anses utgöra ofredande genom hänsynslöst beteende (jfr NJA 2000 s. 661). Vid fridskränkingsbrott kan således uttalanden av ifrågavarande slag inte bara beaktas vid bedömningen av brottslighetens straffvärde i den mån de förekommer i samband med gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, utan även när uttalandena förekommer så att säga självständigt.

Genomgången av praxis från hovrätterna från år 2009 visar att domstolarna bedömer kränkande och nedsättande tillmälen som ofredande i den mån de anses nå upp till kravet på en kännbar fridskränkning. En sådan tillämpning tillgodoser också syftet med fridskränkingsbrotten, dvs. att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när hon eller han utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindringa gärningar.

5.3.7 Övergripping i rättssak

Den som med våld eller hot om våld angriper någon för att denne gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från sådan åtgärd, döms enligt 17 kap. 10 § brottsbalken för övergrepp i rättssak till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Samma sak gäller om man med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga. För grovt brott stadgas fängelse lägst två och högst åtta år.

Övergrepp i rättssak tas upp bland brotten mot allmän verksamhet och syftet med straffstadgandet är att tillgodose det allmänna intresset av att talans utförande eller utsagens avgivande vid domstol eller annan myndighet inte otillbörligen påverkas. Övergrepp i rättssak kan dock också innebära ett allvarligt angrepp på brottsoffrets personliga integritet. Den som utsatts för övergrepp i rättssak kan t.ex. vara berättigad till kränkingsersättning enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen.

Mot att övergrepp i rättssak omfattas av fridskränkingsbrotten talar att straffstadgandet främst avser att tillgodose allmänna intressen. Det våld eller hot som kan förekomma vid brottet har också kvalificerats genom en strängare straffskala; övergrepp i rättssak är i sig ett mycket allvarligt brott och ansvar för detta brott bör alljämt kunna utdömas vid sidan av ett fridskränkingsbrott. Övergrepp i rättssak omfattas inte av det nya brottet, olaga förföljelse, 4 kap. 4 b § brottsbalken, och bör inte heller kunna ingå i ett fridskränkingsbrott.

5.3.8 Lagteknisk utformning av föreslagna ändringar

Utredningen har ovan gjort bedömningen att brotten överträdelse av kontaktförbud, skadegörelse, sådan åverkan som utgör ringa skadegörelse och grov skadegörelse bör ingå bland de gärningar som kan medföra ansvar för fridskränkingsbrott. När det gäller frågan hur detta ska komma till uttryck i straffbestämmelserna om fridskränkingsbrott gör utredningen följande överväganden.

Den gällande lydelsen av 4 kap. 4 a § brottsbalken hänvisar till kapitel i brottsbalken – 3, 4 och 6 – och inte till straffstadganden för enskilda brott. Detta betyder dock inte att samtliga brott i de angivna kapitlen kan medföra ansvar för fridskränkingsbrott. Vissa grövre brott – såsom grov misshandel, mord och dråp samt vissa sexualbrott – är av sådant allvarligt slag att det i förekommande fall i stället ska dömas särskilt för dem. Vidare är andra brott i berörda kapitel till sin karaktär sådana att de inte torde kunna ingå i ett fridskränkingsbrott.

Utredningen finner inte skäl att ändra den lagtekniska lösningen att i 4 kap. 4 a § brottsbalken hänvisa till kapitel i balken. Med den utgångspunkten bör den ändringen att skadegörelsebrotten ska kunna ingå i fridskränkingsbrott åstadkommas genom att det också hänvisas till 12 kap. brottsbalken. Liksom enligt gällande rätt är det

gärningar som tar sikte på den personliga integriteten och som sker vid upprepade tillfällen som kan utgöra led i en upprepade kränkning av brottsoffrets integritet (jfr prop. 1997/98:55 s. 133).

Brottet överträdelse av kontaktförbud återfinns inte i brottsbalken utan i lagen om kontaktförbud. Ändringen att överträdelse av kontaktförbud ska kunna ingå i fridskränkingsbrotten bör åstadkommas genom att det i 4 kap. 4 a § brottsbalken införs en uttrycklig hänvisning till straffbestämmelsen för detta brott.

5.4 Straffskalan för fridskränkingsbrotten

Utredningens bedömning: Straffskalan för fridskränkingsbrotten bör inte ändras.

5.4.1 Sammanfattning

Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning utgör allvarliga brott. I den officiella kriminalstatistiken och domstolspraxis kommer detta till uttryck bl.a. genom att påföljden i majoriteten av fallen bestäms till fängelse.

Utredningen gör bedömningen att syftet att åstadkomma en generell uppgradering av straffvärdet när det gäller upprepade, ofta var för sig relativt lindriga, kränkningar mot närstående och tidigare närstående tillgodoses inom ramen för den nuvarande straffskalan. Enligt vår bedömning är straffskalan för fridskränkingsbrotten, som sträcker sig från fängelse sex månader till fängelse sex år, väl avvägd och vi föreslår inga ändringar av den.

5.4.2 Allmänna utgångspunkter

Straffteoretiska principer

Straffsystemets övergripande syfte är att från samhällets sida förhindra oönskade beteenden, dvs. förebygga brott. Medan de allmänpreventiva teorierna utgår från att straffsystemet och utkrävande av straff i det enskilda fallet syftar till att på ett mer allmänt plan inskräpa vikten av att lagar och regler efterlevs är, enligt de individualpreventiva teorierna, de straffrättsliga reaktionernas främsta

syfte att avhålla de som har begått brott från att begå ytterligare brott. Även om ett straffsystem redan genom sin existens får sägas ha allmänpreventiva effekter bör det i detta sammanhang framhållas att skillnader i straffnivå, enligt den straffrättsliga doktrinen, sannolikt har liten allmänpreventiv betydelse. Inte heller finns det enligt doktrinen några belägg för att ett hårt straff avskräcker den som har begått brott från att fortsätta att begå brott (Borgeke, Att bestämma påföljd för brott, s. 26 f. och Asp, Ulväng och Jareborg, Kriminalrättens grunder, s. 45 ff.).

Principerna om proportionalitet och ekvivalens utgör utgångspunkter såväl vid utformning av straffskalor som vid straffmätning i domstol. De straffteoretiska grunderna för påföljdssystemet har tidigare beskrivits och diskuterats i flera lagstiftningsarbeten på straffrättens område (se bl.a. Fängelsestraffkommittén, Påföljd för brott, SOU 1986:13-15, som behandlas i prop. 1987/88:120, Straffsystemkommittén, Ett reformerat straffsystem, SOU 1995:91, som behandlas i prop. 1997/98:96 samt nu senast Straffnivåutredningens betänkanden, Straffskalan för mord, SOU 2007:90, och Straff i proportion till brottets allvar, SOU 2008:85, som behandlas i prop. 2008/09:118 respektive 2009/10:147.) Här kan i korthet sägas att proportionalitets- och ekvivalensprinciperna innebär att straff ska motsvara brottets svårhet; svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare brott och brott som är lika svåra ska bestraffas lika strängt. Det straff som en domstol i det enskilda fallet dömer ut visar således hur allvarlig gärningen är i förhållande till andra brott. På samma sätt ger ett brotts straffskala en indikation om hur allvarligt det brottet är i förhållande till andra brott. Påföljdssystemet bygger också på en humanitetsprincip vilken tar sig uttryck i att systemet ger utrymme för att avvika i mildrande riktning och undvika frihetsberövande påföljder. Detta framgår bl.a. av de s.k. billighets-skälen i 29 kap. 5 § brottsbalken och av bestämmelsen i 30 kap. 4 § brottsbalken, enligt vilken rätten vid val av påföljd ska fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse.

Straffmätning och val av påföljd

De centrala reglerna för straffmätning och påföljdsval finns i 29 och 30 kap. brottsbalken. Nedan redogörs kortfattat för detta regelverk.

Enligt 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Lagrummet ger uttryck för proportionalitetsprincipen och ekvivalensprincipen; det ska finnas en proportion mellan brottet och det straffrättsliga ingripandet och lika fall ska behandlas lika. Lagstiftarens syn på hur allvarligt ett brott är uttrycks genom straffstadgandets straffskala vari brottets abstrakta straffvärde anges.

Utgångspunkten för straffmätning och påföljdsval är straffskalan för det aktuella brottet, eller vid flerfaldig brottslighet de olika brotts straffskalor jämte bestämmelserna om gemensamt straff för flera brott i 25 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken avseende böter och 26 kap. 2 § brottsbalken avseende fängelse.¹⁰

Brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde bestäms inom ramen för den tillämpliga straffskalan. Gärningen ska alltså rubriceras före straffvärdebedömningen. Vid bedömningen av straffvärdet ska enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon har haft. Härvid ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Bestämmelsen i 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken ändrades den 1 juli 2010, dels genom att uppräkningsen av omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet uttryckligen gjordes uttömmande, dels genom tillägget att särskilt avseende ska fästas vid om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person. Regeringen anförde att de i paragrafen uttryckligen angivna momenten står i relation till det intresse som varje straffbestämmelse syftar till att skydda och beskriver de objektiva och subjektiva omständigheter som bör utgöra ramarna för straffvärdebedömningen. Endast dessa omständigheter bör alltså bedömas av domstolarna i varje

¹⁰ Den tilltalades tidigare brottslighet påverkar inte den tillämpliga straffskalan men i 26 kap. 3 § brottsbalken finns en bestämmelse som medger ett högre maximistraff i vissa återfalls-situationer. Det finns också regler, som t.ex. 29 kap. 7 § brottsbalken, som innebär att den annars tillämpliga straffskalan får underskridas.

enskilt fall. Inom ramen för dessa får också försvårande och förmildrande omständigheter beaktas (prop. 2009/10:147 s. 13).

Genom tillägget att särskilt avseende ska fästas vid om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person har avsikten varit att få till stånd en generell höjning av straffnivån för brott där gärningen innefattar ett sådant angrepp. Som exempel på brott som träffas av bestämmelsen anges grov misshandel och annan misshandel av allvarligare slag, människorov, olaga frihetsberövande, grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning, rån, grovt rån samt grövre fall av olaga tvång, olaga hot, utpressning, våld eller hot mot tjänsteman, övergrepp i rätts-sak och sexualbrott. Även medhjälp och anstiftan samt försök och andra osjälvständiga brottsformer omfattas. Syftet med lagändringen är alltså att straffvärdet för ett brott som utgör ett allvarligt angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet ska anses vara högre än det straffvärde som skulle ha bestämts enligt paragrafens tidigare lydelse. Regeringen understryker att domstolen i varje enskilt fall ska göra en självständig bedömning utifrån omständigheterna i det särskilda fallet. Som exempel på hur den nya straffvärdebestäm-melsen kan påverka straffvärdet anges att en grov misshandel som enligt tidigare praxis bedömts ha ett straffvärde motsvarande straff-minimum ett års fängelse framöver bör kunna anses ha ett straff-värde på omkring ett år och tre månader. Vidare anges att t.ex. ett dråp där straffvärdet enligt tidigare praxis bedömts motsvara fängelse sex och ett halvt år framöver bör kunna anses ha ett straffvärde på omkring åtta år (prop. 2009/10:147 s. 14 f.).

Bestämmelsen i 29 kap. 1 § brottsbalken kompletteras med de försvårande respektive förmildrande omständigheter som enligt 29 kap. 2 respektive 3 § brottsbalken särskilt ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. Genom de lagändringar som trädde i kraft den 1 juli 2010 ändrades de sistnämnda bestämmelserna på så vis att vissa kvalificerande rekvisit togs bort. Syftet var att de försvårande och förmildrande omständigheterna skulle ges större genomslag vid straffvärdebedömningen (prop. 2009/10:147 s. 28). Sedan straffvärdet har bestämts ska betydelsen av tidigare brotts-lighet, 29 kap. 4 § brottsbalken, s.k. billighetsskäl, 29 kap. 5 § brottsbalken, och den tilltalades ungdom, 29 kap. 7 § brottsbalken beaktas.

De olika påföljderna utgörs av böter (25 kap. brottsbalken), fängelse (26 kap. brottsbalken), villkorlig dom (27 kap. brottsbalken) och skyddstillsyn (28 kap. brottsbalken). Därutöver kan domstolen under

vissa omständigheter besluta om överlämnande till särskild vård och särskilda påföljder för unga lagöverträdare (31 och 32 kap. brottsbalken). Fängelse är enligt 30 kap. 1 § brottsbalken att anse som en svårare påföljd än villkorlig dom och skyddstillsyn. Det finns inte någon uttrycklig lagreglering avseende det inbördes förhållandet mellan villkorlig dom och skyddstillsyn. Högsta domstolen har emellertid uttalat att en skyddstillsyn för den dömda generellt sett är mer ingripande än en villkorlig dom, vilket innebär att det finns ett större utrymme för att använda skyddstillsyn än villkorlig dom som alternativ till fängelse (NJA 2000 s. 314).

Utgångspunkten för val av påföljd är regleringen i 30 kap. 4 § brottsbalken. Av bestämmelsen framgår att rätten vid val av påföljd ska fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Därvid ska rätten beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken. De s.k. billighetsskälerna ska således inte bara beaktas vid straffmätningen utan även vid påföljdsbestämningen. De skäl som får åberopas för fängelse anges uttömmande i 30 kap. 4 § andra stycket brottsbalken. Dessa skäl är brottslighetens straffvärde och art samt den tilltalades tidigare brottslighet. I förarbetena till bestämmelsen anges att det förhållandet att brottet eller brottsligheten har ett *högt straffvärde* ofta är ett avgörande skäl för att döma till fängelse. Det har inte ansetts lämpligt att ange en specifik gräns för hur högt straffvärdet ska vara för att motivera ett fängelsestraff. Som riktvärde anges dock att en presumtion för att fängelse bör ådömas föreligger för brott som vid straffvärdebedömningen anses medföra fängelse ett år eller mer (prop. 1987/88:120 s. 100).

Även brottets eller brottslighetens *art* kan utgöra skäl för att välja fängelse som påföljd. I förarbetena hänvisas till att vissa brott enligt då gällande praxis av allmänpreventiva skäl ansetts motivera fängelse, trots att de inte haft ett särskilt högt straffvärde. Även att brottsligheten blivit mer utbredd eller antagit mer elakartade former anfördes som skäl till att brottstypen med hänsyn till art borde föranleda fängelse (prop. 1987/88:120 s. 100). Att brottsligheten är svår att förebygga och upptäcka eller innefattar angrepp på den personliga integriteten är också omständigheter som kan utgöra skäl för att välja fängelse med hänsyn till brottslighetens art (Borgeke, Att bestämma påföljd för brott, s. 247). I detta sammanhang bör poängteras att det inte är brottsrubriceringen som sådan som är avgörande för bedömningen av om brottslighetens art talar för fängelse. Inverkan av art kan vara olika stark inom ramen för en och

samma brottsrubricering (se rättsfallet NJA 1999 s. 561). Vid genomgången av domarna från hovrätterna år 2009 har utredningen noterat att brottslighetens art regelmässigt åberopas som skäl för fängelse vid fridskränkingsbrott.

Som skäl för fängelse kan slutligen den tilltalades *tidigare brottslighet* beaktas. I vilken utsträckning den tilltalades återfall utgör skäl för fängelse påverkas av tidsfaktorn, dvs. hur lång tid som förflutit mellan brotten, sedan den tidigare domen och sedan den tidigare påföljdens verkställighet. Även brottslighetens allvar och huruvida det är fråga om likartad brottslighet har betydelse för om återfallet talar för en fängelsepåföljd.

Även om det finns skäl för att bestämma påföljden till fängelse kan domstolen med stöd av 30 kap. 7 eller 9 §§ brottsbalken i stället, med hänsyn till att det finns särskilda skäl, välja en villkorlig dom eller skyddstillsyn. Om det finns förutsättningar att kombinera en villkorlig dom eller skyddstillsyn med framför allt en föreskrift om samhällstjänst eller en skyddstillsyn med s.k. kontraktsvård innebär det att domstolen har större möjlighet att välja en icke frihetsberövande påföljd.

Om brottsligheten har ett straffvärde på fängelsenivå men det inte finns skäl att välja fängelse som påföljd, står påföljdsvalet i princip mellan villkorlig dom och skyddstillsyn. Som skäl för villkorlig dom ska rätten enligt 30 kap. 7 § brottsbalken beakta om det saknas anledning att befara att den tilltalade kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet. Såsom särskilda skäl för villkorlig dom i stället för fängelse kan rätten, som anförts ovan, beakta om den tilltalade samtycker till att domen förenas med en föreskrift om samhällstjänst och en sådan föreskrift är lämplig med hänsyn till den tilltalades person och övriga omständigheter (30 kap. 7 § andra stycket brottsbalken). Den allmänna förutsättningen för att välja skyddstillsyn som påföljd är att det finns anledning att anta att en sådan påföljd kan bidra till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet. Som angetts ovan kan s.k. kontraktsvård eller samhällstjänst utgöra särskilda skäl för en skyddstillsyn (30 kap. 9 § andra stycket 3 och 4 brottsbalken). För att en kontraktsvård ska utgöra särskilda skäl för att döma till skyddstillsyn i stället för fängelse krävs att missbruk av beroendeframkallande medel eller något annat särskilt förhållande som kräver vård eller annan behandling i väsentlig grad har bidragit till att brottet har begåtts och att den tilltalade förklarar sig villig att gå igenom lämplig behandling som enligt en för honom uppgjord plan kan anordnas i sam-

band med verkställigheten (30 kap. 9 § andra stycket 3 brottsbalken). Som särskilda skäl för att välja skyddstillsyn i stället för fängelse kan rätten också beakta om en påtaglig förbättring skett av den tilltalades personliga eller sociala situation i något hänseende som kan antas ha haft samband med hans brottslighet (30 kap. 9 § andra stycket 1 brottsbalken). Även att den tilltalade undergår behandling för missbruk eller annat förhållande som kan antas ha samband med hans brottslighet kan beaktas som skäl för att välja en skyddstillsyn i stället för fängelse (30 kap. 9 § andra stycket 2 brottsbalken).

5.4.3 Den nuvarande straffnivån

För grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning stadgas enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken fängelse lägst sex månader och högst sex år. I tidigare kapitel har redogjorts för Åklagarmyndighetens påföljdsinventering från år 2007 (kapitel 2), den officiella kriminalstatistiken avseende domstolarnas påföljdsval och straffmätning (kapitel 3) samt domstolarnas påföljdsval och straffmätning i de domar som ingått i den särskilda praxisgenomgång som utredningen gjort (kapitel 4).

Åklagarmyndighetens påföljdsinventering (se närmare kapitel 2, avsnitt 2.6.3) visar att år 2005 bestämdes påföljden till fängelse i drygt 75 procent av domarna avseende grov fridskränkning. Medelvärdet för utdömd fängelsestid uppgick till 13 månader. Bland domarna avseende grov kvinnofridskränkning bestämdes påföljden till fängelse i drygt 85 procent av fallen och medelvärdet för utdömd fängelsestid uppgick till drygt tio månader.

Som anges i kapitel 3, avsnitt 3.1.6, visar också den officiella kriminalstatistiken att fängelse är den vanligaste påföljden för fridskränkingsbrott. Ända sedan straffbestämmelsen fick sin nuvarande lydelse år 2000, har påföljden i majoriteten av fallen bestämts till fängelse. År 2010 bestämdes påföljden till fängelse i 68 procent av de fällande domarna avseende grov fridskränkning. Bland de fällande domarna avseende grov kvinnofridskränkning, samma år, bestämdes påföljden till fängelse i 78 procent. Under år 2010 uppgick medelvärdet för utdömd fängelsestid enligt den officiella kriminalstatistiken till fängelse 13 månader för grov fridskränkning respektive tio månader för grov kvinnofridskränkning.

Även bland de domar avseende fridskränkingsbrott som ingått i den särskilda praxisgenomgången för år 2009 utdömdes fängelse i en klar majoritet av fallen. Medelvärdet för utdömd fängelsetid där den tilltalade dömts för fridskränkingsbrott som huvudbrott uppgick till omkring elva månader för grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning mot vuxen samt ett år för grov fridskränkning mot barn (se närmare kapitel 4, avsnitt 4.6.2).

Nedan redogörs för avgöranden från Högsta domstolen och refererade hovrättsavgöranden som särskilt avser påföljdsval och straffmätning i mål om fridskränkingsbrott.

Avgöranden från Högsta domstolen och refererade hovrättsavgöranden

Sedan år 2000, då 4 kap. 4 a § brottsbalken fick sin nuvarande lydelse, har Högsta domstolen prövat tre mål som avser straffmätning för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Två av domarna har redovisats i avsnitt 4.8.3 angående domstolarnas bedömning av de för fridskränkingsbrotten särskilda rekvisiten: led i en upprepad kränkning och ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

I rättsfallet NJA 2003 s. 144 hade en man utsatt sin hustru för upprepade övergrepp bestående i framför allt upprepad misshandel i form av slag mot kroppen. Gärningarna var begångna under en tidsperiod om två år. Vid den allvarligaste misshandeln hade mannen bl.a. tilldelat hustrun ett knytnävsslag, knuffat omkull henne och tagit stryptag på henne samtidigt som han uttalade att han skulle döda henne. Hustrun var nyinflyttad till Sverige, saknade kunskaper i svenska språket och hade inget socialt nätverk. Hon var ensam hemma med tre små barn. Högsta domstolen dömde mannen för grov kvinnofridskränkning till fängelse tio månader.¹¹

I NJA 2004 s. 437 hade en man och en kvinna utsatt deras då 16–17-åriga dotter för upprepade övergrepp bestående bl.a. i slag mot händerna och i huvudet med skaftet till en hammare, slag med en sopkvast, slag i ansiktet med öppen och knuten hand, stryptag, slag med skohorn i ansiktet och sparkar mot benen och ryggen. I samband med gärningarna hade föräldrarna vid flera tillfällen utsatt dottern för nedsättande tillmälen. Högsta domstolen anförde att

¹¹ Domen överklagades enbart av den tilltalade, vilket innebar att de högre instanserna var förhindrade att döma ut ett strängare straff än det av tingsrätten fastställda fängelse tio månader.

konstruktionen av fridskränkingsbrottet innebär att det vid bedömningen av gärningarnas straffvärde ska göras en helhetsbedömning av den kränkta personens situation. Sålunda kunde beaktas att kränkningen av dottern i samband med flera av misshandelsbrotten förstärkts genom att föräldrarna utsatt henne för nedsättande tillmälen och även i övrigt att misshandeln skett under kränkande former, såsom genom sparkar. Högsta domstolen hänvisade till att den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller särskilda svårighet att värja sig (29 kap. 2 § 3 brottsbalken) samt att brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person (29 kap. 2 § 8 brottsbalken). Vidare anförde domstolen att det vid bestämmande av straffvärdet för brottsligheten framstod som naturligt att jämföra med brottet grov kvinnofridskränkning men att straffet, med hänsyn till straffskärpningsgrunderna i 29 kap. 2 § brottsbalken, när det gäller brott mot barn bör vara högre än straffet för motsvarande gärning mot en vuxen person. Såväl mannen som kvinnan dömdes för grov fridskränkning till fängelse ett år och sex månader.

I NJA 2005 s. 712 dömdes en man för grov kvinnofridskränkning mot sin hustru och grov fridskränkning mot deras tre gemensamma barn. Gärningarna mot hustrun och barnen hade begåtts under en femårsperiod och de tre barnen var 7, 9 respektive 11 år gamla vid de första gärningarna. Gärningarna mot hustrun bestod bl.a. i slag i ansiktet, slag och sparkar mot kroppen samt dödshot. Mot barnen bestod gärningarna i dödshot, knytnävsslag mot en av sönerna när denne försökte skydda sin mor genom att lägga sig på henne under faderns pågående misshandel samt att mannen puttade och dragit omkull barnen och sparkat på dem när de legat på marken. Det våld som mannen utövade mot hustrun och barnen hade inte lett till några allvarligare skador. Högsta domstolen, som hänvisade till 29 kap. 1 § andra stycket samt 2 § punkterna 3 och 8 brottsbalken, anförde att de grova kränkingsbrotten hade ägt rum under lång tid och vittnade om stor hänsynslöshet. Vid bedömningen av straffvärdet beaktades särskilt att mannen genom upprepat våld och hot kränkt hustrun och barnen i deras hem, där de har ett särskilt berättigat krav på att få känna sig trygga. Beträffande brotten mot barnen anförde domstolen att mannen, även genom övergreppen mot barnens mor, ryckt undan den tillit som ett barn behöver få ha till sina föräldrar. Påföljden bestämdes till fängelse i två år och sex månader.

I RH 2002:35 I dömdes en man för grov kvinnofridskränkning mot sin sambo samt misshandel och olaga hot mot deras sexårige son. Fridskränkningens brott var begånget under en tidsperiod om cirka ett och ett halvt år och bestod bl.a. i knytnävsslag och slag med öppen hand, dödshot, drag i håret samt att mannen tvingat sin sambo att klä av sig naken och låta sig utsättas för kroppsbesiktning. Misshandeln mot sonen bestod i slag med handen mot bakhuvudet och slag med en dubbelvikt livrem mot kroppen. Hovrätten bestämde påföljden till fängelse ett år och sex månader.

I RH 2002:35 II dömdes en man för grov kvinnofridskränkning mot sin sambo. Fridskränkningens brott var begånget under en tvåårsperiod och bestod bl.a. i knytnävsslag mot huvudet och kroppen, slag med öppen hand mot huvudet och i ansiktet, drag i håret, strupgrepp, spottande i ansiktet, knuffar mot möbler och väggar samt dödshot. Hovrätten bestämde påföljden till fängelse ett år och fyra månader.

RH 2003:70-91 innehåller summariska referat avseende grov kvinnofridskränkning. I 20 av de 22 fallen dömdes den tilltalade för brottet och i 19 fall bestämde påföljden till fängelse. Straffens längd varierade mellan sex månader och två år. Genomsnittsstraffet var drygt tio månader. I fem fall utdömdes minimistraffet, fängelse sex månader, och i sex fall bestämde straffet till fängelse i ett år eller mer. I det fall där påföljden bestämde till två år dömdes den tilltalade även för våldtäkt.

5.4.4 Tidigare överväganden

Kvinnovåldskommissionen

Kvinnovåldskommissionens förslag innebar att en man som mot en närstående eller tidigare närstående kvinna använder våld eller hot om våld eller annan fysisk eller psykisk påverkan, ägnad att varaktigt kränka kvinnans integritet och skada hennes självkänsla, skulle dömas för kvinnofridsbrott till fängelse lägst ett och högst sex år. Om brottet riktades mot en man, eller om gärningsmannen var en kvinna, skulle brottet rubriceras som fridsbrott, med samma straffskala. Bestämmelserna föreslogs omfatta vissa redan kriminaliserade handlingar, såsom misshandel, olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, hemfridsbrott, ofredande, förolämpning och sexualbrott. Kommissionen konstaterade att det psykiska våldet kan få

svåra och långvariga följder. Även vissa icke kriminaliserade beteenden – såsom diffusa hot, såväl uttalade som outtalade, och kontrollerande beteenden – som bidrar till att psykiskt bryta ner en person föreslogs därför även omfattas av bestämmelserna (SOU 1995:60 s. 307 f.).

Regeringen delade kommissionens bedömning att den situation som en kvinna som utsätts för upprepade kränkningar kan befinna sig i är något som kan göra ett brott särskilt straffvärt och att det var angeläget att markera allvaret i sådan brottslighet som riktar sig mot personer i nära relationer. Regeringen konstaterade också att gällande lagstiftning i viss utsträckning medgav att det togs sådana hänsyn som den nya bestämmelsen avsåg att skydda. Redan enligt då gällande praxis kunde, särskilt när det var fråga om mer allvarliga kränkningar, beaktas den särskilda utsatthet som följer av att offret är en närstående person. Misshandel av en närstående kvinna kunde enligt regeringen bedömas som grov under åberopande av sådana skäl. När det gällde grövre brott fanns det därför inte någon anledning att anta att domstolarna inte bedömde upprepad misshandel mot närstående eller tidigare närstående kvinnor som grov misshandel i de fall det fanns skäl för det. Även om de enskilda gärningarna, sedda var för sig, var förhållandevis lindriga kunde enligt regeringen det systematiska förfarandet sammantaget leda till en mycket betydande kränkning. Den av kommissionen föreslagna konstruktionen befarades dock leda till bevissvårigheter och svårigheter att bedöma domens rättskraft. Vidare ansågs det finnas en uppenbar risk för att en straffbestämmelse med sikte på lindrigare psykisk misshandel skulle bli alltför oprecis och omfatta en alltför oöverskådlig krets av gärningar för att kunna godtas. Straffbestämmelsen för fridskränkingsbrott utformades i stället så att den tog sikte på flera gärningar som är straffbelagda enligt 3, 4 eller 6 kap. brottbalken, där gärningarna varit led i en upprepad kränkning och varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Med hänsyn till att straffbestämmelsen kunde innefatta gärningar av sammantaget betydande straffvärde ansåg regeringen att straffmaximum borde sättas till det av kommissionen föreslagna sex års fängelse. Regeringen anförde vidare att det föreslagna straffstadgandet kunde innefatta gärningar av mycket olika straffvärde. Brottet kunde enligt regeringen bestå såväl av upprepade misshandelsbrott, vilka var för sig skulle ge fängelse av betydande längd, som ett antal hemfridsbrott eller ofredandebrott vilka, om de bedömts isolerat, skulle ge böter eller högst ett kortare fängelsestraff. Det av kommissionen före-

slagna minimistrafvet ansågs mot denna bakgrund för högt för att medge en adekvat bedömning av straffvärdet. Regeringen föreslog i stället att minimistrafvet skulle bestämmas till fängelse sex månader. Det innebar enligt regeringens mening en tillräcklig markering av allvaret i den kränkning som förfarandet innefattade (prop. 1997/98:55 s. 76, 77 och 82).

Straffnivåutredningen

Straffnivåutredningens huvudsakliga uppgift var att föreslå ändringar i lagstiftningen i syfte att åstadkomma en skärpt syn på allvarliga våldsbrott. I utredningens uppdrag ingick bl.a. också att överväga förändringar som gav en större spännvidd vid straffmätningen för brott i allmänhet, så att olika försvårande och förmildrande omständigheter skulle kunna beaktas i större utsträckning än tidigare.

Straffnivåutredningens utgångspunkt var att en höjd straffnivå i första hand borde åstadkommas inom ramen för gällande straffskalor. Genom ett tillägg i 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken föreslogs att det vid straffvärdebedömningen särskilt skulle beaktas om brottet riktar sig mot någons liv, hälsa eller trygghet till person. Straffnivåutredningen föreslog också att utrymmet för att beakta försvårande och förmildrande omständigheter i 29 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken skulle utökas. Vidare föreslog Straffnivåutredningen lagändringar som innebar att straffskalan för grov misshandel delades upp så att det för grov misshandel skulle dömas till fängelse lägst ett år och högst sex år samt att det om brottet var synnerligen grovt skulle dömas till fängelse lägst fyra och högst tio år. En höjning av straffminimum för utpressning, grovt brott, från fängelse sex månader till ett år föreslogs också.

Regeringen delade Straffnivåutredningens utgångspunkt att straffskalorna i huvudsak är ändamålsenligt utformade. Enligt regeringen borde därför, som utredningen föreslagit, i första hand det befintliga utrymmet inom straffskalorna tas i anspråk genom att i de generella bestämmelserna om straffvärde lyfta fram och högre värdera de objektiva omständigheter som är kännetecknande för de allvarliga våldsbrotten. För vissa brott ansåg dock regeringen, liksom utredningen, att det fanns ett behov av ändring i straffskalan. Straffnivåutredningens förslag trädde i kraft den 1 juli 2010. Vid samma tillfälle höjdes straffminimum för brottet vållande till annans

död, grovt brott, från fängelse sex månader till fängelse i ett år (prop. 2009/10:147 s. 11 f. och 16 ff.).

I Straffnivåutredningens direktiv ingick inte att göra någon allmän översyn av olika brotts straffskalor. Utredningen övervägde dock särskilt om det fanns skäl att föreslå en höjning av minimistraffet för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning men bedömde att de argument som regeringen anfört vid brottens införande alltjämt hade bäring. Enligt utredningen fanns det en risk för att ett höjt minimistraff skulle leda till att en del av de gärningar som i dag rubriceras som grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning inte skulle anses vara tillräckligt allvarliga för att innefattas i dessa brott och att domstolarna därför i stället skulle döma för de brott som gärningarna inneburit, t.ex. misshandel, olaga hot och hemfridsbrott. Därmed skulle enligt utredningen syftet med fridskränkingsbrottens konstruktion delvis gå förlorat (SOU 2008:85 s. 295 f.).

5.4.5 Våra överväganden

I utredningens uppdrag ingår bl.a. att se över straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och ta ställning till om det finns anledningar till förändringar i denna. Enligt direktiven ska vi särskilt överväga en höjning av straffminimum. Om vi föreslår förändringar av straffskalan ska nödvändiga författningsändringar redovisas.

De straffrättsliga bestämmelserna om brott fokuserar i huvudsak på enskilda handlingar. Genom införandet av fridskränkingsbrotten har från samhällets sida markerats det särskilt straffvärda i att utsätta någon för upprepade kränkningar. Det har ansetts angeläget att markera allvaret i sådan upprepad brottslighet som riktar sig mot personer i nära relationer och som präglas av att den sammantaget inneburit en systematisk kränkning av den utsatta personen samt att på så sätt få till stånd en helhetsbedömning av den utsatta personens situation (prop. 1997/98:55 s. 78).

Den grundläggande utgångspunkten för utformning av straffskalor är brottets allvar. Straffskalan för ett brott ska alltså återspegla hur allvarligt, klandervärt, brottet är. Ett allvarligt brott ska bestraffas strängare än ett mindre allvarligt brott och lika allvarliga brott ska bestraffas lika strängt.

I samband med lagändringen av bl.a. 29 kap. 1 § brottsbalken anförde regeringen att synen på hur allvarlig en brottstyp är kan förändras över tid till följd av samhällsutvecklingen. Regeringen anför att synen på brott som innefattar allvarliga angrepp på enskildas fysiska integritet har, sett över en längre tid, skärpts. Som exempel på detta anges införandet av fridskränkingsbrotten. Vidare anför att det också finns en större medvetenhet om att allvarliga våldsbrott innebär att offret inte bara drabbas av fysiskt våld och fysiska skador utan ofta också utsätts för psykiska påfrestningar. Detta gäller inte minst när våldet riktas mot vuxna som är närstående till förövaren eller drabbar barn (prop. 2009/10:147 s. 9 f.). Även införandet av det nya brottet olaga förföljelse (4 kap. 4 b § brottsbalken) markerar en skärpt syn på brott som innefattar allvarliga angrepp på enskildas personliga integritet.

Regeringen har antagit en handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (skr. 2007/08:39). Handlingsplanen omfattar sex insatsområden som är viktiga var för sig men som också kompletterar och stärker varandra. Insatsområdena är: ökat skydd och stöd till våldsutsatta, stärkt förebyggande arbete, stärkt kvalitet och effektivitet i rättsväsendet, utveckling av insatser riktade till våldsutövare, ökad samverkan samt ökade kunskaper. Såvitt avser fridskränkingsbrotten tillkännages i handlingsplanen bl.a. regeringens avsikt att besluta om en utvärdering av tillämpningen av fridskränkingsbestämmelserna för att kunna bedöma hur bestämmelserna tillämpats, om de fått avsedd effekt samt för att kunna bedöma det eventuella behovet av förändring i lagstiftningen (skr. 2007/2008:39 s. 29 f.).

Bör straffskalan för fridskränkingsbrotten ändras?

Det har nu förflutit drygt tio år sedan straffbestämmelsen om fridskränkingsbrotten infördes och frågan är om den nuvarande straffskalan, som sträcker sig från fängelse sex månader till fängelse sex år, alltså kan sägas vara väl avvägd.

Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är allvarliga brott. Det är viktigt att detta kommer till uttryck i straffskalan för brotten. En höjning av straffminimum skulle utgöra en ytterligare markering av samhällets syn på upprepade kränkningar mot närstående såsom mycket allvarliga brott. En sådan skärpning skulle

också kunna anses ligga i linje med en allmänt skärpt syn på allvarliga våldsbrott. Samtidigt måste straffskalan för fridskränkingsbrotten ge utrymme för nyanserade bedömningar av straffvärdet i varje enskilt fall med beaktande av de försvårande och förmildrande omständigheter som kan finnas. Utgångspunkten för bedömningen bör vara de straffteoretiska principerna om proportion och ekvivalens; straffet ska återspegla brottets allvar, ett allvarligare brott ska bestraffas strängare än ett mindre allvarligt brott och lika allvarliga brott ska bestraffas lika strängt.

Som anförts ovan (avsnitt 5.4.4) föreslog Kvinnovaldskommissionen att straffminimum för fridskränkingsbrotten skulle vara fängelse ett år. Regeringen konstaterade dock att det föreslagna straffstadgandet kunde innefatta gärningar av mycket olika straffvärde och att straffskalan måste utformas på ett sådant sätt att den medger en adekvat bedömning av straffvärdet. Det av kommissionen föreslagna minimistraffet om fängelse ett år framstod enligt regeringen mot denna bakgrund som allt för högt (prop. 1997/98:55 s. 82). De argument som framfördes av regeringen i samband med införandet av fridskränkingsbrotten gör sig enligt vår mening allmänt gällande.

Även om ett fridskränkingsbrott kan innefatta även allvarligare gärningar, tar brottet i första hand sikte på i och för sig straffbara men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Flera av de brotts typer som kan ingå i ett fridskränkingsbrott har böter i straffskalan och är också av sådant slag att normalpåföljden är böter eller ett kortare fängelsestraff om brottet förekommer enskilt och ibland även vid flerfaldig brottslighet av det aktuella slaget. Våra förslag som innebär att även skadegörelsebrott och överträdelse av kontaktförbud ska kunna ingå i ett fridskränkingsbrott, avser att ytterligare tillgodose syftet att inom ramen för den straffrättsliga bedömningen kunna beakta den utsatta personens hela situation. Med undantag för grov skadegörelse är även de brott som vi föreslår ska kunna ingå i ett fridskränkingsbrott av sådant slag att påföljden många gånger bestäms till böter om de förekommer enskilt. En höjning av straffminimum för fridskränkingsbrotten, från fängelse sex månader till ett år, skulle medföra en mycket stor skillnad i påföljd beroende på om gärningar kvalificeras som enskilda brott eller som fridskränkingsbrott. Detta gäller främst för brott med böter i straffskalan såsom olaga hot och ofredande. I vissa fall skulle tröskel-effekten kunna medföra att påföljden blir dagsböter eller ett kortare fängelsestraff om gärningarna rubriceras som enskilda brott men

fängelse i ett år om de rubriceras som fridskränkingsbrott. En sådan ordning är svår att förena med de straffrättsliga principerna om proportion och ekvivalens.

Ett fridskränkingsbrott kan se mycket olika ut och variera avsevärt i svårhetsgrad. Således kan det röra sig om allt från fall med några olaga hot, ringa misshandel eller ofredande under kortare tidsperioder till fall med systematiska, dagligen återkommande och allvarliga övergrepp som pågått under flera år. I fridskränkingsbrottens konstruktion ligger enligt vår mening att det måste finnas ett mycket stort utrymme för att beakta de betydande variationerna i svårhetsgrad.

Vid praxisgenomgången har utredningen konstaterat att det endast i liten utsträckning förekommer att ansvar för fridskränkingsbrott döms ut avseende enbart gärningar med böter i straffskalan (se avsnitt 5.2.3). Det kan inte bortses från att en höjning av straffminimum skulle kunna medföra en återhållsamhet från domstolar att bedöma gärningar som fridskränkingsbrott när det inte förekommer några mer allvarliga gärningar såsom misshandel av normalgraden. Som redogjorts för i kap. 4, avsnitt 4.8.2, är det de enskilda gärningarnas karaktär och allvar som är av betydelse för hur många gärningar som krävs för att kränkningen ska anses ha varit upprepad; ju allvarligare gärningarna är, desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska anses som upprepad (prop. 1997/98:55 s. 133). I enlighet med principerna om proportionalitet och ekvivalens skulle en straffrättslig reaktion motsvarande fängelse i ett år kunna uppfattas som relativt sett alltför sträng i de fall det inte förekommit mer allvarliga gärningar. En höjning av straffminimum skulle därmed riskera att i viss mån motverka det ursprungliga syftet med införandet av fridskränkingsbrotten, dvs. att åstadkomma en generell uppgradering av straffvärdet för upprepade, var för sig relativt lindriga gärningar (se även Straffnivåutredningen, SOU 2008:85 s. 295 f.).

Av den officiella kriminalstatistiken (kapitel 3) och den särskilda praxisgenomgången (kapitel 4) framgår att domstolarna i majoriteten av fallen dömer till fängelse för fridskränkingsbrott. Redan det förhållandet att domstolarna vid påföljdsvalet vanligen stannar för den svåraste påföljden vittnar om att domstolarna betraktar fridskränkingsbrotten som allvarliga brott. Såvitt gäller strafftiden kan dock noteras att det i huvudsak är den lägsta fjärdedelen av straffskalan som utnyttjas. Som framgått av redogörelsen för Åklagarmyndighetens påföljdsinventering (kap. 2, avsnitt 2.6.3) och kriminal-

statistiken (kap. 3, avsnitt 3.1.6) är huvuddelen av fängelsestraffen även beträffande t.ex. misshandel, grov misshandel, olaga hot, olaga hot, grovt brott, grov stöld, rån och grovt rån placerade i den nedersta fjärdedelen av straffskalan för respektive brott. Att majoriteten av fängelsestraffen ligger i den nedersta fjärdedelen av straffskalan är således inte unikt för fridskränkningensbrotten och kan därmed inte ensamt anses tala för en höjning av straffminimum.

Av praxisgenomgången framgår emellertid också att det lindrigaste fängelsestraffet om sex månader kan rymma fridskränkningensbrott av varierande svårhetsgrad. Särskilt för de fall där kränkningarna innefattat mer allvarliga gärningar, såsom upprepade fall av misshandel av normalgraden, pågått under en längre tid eller annars framstår som mer klandervärda kan ett fängelsestraff om sex månader framstå som ett alltför lindrigt straff vid jämförelse med andra brott med strängare straffskalor. Detta förhållande skulle tala för en höjning av straffminimum. I det sammanhanget bör dock särskilt beaktas de lagändringar som syftar till en generell uppgradering av straffvärdet för allvarliga våldsbrott. Som redogjorts för ovan har bl.a. bestämmelsen i 29 kap. 1 § brottsbalken nyligen ändrats. Vid bedömningen av straffvärdet ska enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken numera särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Med allvarliga angrepp avses enligt förarbetena att brottets straffvärde motsvarar fängelse i sex månader eller mer. I förarbetena anges att det är upp till domstolen att i varje enskilt fall pröva om gärningen bestått i eller innefattat sådant angrepp som avses i paragrafen. Som exempel på sådana brott anges bl.a. grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Syftet med lagändringen är att straffvärdet för brott som utgör allvarliga angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet ska anses vara högre än det straffvärde som skulle ha följt vid en bedömning enligt tidigare praxis. Straffvärdet för ett brott som tidigare låg på straffminimum ska anses ligga över straffminimum eller den allra nedersta delen av straffskalan för det aktuella brottet. För brott som tidigare hade en straffvärdenivå en bit upp i straffskalan ska straffvärdet anses ligga på ytterligare en högre nivå. Höjningen av straffvärdet bör vara större för brott av det förra slaget än för brott av det senare slaget (prop. 2009/10:147 s. 41).

Det är ännu för tidigt att bedöma vilka effekter den nämnda lagändringen har fått för straffvärdebedömningen vid fridskränkningensbrott. Det kan dock nämnas två hovrättsdomar rörande frids-

kränkingsbrott där domstolarna vid straffmätningen särskilt hänvisat till de nu nämnda lagändringarna, Svea hovrätts dom den 4 maj 2011 i mål B 2191-11 och Hovrättens för Västra Sverige dom den 16 augusti 2011 i mål B 3211-11. I domen från Svea hovrätt skärpte hovrätten straffet för två fall av misshandel och två fall av grov fridskränkning från fängelse ett år och tre månader till fängelse ett år och sex månader. En sannolik utveckling är att den skärpta synen på allvarliga våldsbrott innebär att många fridskränkingsbrott som enligt den tidigare lydelsen av 29 kap. 1 § brottsbalken ansågs ha ett straffvärde motsvarande minimistraffet, dvs. fängelse sex månader, i stället anses ligga på en något högre nivå samt att det för brott med högre straffvärden sker en motsvarande höjning. Straffnivåutredningen anförde att en höjning av genomsnittsstraffet för fridskränkingsbrotten med ungefär tre månader var ett rimligt antagande (SOU 2008:85 s. 364). Detta skulle innebära att genomsnittsstraffen för såväl grov fridskränkning som grov kvinnofridskränkning skulle hamna på över ett års fängelse. Det kan vidare tänkas att lagändringen medför att gärningar som tidigare inte ansetts nå upp till en sådan nivå att de sammantaget varit att bedöma som ett fridskränkingsbrott nu kan komma att rubriceras som ett sådant brott. Som framgått under den korta beskrivningen av påföljdsval och straffmätning ska domstolen rubricera brottet före straffvärdebedömningen. Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2011 s. 89 med anledning av den ändrade lydelsen av 29 kap. 1 § brottsbalken anført att avsikten med lagändringen får antas ha varit att den inte enbart ska påverka straffvärdebedömningen inom givna straffskalor utan också att åstadkomma en förskjutning mellan de olika graderna av exempelvis misshandelsbrott, så att något fler fall än tidigare kommer att bedömas som grova brott.¹²

Mot bakgrund av de skäl som redovisats ovan bedömer vi att straffskalan för fridskränkingsbrotten är väl avvägd. Det finns inte anledning att höja straffminimum eller att i övrigt göra någon ändring av straffskalan för dessa brott.

¹² Se även Borgeke, Reimer, Ulväng och Wersäll, Straffvärdebedömningen av allvarliga våldsbrott, SvJT s. 71-81.

5.5 Preskription

Utredningens bedömning: En särskild preskriptionsregel bör inte införas för fridskränkingsbrotten.

5.5.1 Sammanfattning

Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning utgör allvarliga brott. Utredningen har funnit att det i och för sig kan anföras skäl för att preskriptionstiden för de enskilda gärningar som kan ingå i ett fridskränkingsbrott bör bestämmas med hänsyn till straffskalan för fridskränkingsbrotten i stället för straffskalan för de enskilda gärningarna var för sig. Det finns emellertid också starka skäl emot en sådan lösning. Utredningens slutsats är att det inte är ändamålsenligt eller lämpligt att den samlade bedömningen av flera gärningar ska påverka preskriptionstiden för varje enskild gärning.

5.5.2 Utgångspunkter

Enligt direktiven ska utredningen undersöka hur reglerna om preskription har påverkat vilka brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott. Den genomgång av praxis som utredningen har gjort ger inte stöd för att reglerna om preskription annat än i enstaka fall har påverkat vilka brottstyper som ingått (se avsnitt 4.2.3). Det finns inte stöd för slutsatsen att det är vanligt förekommande att brott som ingår i åklagarens gärningsbeskrivning för fridskränkingsbrott bedöms vara preskriberade av domstolarna. Genomgången av domar där åtal väckts för fridskränkingsbrott ger inte heller belägg för att det finns tillämpningsproblem med avseende på hur preskriptionsfrågor ska bedömas.

Mot bakgrund av praxisgenomgången finns således inte skäl att överväga hur frågor om preskription bör hanteras vid bedömning av fridskränkingsbrott. Dock har frågan om vilken preskriptionsreglering som bör gälla för dessa brott aktualiserats i andra sammanhang. Frågan har bl.a. tagits upp i en riksdagsmotion.¹³ Det framstår som lämpligt att också inom ramen för denna utredning ta upp frågan.

¹³ 2009/10:ju221.

5.5.3 Preskription vid fridskränkingsbrott

Fridskränkingsbrottens konstruktion innebär att olika i och för sig straffbara gärningar enligt 3, 4 och 6 kap. brottsbalken tillsammans med de särskilt kvalificerande rekvisiten i stället rubriceras som grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken. För fridskränkingsbrott stadgas minimum sex månaders och maximum sex års fängelse. Straffskalan för fridskränkingsbrotten är strängare än straffskalan för de brott som i normalfallet ingår i brotten; vid konkurrens mellan ett fridskränkingsbrott och ett annat brott med strängare straffskala (t.ex. grov misshandel eller våldtäkt) som i och för sig skulle kunna ingå i fridskränkingsbrottet ska domstolen döma särskilt för det senare brottet.

Beträffande preskription anges i förarbetena att den yttersta gränsen för preskription är preskriptionstiden för det nya brottet, vilken med hänsyn till bestämmelserna i 35 kap. 1 § brottsbalken är tio år. Fridskränkingsbrotten är inte perdurerande och utgångspunkten för preskriptionstiden är enligt förarbetena de enskilda gärningarna (prop. 1997/98:55 s. 131). I förarbetena anges att de enskilda gärningarna torde preskriberas särskilt för varje gärning som ingår i åklagarens gärningsbeskrivning (prop. 1997/98:55 s. 131 f. Se även Lagrådets yttrande s. 209). Med detta avses att det alltid är straffskalan för den enskilda gärningen som är av betydelse för preskriptionstiden. Det förhållandet att preskriptionstiden för fridskränkingsbrottet är tio år saknar således praktisk betydelse.

5.5.4 Allmänt om preskription

Det finns inom straffrätten två typer av preskription, åtalspreskription och påföljdspreskription. Med påföljdspreskription avses att utdömd påföljd bortfaller om straffet inte verkställts sedan viss tid förflutit sedan domen vann laga kraft. Bestämmelserna om åtalspreskription innebär att påföljd inte får ådömas för ett brott om inte den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom vissa särskilt angivna tidsramar som är beroende av vilket straff som kan följa på gärningen (35 kap. 1 § brottsbalken). Med straff som kan följa på gärningen avses det svåraste straffet i brottets straffskala efter korrigering med de allmänna bestämmelser varigenom detta utvidgats eller inskränkts. I normalfallet avgörs tiden för preskription av det svåraste straffet som enligt brottets straffskala kan följa

på brottet. Preskriptionstiden för t.ex. ofredande och ringa misshandel är två år. Misshandel av normalgraden preskriberas efter fem år.

Enligt huvudregeln löper preskriptionstiden från den dag då brottet begicks (35 kap. 4 § första stycket brottsbalken). Det finns dock undantag. För vissa sexualbrott mot omyndiga beräknas preskriptionstiden från den dag målsäganden fyller, eller skulle ha fyllt, arton år. Samma sak gäller brott enligt 2 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år. Även för bokföringsbrott, som inte är ringa, gäller särskilda bestämmelser om när preskriptionstiden börjar löpa (35 kap. 4 § andra och tredje styckena brottsbalken). I 35 kap. 6 § brottsbalken finns regler om absolut preskriptionstid. Härmed avses tider som gäller oberoende av om någon preskriptionshindrande åtgärd (häktning eller delgivning av åtal) har kommit till stånd. Påföljd får enligt reglerna om absolut preskriptionstid inte i något fall dömas ut sedan en viss tid har förflutit från den dag då preskriptionstiden enligt 35 kap. 4 § brottsbalken börjar löpa. Av 35 kap. 2 § brottsbalken följer att vissa brott, bl.a. mord och dråp, inte blir föremål för åtalspreskription, påföljdspreskription eller absolut preskription.

Den särskilda preskriptionsregeln för vissa sexualbrott mot barn

Innan utredningen går in på överväganden om särskilda preskriptionsregler är motiverade för fridskränkingsbrotten kan som jämförelse redovisas vilka överväganden som legat bakom de särregleringar som redan finns i detta avseende.

Som angetts ovan görs i 35 kap. 4 § brottsbalken beträffande bl.a. vissa sexualbrott mot barn under arton år avsteg från huvudregeln att preskriptionstiden börjar löpa den dag brottet begicks. De huvudsakliga skälen för särregleringen är att brottstypen är speciell från utredningssynpunkt eftersom brottet i många fall upptäcks förhållandevis lång tid efter att det begicks.

Lagrådet var kritiskt till en särreglering av preskriptionsreglerna för sexualbrott mot barn och anförde bl.a. följande (prop. 1994/95:2 s. 45 f.).

Det finns emellertid andra brott än sexualbrott som riktar sig mot barn och som i praktiken ofta inte blir kända förrän barnet nått en ålder då det självt kan göra en anmälan om brottet. Detta gäller exempelvis

barnmisshandel. Som ett annat exempel kan nämnas en far eller en mor som förskingrar barnets förmögenhet. Skäl av samma art som anförs i remissen till förmån för en förlängd preskriptionstid beträffande sexualbrott kan göras gällande också beträffande brott som riktar sig mot barn och för övrigt också beträffande andra brott som riktar sig mot någon som visserligen inte är något barn men som under en övergångstid, t.ex. på grund av sjukdom, är ur stånd att själv tillvarata sina intressen.

I själva verket är det en farlig väg som beträds om man luckrar upp principen om att brott med samma straffvärde ska ha samma preskriptionstid. Genom förslaget är det en risk att helheten går förlorad genom att olika särintressen kräver förlängda preskriptionstider för brott av vitt skilda slag. Som ett exempel kan nämnas miljöbrotten där många hävdar att det är otillfredsställande att när effekterna av ett miljöbrott först blir synliga, åtalspreskription ofta redan inträtt.

Regeringen anförde att den delade den grundläggande uppfattningen att det var olyckligt att brott med likartat straffvärde har olika preskriptionstider. Vidare hänvisades till att avsteg från de generella reglerna för beräkning av preskriptionstid redan gjorts för bokföringsbrott och skattebrott (se 35 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken och 14 § skattebrottslagen [1971:69]) samt att den föreslagna regeln inte innebar något principiellt nytt. Som skäl för en särreglering av preskriptionsreglerna beträffande vissa sexualbrott mot barn anfördes huvudsakligen följande. Sexualbrott mot barn intar en särställning. De ger ofta inga skador, varför det kan sägas ligga i dessa brotts natur att de inte upptäcks förrän lång tid har förflutit. Skadorna ligger i stället regelmässigt på ett psykiskt plan. Dessa skador är å andra sidan desto svårare och i många fall livsvariga. Om bevisläget är sådant att den som gjort sig skyldig till övergreppen kan överbevisas härom, vore det stötande om preskriptionsreglerna skulle lägga hinder i vägen mot en lagföring. Den som utsatts för övergrepp som barn skulle också kunna få upprättelse även då lång tid förflutit från händelsen. Möjligheterna för den utsatta att erhålla skadestånd skulle även öka. Sammanfattningsvis anges i förarbetena att det på goda grunder kan hävdas att de rättspolitiska argumenten som uppbär preskriptionsinstitutet – att straffansvaret uttunnas med tiden och att gärningsmannen efter viss tid bör vara fredad mot ingripanden – väger lätt mot intresset av att kränkningar av detta slag beivras (prop. 1994/95:2 s. 26). Det ansågs alltså finnas starka skäl för en särbehandling i preskriptionshänseende av de ifrågavarande brotten.

Den särskilda preskriptionsregeln i 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken beträffande vissa sexualbrott mot barn fick sin nuvarande lydelse år 2005. Bestämmelsen ändrades då så att preskriptions-

tiden kom att räknas från det att barnet fyllt arton år i stället för femton år, som gällde tidigare. Vidare gjordes vissa ändringar av vilka brott som skulle omfattas av den särskilda preskriptionsregeln. Vid bedömningen av vilka brott som skulle ingå i brottskatalogen anges att en förlängning av preskriptionstiden alltså bara är motiverad när det rör sig om allvarliga kränkningar. Med hänsyn till de rättspolitiska skäl som bär upp reglerna om preskription ansågs det inte kunna komma i fråga att göra de särskilda bestämmelserna tillämpliga på alla sexualbrott mot barn oavsett brottets allvar. Även om det också vid brott såsom sexuellt ofredande kan vara svårt för ett barn att berätta vad det har varit med om före det att barnet kommit upp i de övre tonåren ansåg inte regeringen att det var motiverat att göra de särskilda preskriptionsbestämmelserna tillämpliga på brott där minimistraffet är dagsböter (prop. 2004/05:45 s. 123 se även prop. 1994/95:2 s. 28).

5.5.5 Bör det införas en särskild preskriptionsregel för fridskränkningarna?

För att kunna ta ställning till om särskilda preskriptionsregler bör gälla för gärningar som ingår i fridskränkningarna måste skälen bakom preskriptionsinstituten beaktas. Först om skälen för en förlängning av preskriptionstiderna väger tyngre än motiven bakom reglerna om preskription bör en särreglering övervägas.

Som Lagrådet angav i sitt yttrande över det ursprungliga förslaget till särskilda preskriptionsregler för sexualbrott mot barn gör sig skälen för en förlängning av preskriptionstiden också gällande vid andra brott mot barn, t.ex. barnmisshandel. Särskilt för yngre men även för äldre barn kan det vara svårt att berätta om övergrepp och kränkningar. Detta gäller särskilt när kränkningarna begåtts av en närstående som barnet känner lojalitet med, t.ex. barnets förälder eller föräldrar. Det torde inte vara ovanligt att kränkningar av det slag som förekommer vid grov fridskränkning uppdagas först sedan lång tid har förflutit från de första gärningarna. Med hänsyn till den normaliseringsprocess som offret ofta utsätts för vid fridskränkningarna gäller det sagda också beträffande vuxna individer som utsätts för våld av en närstående såsom make/maka, sambo, partner etc. Varje enskilt fall är givetvis unikt men det kan ändå sägas att det karakteristiska för fridskränkningarna är att gärningsmannen under en period successivt bryter ner brottsoffret. Den som utsätts

för brottet känner många gånger också lojalitet med gärningsmannen. Vidare torde, i de fall det förekommit allvarigare övergrepp, kränkningarna många gånger till en början ha varit mindre allvarliga för att sedan successivt trappas upp och bli mer allvarliga (SOU 1995:60 s. 102 f. och 300 ff.).

Vid fridskränkingsbrott är det sålunda inte ovanligt att gärningar som ägt rum längre tillbaka i tiden uppdragas först efter det att gärningsmannen utsatt målsäganden för en mer allvarlig gärning där t.ex. skadorna är allvarliga eller händelsen föranleder ett polisingripande. Den som under en period utsatts för systematiska kränkningar kan också känna maktlöshet över sin situation och självkänslan kan vara så skadad att man inte vill eller orkar berätta för någon om övergreppen. Dessa omständigheter är sådana som typiskt sett bidrar till att den utsatta i det längsta avhåller sig från att berätta för någon om övergreppen eller att polisanmäla gärningsmannen (a. bet. a. st.).

I fall där perioden för de gärningar som kan bedömas som ett fridskränkingsbrott sträcker sig över flera år kan de gällande preskriptionsreglerna innebära att gärningsmannen inte kan dömas för mindre allvarliga gärningar, såsom ringa misshandel och ofredande, eftersom de brotten är preskriberade. Frågan är då om det finns tillräckligt starka skäl för en särskild preskriptionsregel för gärningar som ingår i ett fridskränkingsbrott.

Åtalspreskription motiveras av såväl allmänpreventiva som humanitära skäl. Ur allmänpreventiv synpunkt framstår det inte som lika angeläget att gamla brott blir bestraffade som att så sker med brott som är aktuella i människors medvetande. För preskription kan också anföras humanitära aspekter som att den som efter ett brott varit laglydig under en längre tid ska känna sig trygg och inte behöva riskera att den existens han har byggt upp åt sig går till spillo på grund av brottet. Det sistnämnda gör sig också gällande till stöd för bestämmelserna om påföljdspreskription (Berg m.fl., Brottsbalken. En kommentar, del III s. 35:1 f.).

Att skälen för preskription blir mindre starka ju allvarigare brott det är fråga om är naturligt. Det är också därför som det föreskrivs olika preskriptionstider alltefter brottets svårhet. Utgångspunkten för preskription är att brott med likartat straffvärde ska ha samma preskriptionstid.

Det som främst talar emot en särskild preskriptionsregel för fridskränkingsbrotten är den lagtekniska konstruktionen av dessa brott. Fridskränkingsbrott utgörs alltid av flera enskilda gärningar som sedda i sitt sammanhang kvalificeras som fridskränkingsbrott. Här-

vid måste betonas att kvalificeringen av gärningarna som fridskränkingsbrott inte kräver några tillkommande omständigheter utöver de enskilda gärningarna; det är de enskilda gärningarna som ligger till grund för bedömningen av om dessa utgjort led i en upprepad kränkning och varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla. Den praxisgenomgång som utredningen genomfört visar också att domstolarna i de allra flesta fall tillämpar straffbestämmelserna om fridskränkingsbrott på detta sätt, dvs. att det inte krävs något agerande från gärningsmannen utöver de enskilda gärningarna för att brottsligheten ska anses utgöra fridskränkingsbrott. Den straffrättsliga regleringen av preskription utgår, såvida det inte är fråga om perdurerande brott, från att enskilda gärningar preskriberas vid en viss tidpunkt. Det är viktigt att preskriptionsfrågor regleras enhetligt. Eftersom fridskränkingsbrotten inte är perdurerande brott måste därför utgångspunkten vara att preskriptionstiden ska räknas för varje enskild gärning. Om preskriptionstiden för de enskilda gärningar som kan ingå i ett fridskränkingsbrott skulle beräknas med utgångspunkt från straffskalan för fridskränkingsbrottet, skulle det innebära att bedömningen av när varje enskild gärning preskriberas blir beroende av hur gärningen rubriceras med hänsyn till andra gärningar, som kanske inträffat långt senare. En sådan reglering skulle innebära ett stort avsteg från vad som annars gäller för preskription. Det är varken ändamålsenligt eller lämpligt att den samlade bedömningen av flera enskilda gärningar ska påverka preskriptionstiden för varje enskild gärning.

Av betydelse är vidare att det liksom för sexualbrotten mot barn endast bör komma i fråga att förlänga preskriptionstiden för de allvarligaste gärningarna. Vid fridskränkingsbrott innebär konkurrensreglerna att domstolen vid konkurrens mellan fridskränkingsbrottet och ett brott med strängare straffskala ska döma särskilt för det senare brottet. Som framgår nedan stadgas dagsböter som minimistraff för många av de brott som frågor om preskription vanligen aktualiseras för. Utredningen finner inte skäl att göra en annan bedömning än den som gjordes vid införandet av särregler för preskription beträffande sexualbrott mot barn, nämligen att det inte är motiverat att överväga en förlängning av preskriptionstiden för brott där minimistraffet är dagsböter.

Tabell 14 Preskriptionstider för vissa brott som kan ingå i grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning enligt 4 kap. 4 a § brottsbalken*

Brott	Straffskala	Preskriptionstid
Misshandel (3 kap. 5 § brottsbalken)	1 mom., fängelse högst 2 år 2 mom., böter eller fängelse högst 6 mån	1 mom., 5 år 2 mom., 2 år
Olaga frihetsberövande (4 kap. 2 § brottsbalken)	2 st., böter eller fängelse högst 2 år	2 st., 5 år
Olaga tvång (4 kap. 4 § brottsbalken)	1 st., böter eller fängelse högst 2 år	1 st., 5 år
Olaga hot (4 kap. 5 § brottsbalken)	1 st., böter eller fängelse högst 1 år	1 st., 2 år
Hemfridsbrott (4 kap. 6 § brottsbalken)	1 st., böter 3 st., fängelse högst 2 år	1 st., 2 år 3 st., 5 år
Ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken)	böter eller fängelse högst 1 år	2 år
Sexuellt tvång (6 kap. 2 § brottsbalken)	1 st., fängelse högst 2 år	1 st., 5 år

*I denna tabell redovisas endast brott som vanligtvis ingår i ett fridskränkingsbrott och endast brott med lindrigare straffskala än den som stadgas för fridskränkingsbrotten.

I detta sammanhang bör också omnämnas det nya brottet olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § brottsbalken. Brottet olaga förföljelse har konstruerats med fridskränkingsbrotten som förebild, dvs. med enskilda i och för sig straffbara gärningar som tillsammans med ett särskilt kvalificerande rekvisit ska bedömas som olaga förföljelse. I preskriptionsfrågan anges att det, liksom vid fridskränkingsbrotten, bör vara de enskilda brottens preskriptionstid som är avgörande för om de kan beaktas när domstolen ska döma för det särskilda brottet (prop. 2010/11:45 s. 74). Det är angeläget att samma preskriptionsreglering gäller för fridskränkingsbrotten och för brottet olaga förföljelse.

Mot bakgrund av det anförda bedömer utredningen att det inte bör införas en särskild preskriptionsreglering för fridskränkingsbrotten.

II

Egenmäktighet med barn

6 Egenmäktighet med barn

6.1 Inledning

I 7 kap. 4 § brottsbalken regleras straffansvar för egenmäktighet med barn. Straffansvaret ser olika ut beroende av om gärningsmannen har del i vårdsnaden om barnet eller inte. Den som, utan att själv ha del i vårdsnaden, obehörigen skiljer ett barn från dess vårdsnadshavare kan dömas för egenmäktighet med barn såvida gärningen inte utgör brott mot frihet (7 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken). Medan uttrycket *obehörigen skiljer* omfattar såväl bortföranden som kvarhållanden är ansvaret för den som har del i vårdsnaden om barnet begränsat till olovliga bortföranden (se rättsfallen NJA 2006 s. 708, NJA 2007 s. 326 och RH 1999:68). Ansvar för egenmäktighet med barn kan således komma i fråga om den som gemensamt med någon annan har vårdsnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl *egenmäktigt bortför* barnet (7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken). Om själva bortförandet inte skett olovligen är det alltså inte straffbart som egenmäktighet med barn att en av barnets vårdsnadshavare olovligen håller kvar barnet hos sig. Även vid gemensam vårdsnad gäller att ansvar för egenmäktighet med barn är subsidiärt i förhållande till brott mot frihet.

Riksåklagaren och Åklagarmyndigheten har i skrivelser till Justitiedepartementet ifrågasatt om brottet egenmäktighet med barn, i situationer då vårdsnaden är gemensam, bör ha en sådan begränsad räckvidd som anges i nämnda rättsfall och begärt en översyn (Ju 1999/2512 och Ju 2007/5528).

Enligt utredningens direktiv ska utredningen överväga om straffansvaret för egenmäktighet med barn vid gemensam vårdsnad i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken är lämpligt utformat. Om straffansvaret bör ändras ska författningsförslag lämnas.

6.2 Sammanfattning

I kapitlet redovisas utredningens överväganden beträffande frågan om straffansvaret för egenmäktighet med barn är lämpligt utformat vid gemensam vårdnad (7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken). Utredningen bedömer att bestämmelsen bör ändras och föreslår att straff ska kunna inträda om en av barnets vårdnadshavare utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren. Det innebär att straffansvaret vid gemensam vårdnad även kommer att omfatta olovliga kvarhållanden.

6.3 Gällande rätt

6.3.1 Egenmäktighet med barn

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms enligt 7 kap. 4 § brottsbalken för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet (första stycket första meningen). Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt (första stycket andra meningen). Till ansvar för egenmäktighet med barn döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt (andra stycket). För grova brott stadgas fängelse lägst sex månader och högst fyra år (tredje stycket).

Som anförts ovan kan ansvar för egenmäktighet med barn, för den som inte är vårdnadshavare, inträda om personen obehörigen skiljer barnet från dess vårdnadshavare. Att obehörigen skilja ett barn från dess vårdnadshavare i den mening som avses i straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn kan ske inte endast genom att barnet förs bort utan också genom att någon undanhåller barnet (NJA 1992 s. 566). Ansvar för egenmäktighet med barn för den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år kan emellertid enligt paragrafens ordalydelse enbart komma ifråga om personen utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet.

6.3.2 Tolkningsen av rekvisitet "egenmäktigt bortför"

Frågan om en vårdnadshavare som inte lämnar över ett barn till den andra vårdnadshavaren kan anses ha egenmäktigt bortfört barnet enligt 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken har prövats i bl.a. RH 1999:68, NJA 2006 s. 708 och NJA 2007 s. 326.

RH 1999:68

Svea hovrätt tolkade i RH 1999:68 bestämmelsen i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken så att den straffbelägger endast det förhållandet att en förälder (eller annan) som har del i vårdnaden egenmäktigt rent faktiskt medverkar till att föra bort barnet, däremot inte att föräldern (eller motsvarande) senare hindrar barnet från att återförenas med den andra vårdnadshavaren. Att vid gemensam vårdnad, mot den andra vårdnadshavarens vilja, hålla kvar ett barn på en plats dit barnet rest med båda vårdnadshavarnas samtycke, ansågs inte vara att bedöma som ett sådant bortförande som är straffbelagt i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken.

NJA 2006 s. 708

I NJA 2006 s. 708 tog Högsta domstolen ställning till frågan om uttrycket "egenmäktigt bortför" i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken omfattar att en vårdnadshavare mot den andra vårdnadshavarens vilja håller barnet kvar på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna.

I fallet hade den ena vårdnadshavaren (fadern) med den andra vårdnadshavarens (moderns) samtycke tagit med sig två av de gemensamma barnen utomlands. Modern uppgav att hon och barnens far hade kommit överens om att han skulle ta med sig barnen för att hälsa på släktingar, men att hon aldrig hade samtyckt till att barnen reste med fadern om hon hade känt till dennes avsikt att inte återföra barnen till Sverige. (Av domen framgår att det ena barnet återvänt till Sverige efter fyra år och att det andra barnet vid tingsrättens prövning alltså inte hade återförts till Sverige.)

Högsta domstolen förklarade att uttrycket "egenmäktigt bortför barnet" i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken inte kan omfatta att en vårdnadshavare mot den andra vårdnads-

havarens vilja håller kvar barnet på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna. Bedömningen grundades på att det inte fanns något i förarbetena till straffbestämmelsen som gav egentligt uttryck för en annan tolkning och att det mot den bakgrunden med hänsyn till lagrummets avfattning och legalitetsprincipen (1 kap. 1 § brottsbalken och artikel 7 i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna) var otillåtet att utsträcka straffbarheten härutöver.

NJA 2007 s. 326

I NJA 2007 s. 326 hade den ena vårdnadshavaren utan den andra vårdnadshavarens samtycke eller vetskap, under en umgängesperiod, fört barnet till en plats utomlands där det sedan hölls kvar även efter umgängesperiodens slut. Något annat var inte påstått än att avsikten vid bortförandet var att återlämna barnet när umgängesperioden var slut. Högsta domstolen hänvisade till 2006 års fall och anförde att vårdnadshavarens åtgärd – att ta med sig barnet utomlands – inte var att hänföra till ett sådant egenmäktigt bortförande som omfattas av bestämmelsen i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken.

6.3.3 Bakgrunden till bestämmelsen om egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad

Enligt det ursprungliga lagförslaget var bestämmelsen om egenmäktighet med barn inte tillämplig på den som själv hade del i vårdnaden om barnet (prop. 1962:10 s. B 103 ff.). Lagrådet ansåg dock att det i bestämmelsen om egenmäktighet med barn även borde finnas en föreskrift om att det skulle vara straffbart om en make utan skälig anledning egenmäktigt bortförde barn under 15 år som stod under båda makarnas vårdnad. Lagrådet anförde i den delen följande.

Enligt departementsförslaget skall straff icke inträda, om den som själv har del i vårdnaden bortför eller undanhåller barnet. Denna undantagsregel synes föra för långt. Visserligen kan ena maken emellanåt ha anledning att taga makarnas barn med sig för att skydda dem mot övergrepp eller bespara dem skadliga intryck; motivet har även här betydelse och straff bör icke inträda, om skälig anledning fanns för åtgärden. Därvid bör tydligen bedömningen ske efter situationen sådan den tedde

sig för maken i fråga. Det kan emellertid även inträffa, att ena maken vid en äktenskaplig kris egenmäktigt och utan rimlig anledning tar ett makarnas barn med sig, kanske utomlands, och att det därefter blir förenat med stora svårigheter att återföra barnet, även om det är uppenbart att den här i riket kvarvarande maken bör ha vårdnaden. Dyliga förfaranden kunna i hög grad inverka på barnets psykiska hälsa. Även om det så långt möjligt bör undvikas att inskrida med straff mot en make som i upprört tillstånd reser sin väg med makarnas barn, bör en sådan egenmäktighet kunna i flagranta fall beivras.

Det slutliga förslaget omformulerades i huvudsaklig överensstämmelse med Lagrådets förslag (prop. 1962:10 s. B 103 ff. och B 419 ff. samt C 196).

6.3.4 Regler om vårdnad, boende och umgänge

När bestämmelsen om egenmäktighet med barn kom till kunde inte andra än gifta föräldrar ha gemensam vårdnad om barn. Genom den reform av vårdnadsreglerna som skedde år 1976 kunde den gemensamma vårdnaden bestå även efter en äktenskapsskillnad. Förutsättningarna för detta var då att föräldrarna var överens om att vårdnaden skulle vara gemensam och att domstol förordnade om gemensam vårdnad. Efter år 1976 kunde även föräldrar som inte varit gifta med varandra anförtros gemensam vårdnad efter begäran hos domstol. Domstolen kunde emellertid i fråga om både skilda och ogifta föräldrar vägra att förordna om gemensam vårdnad om ett sådant förordnade skulle vara uppenbart stridande mot barnets bästa (prop. 1975/76:170 s. 181).

Genom 1998 års vårdnadsreform blev det möjligt att förordna om gemensam vårdnad även om en av föräldrarna motsatte sig detta. En förutsättning var dock – liksom enligt gällande rätt – att gemensam vårdnad var förenligt med barnets bästa (6 kap. 5 § föräldrabalken). Såsom också är fallet enligt gällande rätt gällde vidare att domstolen inte fick förordna om gemensam vårdnad om båda föräldrarna motsatte sig det. Enligt Högsta domstolen innebar 1998 års vårdnadsreform att vårdnaden, förutom när båda föräldrarna motsatte sig gemensam vårdnad, skulle anförtros en av föräldrarna ensam endast när det framkom särskilda omständigheter som talade emot gemensam vårdnad (se NJA 1999 s. 451). Sådana omständigheter kunde vara att en av föräldrarna var olämplig som vårdnadshavare eller att det fanns en konflikt mellan föräldrarna som var så

svår och djup att det var omöjligt för dem att samarbeta i frågor som rörde barnet (se NJA 2000 s. 345).

Efter en lagändring år 2006 anges uttryckligen i lagtexten att domstolen vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller anförtros en av föräldrarna ska fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet (6 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken). Genom bestämmelsen betonas betydelsen av föräldrarnas samarbetsförmåga vid gemensam vårdnad och att det inte får mer eller mindre schablonmässigt beslutas om gemensam vårdnad mot en förälders vilja. I propositionen anges att barnets bästa i varje enskilt fall bör bestämmas utifrån en bedömning av de individuella förhållandena, och att någon presumtion för eller emot gemensam vårdnad inte bör gälla (prop. 2005/06:99 s. 49 ff.). Avgörande för vårdnadsfrågan är alltid barnets bästa. Att en förälder som är olämplig som vårdnadshavare inte ska ha del av vårdnaden framgår av 6 kap. 7 § föräldrabalken.

Om föräldrarna är gifta står barn från födseln under vårdnad av dem gemensamt, och i annat fall är modern ensam vårdnadshavare. Föräldrar som inte tidigare varit gifta kan erhålla gemensam vårdnad om barnet om de senare ingår äktenskap, om rätten inte dessförinnan anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 3 § föräldrabalken). Även utan att ingå äktenskap kan föräldrar anförtros gemensam vårdnad efter talan vid domstol (6 kap. 4 § första stycket föräldrabalken). Om barnet är folkbokfört här i landet kan föräldrarna också få gemensam vårdnad genom registrering hos Skatteverket efter anmälan av dem båda till socialnämnden eller Skatteverket (6 kap. 4 § andra stycket föräldrabalken).

Föräldrar som inte lever tillsammans kan själva komma överens om barns boende och umgänge. Liksom vårdnadsfrågor kan boende- och umgängesfrågor prövas av domstol. Barnets bästa är avgörande för bedömningen av umgänges- och boendefrågor (6 kap. 2 a § föräldrabalken). Bestämmelser om barns boende finns i 6 kap. 14 a § föräldrabalken. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, får rätten på talan av en av dem eller båda besluta vem av föräldrarna barnet ska bo tillsammans med. Föräldrarna kan också enligt samma lagrum avtala om barnets boende. Avtalet ska gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det. Att barn har rätt till umgänge med den förälder som det inte bor tillsammans med anges i 6 kap. 15 § föräldrabalken. På talan av en förälder som vill umgås med sitt barn får rätten enligt 6 kap. 15 a § föräldrabalken besluta om umgänge mellan barnet och den föräldern. Även socialnämnden

kan föra talan om umgänge. Om barnet står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala om barnets umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Avtalet ska gälla, om det är skriftligt och socialnämnden godkänner det.

6.4 Överväganden och förslag gällande egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad

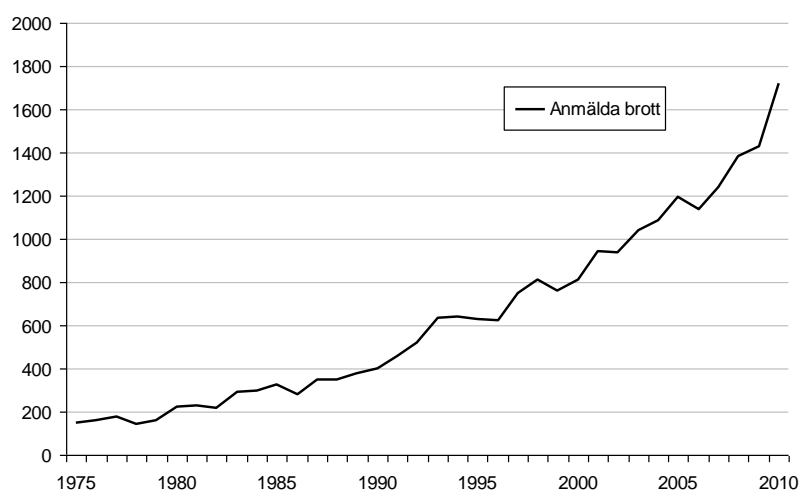
Utredningens förslag: Bestämmelsen i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken ändras så att den omfattar situationer när en av barnets vårdnadshavare utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren. Det innebär att straffansvaret vid gemensam vårdnad även omfattar olovliga kvarhållanden.

Vid tillkomsten av bestämmelsen om egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad var utgångspunkten att enbart föräldrar i bestående äktenskap kunde ha gemensam vårdnad om ett barn. Under sådana förhållanden kan det antas ha varit ovanligt att en av barnets vårdnadshavare vidtog åtgärder som gjorde intrång i den andra vårdnadshavarens rätt. Efter Lagrådets inrådan kom bestämmelsen i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken också att utformas för att tillgodose behovet av kriminalisering av egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad i de undantagsfall en av makarna utan rimlig anledning förde bort barnet från den andra maken.

De nu gällande bestämmelserna om gemensam vårdnad skiljer sig avsevärt från vad som gällde när bestämmelsen om egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad tillkom. Som anförts ovan kan gemensam vårdnad numera även tillkomma ogifta föräldrar. Gemensam vårdnad kan även beslutas mot den ena förälderns vilja.

Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet har antalet anmälningar avseende egenmäktighet med barn mellan åren 2000 och 2010 ökat från 812 till 1 718. Av figur 13 nedan framgår också att anmälningarna i princip ökat konstant sedan 1975.

Figur 13 Antal anmälda brott 1975–2010

Källa: Brå

Med lagföring avses i den officiella kriminalstatistiken domslut (dom i tingsrätt), strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Av tabellen nedan framgår att antalet lagföringar var som högst år 2004 med 17 lagföringar och att antalet annars varierat mellan 8 och 17 under åren 2000 till 2010.

Tabell 15 Antal lagföringar 2000–2010

År	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Lagföringar	8	16	9	9	17	14	10	13	16	12	15
därav domslut	7	16	9	9	17	14	9	13	16	11	15

Källa: Brå

Bestämmelsen om egenmäktighet med barn förutsätter inte att barnet förs bort eller hålls kvar i ett annat land. Vid bedömningen av om straffbestämmelsen är lämpligt utformad kan emellertid inte bortses från människors ökande rörlighet över nationsgränserna med allt fler gränsöverskridande familjebildningar som följd. En internationell studie av ärenden enligt 1980 års Haagkonvention, som avser civilrättsliga ärenden om olovliga bortföranden och kvarhållanden av barn

utomlands, visar att antalet ansökningar ökat med cirka 20 procent 2003 i jämförelse med 1999.¹ Även den svenska centralmyndigheten för bl.a. 1980 års Haagkonvention, som är inrättad inom Utrikesdepartementet, har under de senaste åren noterat en ökning av antalet ärenden. Den totala mängden inkommande ärenden till den svenska centralmyndigheten har mellan åren 2001 och 2009 ökat med drygt 30 procent.²

Det finns inte någon tillgänglig statistik som enbart avser anmälningar eller åtal och lagföringar beträffande egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad. Av det ovan anförda framgår dock tydligt att det under de senaste åren skett en generell ökning av antalet anmälningar avseende egenmäktighet med barn. Samma sak gäller beträffande de civilrättsliga ärendena om olovliga bortföranden och kvarhållanden av barn. Det kan antas att den generella ökningen av nu nämnda ärenden avser såväl fall där barnet skiljts från sin vårdnadshavare av någon utan del i vårdnaden som fall där en av barnets vårdnadshavare genom att föra bort eller hålla kvar barnet gjort intrång i den andra vårdnadshavarens rätt. Dessa omständigheter talar för att straffbestämmelsen för den som gemensamt med annan har vårdnaden om barnet bör omfatta samma åtgärder som för någon utan del i vårdnaden.

I föräldrabalken finns bestämmelser som syftar till att skydda barn mot olovliga bortföranden och kvarhållanden. I 6 kap. 2 a § föräldrabalken stadgas att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska fästas särskilt avseende vid bl.a. risken för att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar (6 kap. 2 a § andra stycket föräldrabalken).

Den riskbedömning som enligt 6 kap. 2 a § andra stycket föräldrabalken ska göras vid prövningen av frågor om vårdnad, boende och umgänge omfattar således såväl risken för att barnet olovligen förs bort som att det olovligen hålls kvar. Det görs ingen åtskillnad mellan olovliga kvarhållanden och bortföranden av barn utan båda agerandena anses vara i strid med barnets bästa. Enligt vår mening är det också svårt att se några bärande skäl för att straffansvaret ska vara annorlunda utformat beroende av om det är en av barnets vårdnadshavare eller någon utan del i vårdnaden som olovligen skiljer

¹ Lowe, m.fl. A statistical analysis of applications made in 2003 under the Hague Convention of 25 October 1980 on the civil aspects of international child abduction, HCCH, Permanent bureau, 2007, update, s. 18 f. Studien avser endast ärenden enligt 1980 års Haagkonvention och baseras på en enkät som konventionsländerna besvarat.

² Ds 2010:16 En myndighet för bortförda barn, s. 84 f.

barnet från dess vårdnadshavare. Det kan inte generellt anses mindre klandervärt att skilja ett barn från dess vårdnadshavare genom att hålla kvar det än genom att föra bort det. Effekten för barnet när det utan beaktansvärda skäl skiljs från sin invanda miljö torde många gånger vara densamma oberoende av om skiljandet skett genom ett bortförande eller ett kvarhållande. Intrånget i den andra vårdnadshavarens rätt kan också vara betydande även vid olovliga kvarhållanden. Mot bakgrund av det anförda bedömer utredningen att straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad inte är lämpligt utformad. Bestämmelsen bör även omfatta situationer när barn utan beaktansvärt skäl olovligen hålls kvar av en av vårdnadshavarna.

En särskild fråga är hur den angivna utvidgningen av straffansvaret för en vårdnadshavare bör komma till uttryck i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken. Ett alternativ som utredningen har övervägt är att, i enlighet med 7 kap. 4 § första stycket första meningen, använda formuleringen "obehörigen skiljer". En komplikation i sammanhanget är dock att begreppet "obehörigen" förekommer i 7 kap. 4 § brottsbalken vid regleringen av ansvaret i olika situationer. Enligt utredningens mening framstår det inte som helt klart vilken innebörd begreppet har i de olika sammanhangen. Den tolkning som enligt vår mening ligger närmast till hands är att "obehörigen" inte avser annat än att markera att åtgärden ska vara olovlig. Mot det synsättet skulle kunna anföras att "obehörigen" inte används för att ge uttryck åt olovligheten i första ledet av 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken; där används i stället begreppet "egenmäktigt". En alternativ tolkning skulle därför kunna vara att "obehörigen" tar sikte på en person utan del i vårdnaden och som därmed inte är behörig att bestämma i vissa frågor som rör barnet. Det kan dock konstateras att "obehörigen" används både i andra ledet av 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken, som reglerar ansvar för den som ska ha vårdnaden om barnet, och i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken, som avser ansvar för den som skiljer barnet från någon som vårdar det med stöd av lagen (1990:72) med särskilda bestämmelser om vård av unga. I de båda sistnämnda fallen kan gärningsmannen således vara en vårdnadshavare.

Enligt vår mening synes det finnas skäl för att överväga om de ovan berörda begreppen i 7 kap. 4 § brottsbalken är adekvata och på ett tydligt sätt anger gränserna för straffansvaret i de olika situationer som regleras. Vi har övervägt att genomgående ersätta be-

greppen ”obehörigen skiljer” respektive ”egenmäktigt bortför” med formuleringen ”olovligen för bort eller håller kvar”, som knyter an till civilrättsliga regleringar (se t.ex. 6 kap. 2 a § föräldrabalken). Det kan dock konstateras att det inte ingår i utredningens uppdrag att göra en fullständig översyn av straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn. En sådan översyn kräver också noggranna överväganden kring konsekvenserna av genomgripande förändringar av lagtexten. Vår slutsats är att en utvidgning av straffansvaret vid gemensam vårdnad som innebär att också olovliga kvarhållanden omfattas bör åstadkommas genom en begränsad justering av den aktuella bestämmelsen i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken. Vi föreslår därför att ordet ”egenmäktigt” behålls och att bestämmelsen ändras på det sättet att ”bortför” ersätts med ”skiljer”.

6.4.1 Innebörden av ett utvidgat straffansvar för vårdnadshavare

Bestämmelsen i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken tar sikte på gärningar begångna av barnets vårdnadshavare. Den föreslagna lagändringen innebär att den straffbara gärningen vid egenmäktighet med barn blir densamma oavsett om den som olovligen för bort eller håller kvar barnet är en av barnets vårdnadshavare eller någon utan del i vårdnaden om barnet. För barnets vårdnadshavare gäller dock alltså att agerandet är straffbart endast om det skett utan beaktansvärt skäl. Bestämmelsen om egenmäktighet med barn är som nämnts inledningsvis subsidiär i förhållande till brott mot frihet. Handlingar som riktas mot barnet och som innebär att barnet berövas sin frihet eller annars försätts i tvångstillstånd eller nödläge omfattas alltså inte av det nu aktuella lagrummet.

Skiljande

Som angetts ovan avser hela första stycket i 7 kap. 4 § brottsbalken intrång i den vårdnad om barn som enligt föräldrarättens regler eller andra bestämmelser utövas av föräldrar eller andra vårdnadshavare; utredningens lagförslag innebär att en vårdnadshavare som utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren kan göra sig skyldig till egenmäktighet med barn.

Vad som gäller i fråga om barns boende och umgänge är av avgörande betydelse för bedömningen av om ett barn ska anses egenmäktigt skiljt från sin vårdnadshavare. Som redogjorts för ovan kan frågor om barns boende och umgänge regleras dels genom domstolens beslut, dels genom avtal mellan föräldrarna som godkänts av socialnämnden (avsnitt 6.3.4 ovan). Förhållandena kan också vara sådana att föräldrarna själva utan domstols eller sociala myndigheters medverkan har kommit överens om vad som ska gälla. Vad som i det enskilda fallet gäller i fråga om barns boende och umgänge är ytterst en bevisfråga.

I enlighet med Högsta domstolens avgörande i NJA 2007 s. 326 bör ett olovligt bortförande inte anses föreligga om den andra vårdnadshavaren reser bort med barnet under en umgängesperiod. Med den ändring som utredningen föreslår kan dock en vårdnadshavares åtgärd att mot den andra vårdnadshavarens vilja efter umgängesperiodens slut hålla kvar barnet innebära att barnet egenmäktigt skiljs från den andra vårdnadshavaren. Om vårdnadshavaren därvid inte haft beaktansvärt skäl för sitt agerande kan ansvar för egenmäktighet med barn komma i fråga.

Om barnets ena vårdnadshavare håller kvar barnet efter en umgängesperiod kan det ifrågasättas när agerandet ska anses vara olovligt enligt 7 kap. 4 § brottsbalken. I det lagstiftningsärende som ledde fram till antagandet av brottsbalken konstaterade Lagrådet att straffbestämmelsen för egenmäktighet med barn i första stycket första meningen kom att drabba de fall, då någon helt utomstående eller fader eller moder som inte har vårdnaden egenmäktigt tar till sig barnet eller efter besök av barnet håller det kvar *så länge och under sådana former att man verkligen kan tala om att barnet skiljts från vårdnadshavaren* (prop. 1962:10 s. B 420). I NJA 1983 s. 750 gällde frågan om en av barnets vårdnadshavare haft beaktansvärt skäl för att bortföra barnet. Högsta domstolen anförde att det för att vara fråga om ett bortförande i lagens mening torde krävas att avsikten med åtgärden är att barnet tills vidare eller i vart fall mer än blott tillfälligt ska vara skiljt från sin tidigare miljö och någon som där haft det under sin vårdnad.

Som ett exempel på när ett kvarhållande av ett barn medfört att ett obehörigt skiljande enligt 7 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken har ansetts föreligga, kan nämnas Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 9 december 2010 i mål B 3158-09. Där godtog hovrätten de uppgifter som barnets far (den tilltalade) lämnat beträffande en muntlig överenskommelse mellan föräldrarna

om tider för umgänget. (Det muntliga avtalet innebar att fadern efter umgänget skulle lämna barnet i skolan på måndagen i stället för, som angetts i en dom beträffande bl.a. umgänget, på viss angiven plats på söndagen.) Av utredningen framgick dock också enligt hovrätten att modern sagt upp avtalet såvitt avsåg lämningen av barnet efter umgängestillfällena. Hovrätten angav att fadern därför sedan avtalet sagts upp haft att lämna barnet på den tid och plats som angetts i domstolsbeslutet. Frågan i målet var om fadern gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn när han, medveten om att modern inte längre stod fast vid det muntliga avtalet, fortsatte att lämna barnet i skolan på måndagsmorgonen. Fadern hade vid sex tillfällen i strid med vad som angetts i beslutet om umgänge hållit kvar barnet hos sig från kl. 18.00 på söndagen till kl. 8.00 påföljande dag. Hovrätten anförde att intrånget i vårdsnaden vid dessa tillfällen hade haft sådan varaktighet att han måste anses ha obehörigen skiljt barnet från modern i den mening som avses i 7 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken. Det förhållandet att modern kände till var barnet befann sig och att hon hade att räkna med att fadern skulle lämna barnet i skolan på måndagsmorgonen föranledde enligt hovrätten ingen annan bedömning. De omständigheterna att fadern sedermera (efter gärningstillfällena) tillerkänts veckoslutsumgänge som varade fram till skolans början på måndagen samt att vårdsnaden om barnet därefter anförtrotts fadern ensam saknade enligt hovrätten betydelse. Fadern dömdes för egenmäktighet med barn. Eftersom faderns agerande inte kunde anses ha stått i strid med barnets bästa ansågs dock påföljden kunna stanna vid 30 dagsböter.

Ett annat exempel är Svea hovrätts dom den 20 mars 2009 i mål B 6360-08. Där var frågan om den ena vårdsnadshavaren efter en dom angående barns boende, innebärande att barnet skulle vara bosatt hos den andra vårdsnadshavaren, hade gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn. Barnets föräldrar hade gemensam vårdsnad om dottern. Sedan föräldrarna separerat hade dottern varit bosatt hos modern. Mot bakgrund av att modern fört bort barnet vid den tidpunkt då överflyttning av boendet skulle ske ansåg hovrätten att förfarandet var att bedöma som ett olovligt bortförande och modern dömdes för egenmäktighet med barn. Domen gällde även frågan om modern haft beaktansvärt skäl för sitt agerande (se nedan).

Beaktansvärt skäl

Till skillnad från när någon utan del i vårdnaden skiljer barnet från vårdnadshavaren är straffansvaret för den som har del i vårdnaden om barnet i viss mån begränsat genom att egenmäktigheten är straffbar endast om den skett *utan beaktansvärt skäl*. Vår bedömning är att denna begränsning alltjämt ska gälla.

I samband med bestämmelsens tillkomst anförde Lagrådet att den ena maken emellanåt kan ha anledning att ta makarnas barn med sig för att skydda dem mot övergrepp eller bespara dem skadliga intryck. Motivet för handlandet skulle enligt Lagrådet ha betydelse och straff borde inte inträda om skälig anledning fanns för åtgärden. Bedömningen av om maken haft skälig anledning för sitt handlande skulle enligt Lagrådet bedömas utifrån hur situationen sett sig för maken i fråga (NJA II 1962 s. 203).

Innebörden av rekvisitet utan beaktansvärt skäl har prövats av Högsta domstolen i NJA 1983 s. 750. Högsta domstolen anförde att bedömningen av vad som bör hänföras till beaktansvärda skäl för en gärning av ifrågavarande slag uppenbarligen ska ske med utgångspunkt i överväganden rörande barnets bästa och med bortseende från vårdnadshavarnas egna intressen av att ha barnet hos sig. Om barnet, i den miljö där det vistas, riskerar att utsättas för övergrepp eller att av andra skäl utvecklas ogynnsamt och där inte får det skydd eller stöd som det behöver, kan situationen vara sådan att det föreligger beaktansvärda skäl för en vårdnadshavare att egenmäktigt föra bort barnet till en annan miljö. Det bör emellertid då krävas att de risker barnet löper kan antas bli undanröjda eller motverkade genom miljöbytet. I enlighet med Lagrådets yttrande angav Högsta domstolen att bedömningen av om beaktansvärt skäl till bortförandet förelegat bör ske efter situationen sådan den tedde sig för den som förde bort barnet. Innebörden av detta var enligt domstolen emellertid inte att det för straffbarhet krävdes att gärningsmannen insett att han handlat utan beaktansvärt skäl; tillräckligt var att han var medveten om de omständigheter som medförde att gärningen var att anse som vidtagen utan sådant skäl. I målet hade fadern, som fört bort barnet från modern, angett att han enbart handlat av omtanke om barnet. Fadern hade gjort gällande att barnet vid en separation mellan makarna skulle ha tagit skada av att vistas enbart tillsammans med modern i hennes miljö. Enligt Högsta domstolen hade det i målet inte framkommit något som tydde på att barnet skulle ha löpt risk att ta skada om hon hade fått vara kvar

hos sin mor i den invanda miljön. Omständigheterna var enligt domstolen snarare sådana att det innebar risker för barnet att som skedde plötsligt skiljas från modern och det gamla hemmet. Fadern ansågs därför inte ha haft beaktansvärt skäl för sitt handlande och dömdes för egenmäktighet med barn enligt 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken.

I Svea hovrätts dom den 26 mars 2009 i mål B 2231-08 ansågs inte den ena vårdnadshavaren ha haft beaktansvärt skäl för sitt agerande att föra bort barnet från den andra vårdnadshavaren. Modern anförde att hon fört bort barnet eftersom hon var övertygad om att fadern förgripit sig sexuellt mot det. Hovrätten konstaterade att moderns påståenden om sexuella övergrepp mot barnet från faderns sida prövats i olika sammanhang och att ingen av åtgärderna lett till att det framkommit något stöd för att de påstådda övergreppen ägt rum. Vid sådana förhållanden kunde modern enligt hovrätten inte anses ha haft beaktansvärt skäl för att bortföra barnet. Modern hade även gjort gällande att hon trodde att hon befann sig i en nödsituation. Även om det fanns vissa omständigheter som talade för att modern uppfattat situationen på det sättet var enligt hovrätten omständigheterna som talade i motsatt riktning fler. Hovrätten ansåg inte heller att det var utrett att modern kunde ha uppfattat att hon befann sig i en nödsituation och modern dömdes för egenmäktighet med barn.

Även i Svea hovrätts dom den 20 mars 2009 i mål B 6360-08 var frågan om den ena vårdnadshavaren med hänsyn till påstådda sexuella övergrepp mot barnet av den andra vårdnadshavaren kunde anses ha haft beaktansvärt skäl att föra bort barnet. Hovrätten konstaterade att påståendena om sexuella övergrepp hade prövats i olika sammanhang; förundersökningar hade lagts ned och socialförvaltningens utredningar hade inte lett till några åtgärder. Enligt ett domstolsbeslut skulle barnets boende överflyttas till fadern. Frågan om sexuellt övergrepp mot barnet hade också bedömts av domstolen vid prövningen av frågan om barnets boende. Hovrätten ansåg inte att modern haft beaktansvärt skäl för sitt agerande.

I 24 kap. brottsbalken finns regler om ansvarsfrihet för bl.a. nödvärn och nöd. Dessa bestämmelser innebär att annars straffbara gärningar under vissa särskilda omständigheter inte utgör brott. Mot bakgrund härav kan det ifrågasättas om det finns fog för att egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad endast ska vara straffbart under förutsättning att handlandet skett utan beaktansvärt skäl. Vid denna bedömning bör dock beaktas att ett barns vård-

nadshavare har ett särskilt ansvar för barnets omsorg. I 6 kap. 1 § föräldrabalken anges att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska vidare enligt nämnda lagrum behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande handling. Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas (6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken). Ett barns vårdnadshavare har således enligt dessa portalstadganden i föräldrabalken ett stort ansvar för barnets omsorg. Mot den bakgrunden framstår det som lämpligt att det straffrättsliga ansvaret för egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad alltjämt förutsätter att handlandet skett utan beaktansvärt skäl.

III

Konsekvenser och ikraftträdande

7 Ekonomiska och andra konsekvenser

7.1 Inledning

Utredningens förslag innebär att straffstadgandena om fridskränkingsbrott i 4 kap. 4 a § brottsbalken och om egenmäktighet med barn i 7 kap. 4 § brottsbalken ändras. Avsikten med förslaget avseende bestämmelsen om fridskränkingsbrott är att ytterligare tillgodose målsättningen att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna ta hänsyn till den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbara men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Genom den föreslagna ändringen av bestämmelsen om egenmäktighet med barn blir straffansvarets omfattning i princip detsamma oavsett om gärningsmannen har del i vårdnaden om barnet eller inte.

Om förslagen i ett betänkande påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda, ska enligt 14 § kommittéförordningen (1998:1474) en beräkning av dessa konsekvenser redovisas i betänkandet. Om förslaget innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt ska dessa redovisas. När det gäller kostnadsökningar eller intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting ska utredningen föreslå en finansiering. Vidare följer av 15 § kommittéförordningen att om förslagen i ett betänkande har betydelse för t.ex. brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet samt jämställdheten mellan kvinnor och män ska konsekvenser i det avseendet anges i betänkandet.

Utredningen ska enligt direktiven redovisa de ekonomiska konsekvenserna av förslagen. Om förslagen leder till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredningen föreslå hur dessa ska finansieras.

7.2 Ekonomiska konsekvenser

Bedömning: De föreslagna ändringarna bör om de genomförs inte leda till annat än begränsade kostnadsökningar för det allmänna. Dessa bör kunna finansieras inom ramen för befintliga anslag hos berörda myndigheter.

Förslaget om ändring av 4 kap. 4 a § brottsbalken innebär att ytterligare enskilda brottstyper – skadegörelsebrott och överträdelse av kontaktförbud – kommer att kunna ingå i fridskränkingsbrotten. Förslaget innebär således inte att det kriminaliserade området utökas utan enbart att redan straffbelagda gärningar kan rubriceras på ett annat sätt.

Förslaget om ändring av 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken avseende egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad, innebär att straffansvaret utvidgas från att enbart avse olovliga bortföranden till att också avse situationer när en av barnets vårdnadshavare gör intrång i den andra vårdnadshavarens rätt genom att olovligen hålla kvar barnet. Genom förslaget blir straffansvaret i princip detsamma oavsett om gärningsmannen är en av barnets vårdnadshavare eller någon utan del i vårdnaden. Denna utvidgning av det kriminaliserade området i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken får i och för sig anses vara begränsad men torde ändå enligt utredningens bedömning kunna leda till en viss ökning av antalet anmälningar, brottsutredningar och lagföringar. I många fall som ryms inom det utvidgade kriminaliserade området torde dock anmälan och utredning ändå ha skett. Eftersom det saknas tillgänglig statistik över hur många av anmälningarna avseende egenmäktighet med barn som avser fall där vårdnaden är gemensam, är det förenat med stora svårigheter att ange i vilken utsträckning sådana anmälningar blir föremål för polisutredning. Konsekvensen av förslaget kan dock antas vara att antalet anmälningar, brottsutredningar och lagföringar av egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad kommer att öka i någon mån.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av förslaget om ändring av 7 kap. 4 § brottsbalken inte kommer att leda till annat än begränsade kostnadsökningar. Vi bedömer att dessa öknings kan finansieras inom ramen för befintliga anslag hos de myndigheter som berörs, främst polismyndigheterna, Åklagarmyndigheten, Sveriges Domstolar och Kriminalvården. Förslaget om ändring av

4 kap. 4 a § brottsbalken torde inte medföra några ekonomiska konsekvenser för rättsväsendet som inte ryms inom de nuvarande anslagen.

7.2.1 Ekonomiska konsekvenser av en höjning av straffminimum för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

I utredningens uppdrag har ingått att se över straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Vi har bedömt att det inte finns skäl att föreslå en höjning av minimistraflet för fridskränkningsbrotten och utredningen har inte heller lämnat något sådant förslag. Skälen för utredningens bedömning framgår av kap. 5, avsnitt 5.4. Mot bakgrund av att det i direktiven anges att vi *särskilt* ska överväga en höjning av straffminimum lämnas nedan en kortfattad redogörelse för vilka ekonomiska konsekvenser en höjning av minimistraflet skulle medföra.

Ett förslag innebärande att straffminimum för fridskränkningsbrotten höjs från fängelse sex månader till ett år skulle leda till längre fängelsestraff och därmed ökade kostnader för Kriminalvården. De närmare ekonomiska konsekvenserna påverkas dock av hur domstolarna skulle komma att tillämpa lagstiftningen. Det är förenat med viss osäkerhet att bedöma hur stora straffskärpningarna skulle komma att bli. För fridskränkningsbrott döms redan i dag till fängelse i huvuddelen av fallen. En höjning av minimistraflet till fängelse ett år skulle innebära att förutsättningarna för icke frihetsberövande påföljder minskades. Beräkningarna nedan bygger på uppskattningar och bör ses som en fingervisning på de ekonomiska konsekvenserna av en höjning av straffminimum.

De senaste fem åren (2006 till 2010) dömdes i genomsnitt 333 personer per år till fängelse för fridskränkningsbrott som huvudbrott. Majoriteten av dessa personer, 263, dömdes till fängelsestraff motsvarande sex månader till högst ett år. Av de som dömdes till fängelse motsvarande sex månader till högst ett år dömdes i genomsnitt cirka 70 personer om året till minimistraflet, fängelse sex månader. Om man antar att en höjning av straffminimum till fängelse ett år medför att genomsnittsstraffen för fridskränkningsbrotten höjs med ungefär sex månader, skulle den årliga utdömda fängelsetiden öka med $(333 \times 6/12 =)$ 167 år. Efter hänsyn tagen till reglerna om villkorlig frigivning efter två tredjedelar av avtjänat

straff (26 kap. 6 § brottsbalken) innebär det att ytterligare drygt 111 år skulle verkställas i anstalt.

Enligt Kriminalvården uppgår kostnaden för en plats i slutan stalt till cirka 2 750 kr per dygn år 2011. 20 procent av anstalts- tiden kan tillbringas på öppen anstalt. Den genomsnittliga kost- naden för en plats i öppen anstalt och för utslussningsåtgärder är cirka 1 700 kr per dygn.¹ Kostnaden för den villkorliga frigivningen uppgår till cirka 200 kr per dygn. Övervakning under villkorlig frigivning upphör som huvudregel sedan ett år av prøvotiden har förflutit (26 kap. 11 § brottsbalken). En höjning av straffminimum skulle därmed endast marginellt påverka kostnaderna för frivård.

Mot bakgrund av det anförda skulle en höjning av straffmini- mum för fridskränkingsbrotten från fängelse sex månader till ett år uppskattningsvis innebära en merkostnad för Kriminalvården om cirka 104 miljoner kr per år enligt följande.

	Antal fängelseår	Dygnskostnad per intagen (kr)	Årskostnad per intagen (kr)	Totalkostnad (miljoner kr)
Sluten anstalt	89	2 750	1 003 750	90
Öppen anstalt/ Utslussningsåtgärd	22	1 700	620 500	14
Frivård	55	-	-	-
Totalt	167			104

7.3 Andra konsekvenser av förslagen

7.3.1 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

En grundtanke med kriminalisering är att påverka människor på ett sådant sätt att de inte begår brott, dvs. att kriminaliseringen ska ha allmänpreventiv verkan. Att göra en bedömning av i vilken utsträckning en enskild kriminalisering har denna verkan är dock självfallet mycket svårt.

Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är allvarliga brott. Straffskalan för fridskränkingsbrotten är i normalfallet strängare än straffskalan för de i och för sig straffbelagda gärningar som kan ingå i ett sådant brott. Utredningens förslag om att ytterligare

¹ www.kriminalvarden.se.

brottstyper – skadegörelsebrott och överträdelse av kontaktförbud – ska kunna ingå bland de gärningar som tillsammans kan konstituera ett fridskränkingsbrott innebär en markering av dessa brotts allvar.

Av Brå:s rapport om stalkning från år 2006² framgår att den som utsätts för systematisk förföljelse av en närstående eller tidigare närstående inte sällan också utsätts för skadegörelse (se avsnitt 5.3.5). Utredningens genomgång av domar från hovrätterna från år 2009 ger dock inte stöd för slutsatsen att skadegörelse är vanligt förekommande i samband med fridskränkingsbrott. Genom förslaget att skadegörelsebrott ska kunna ingå i fridskränkingsbrotten kan dessa enskilda gärningar ges ökad prioritet vid utredning av fridskränkingsbrott. Även utredningens förslag att överträdelse av kontaktförbud ska kunna ingå i ett fridskränkingsbrott är en tydlig signal om att dessa brott anses vara av så fridsstörande karaktär att de kan utgöra led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet och vara ägnade att allvarligt skada personens självkänsla.

Genom den föreslagna utvidgningen av straffansvaret för egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad tydliggörs att olovliga intrång i en vårdnadshavares rätt – oavsett om det sker genom att ett barn förs bort eller hålls kvar – inte accepteras från samhällets sida och att också olovliga kvarhållanden kan få straffrättsliga konsekvenser. I detta ligger även ett budskap till myndigheter och andra aktörer i samhället att prioritera brottsförebyggande arbete på området.

7.3.2 Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män

En mycket stor andel av de som utsätts för fridskränkingsbrott är kvinnor. Utredningens förslag om ändring av fridskränkingsbrotten syftar till att ytterligare tillgodose målsättningen med att införa dessa brott, dvs. att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsätts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. I den mån förslagen kan ha en allmänpreventiv effekt eller förbättra möjligheterna till lagföring av begångna frids-

² Stalkning i Sverige. Omfattning och åtgärder. Brå-rapport 2006:3.

kränkingsbrott är det vår bedömning att det även kan bidra till att öka jämställdheten mellan kvinnor och män.

7.3.3 Konsekvenser för barn

De föreslagna ändringarna av fridskränkingsbrotten innebär att ytterligare straffbelagda gärningar kan ingå i ett fridskränkingsbrott. Som angetts i analysen är det mycket sällsynt att barn utsatts för andra brott av samma gärningsman vid sidan av fridskränkingsbrottet. En stor andel av de som utsätts för fridskränkingsbrott har dock barn och vid praxisgenomgången framkom också att en stor del av domarna avseende fridskränkingsbrott mot barn även innefattade åtal om grov kvinnofridskränkning. Cirka en tredjedel av gärningsmännen som dömdes för grov fridskränkning mot barn dömdes samtidigt för grov kvinnofridskränkning (se avsnitt 4.3). Även i de fall barnet inte själv utsätts för brott innebär brottslighet mot barnets förälder naturligtvis mycket stor negativ påverkan för barnet. I den mån förslagen kan ha en allmänpreventiv effekt eller förbättra möjligheterna till lagföring av begångna fridskränkingsbrott bör förslagen kunna få positiva konsekvenser för barn.

Bestämmelsen om egenmäktighet med barn straffbelägger obehöriga ingrepp i eller missbruk av den vårdnad över barn som enligt föräldrarättens regler eller andra bestämmelser utövas av föräldrar eller andra vårdnadshavare. Enligt gällande rätt är enbart olovliga bortföranden straffbart vid gemensam vårdnad. Genom utredningens förslag omfattar den straffbara gärningen – liksom när gärningsmannen inte har del i vårdnaden om barnet – såväl olovliga bortföranden som olovliga kvarhållanden av barn. I den mån förslaget kan ha en allmänpreventiv effekt bör det kunna få positiva konsekvenser för barn.

7.3.4 Övriga konsekvenser

Utredningen bedömer att förslagen i betänkandet inte får sådana andra konsekvenser som sägs i 15 § kommittéförordningen.

8 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Utredningens förslag och bedömning: De föreslagna lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2013. Några särskilda övergångsbestämmelser ska inte meddelas.

De lagändringar som vi har föreslagit bör träda i kraft så snart som möjligt. Med hänsyn till den tid som kan beräknas gå åt för remissförfarande, fortsatt beredning inom Regeringskansliet och riksdagsbehandling är det tidigaste datum som ändringarna kan träda i kraft den 1 januari 2013.

Av 2 kap. 10 § regeringsformen och artikel 7 i Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna följer att ingen får dömas till straff eller annan brottspåföljd för en gärning som inte var belagd med brottspåföljd när den begicks. Inte heller får någon dömas till svårare brottspåföljd för gärningen än den som var föreskriven då. Den nu beskrivna principen har kommit till uttryck i 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken. Enligt den bestämmelsens första stycke får ingen dömas för gärning, för vilket inte var stadgat straff när den begicks. Enligt andra stycket samma bestämmelse ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs. Förutsatt att det inte är fråga om en gärning som under viss tid har varit straffbelagd på grund av då rådande särskilda förhållanden, följer vidare att om annan lag skulle gälla när dom meddelas, ska den lagen tillämpas om den leder till frihet från straff eller lindrigare straff.

Bestämmelserna som redovisats ovan innebär att de av utredningen föreslagna ändringarna i brottsbalken inte får ges retroaktiv verkan till den tilltalades nackdel. Vi gör bedömningen att någon särskild övergångsbestämmelse inte är nödvändig såvitt avser våra förslag.

IV

Författningskommentar

9 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap. 4 a §

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.

Bestämmelsen har ändrats på det sättet att skadegörelsebrott och överträdelse av kontaktförbud omfattas av de brottsliga gärningar som tillsammans med de särskilda rekvisiten kan kvalificeras som ett fridskränkingsbrott. Syftet med ändringarna är att ytterligare tillgodose ändamålet med straffbestämmelserna om fridskränkingsbrott, dvs. att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Ändringarna har behandlats ovan i avsnitt 5.3.

Att skadegörelsebrott kan ingå i ett fridskränkingsbrott kommer till uttryck genom en hänvisning till brottsliga gärningar enligt 12 kap. brottsbalken. Den gällande lydelsen av 4 kap. 4 a § brottsbalken hänvisar till kapitel i brottsbalken – 3, 4 och 6 – och inte till straffstadganden för enskilda brott. Detta betyder dock inte att samtliga brott i de angivna kapitlen kan medföra ansvar för fridskränkingsbrott. Vissa grövre brott – såsom grov misshandel, mord och dråp samt vissa sexualbrott – är av sådant allvarligt slag att det i förekommande fall i stället ska dömas särskilt för dem. Vidare är andra

brott i berörda kapitel till sin karaktär sådana att de inte torde kunna ingå i ett fridskränkingsbrott. Hänvisningen till 12 kap. brottsbalken innebär på motsvarande sätt att de brott i detta kapitel som kan ingå i ett fridskränkingsbrott är skadegörelse, sådan åverkan som utgör ringa skadegörelse, grov skadegörelse samt försök och förberedelse till grov skadegörelse och försök till skadegörelse.

Att överträdelse av kontaktförbud kan ingå i ett fridskränkingsbrott kommer till uttryck genom en hänvisning till straffstadgandet i 24 § lagen om kontaktförbud.

7 kap. 4 §

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, ska gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Bestämmelsen har ändrats i första stycket andra meningen som avser straffansvaret för vårdnadshavares egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad. Närmare överväganden redovisas i avsnitt 6.4.

Utredningens förslag innebär att straffansvaret vid gemensam vårdnad utvidgas så att det inte bara omfattar situationer när den ena vårdnadshavaren olovligen för bort barnet från den andra vårdnadshavaren, utan även när barnet olovligen hålls kvar. Liksom tidigare gäller vid gemensam vårdnad att en förutsättning för ansvar är att agerandet skett utan beaktansvärt skäl. Den föreslagna ändringen kommer i lagtexten till uttryck på det sättet att straffansvar för egenmäktighet med barn kan komma i fråga om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren. Begreppet *skiljer* har därvid samma betydelse som enligt första stycket första meningen. Det ska således vara fråga om

att barnet förs bort eller hålls kvar så länge och under sådana former att man verkligen kan tala om att barnet skiljts från den andra vårdnadshavaren (jfr Lagrådets uttalande i prop. 1962:10 s. B 420).

Kommittédirektiv

Utvärdering av fridskränkingsbrotten m.m.

**Dir.
2010:56**

Beslut vid regeringssammanträde den 20 maj 2010

Sammanfattning

En särskild utredare ska utvärdera tillämpningen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i syfte att identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen. Syftet med utvärderingen är också att undersöka om målsättningen med att införa dessa brott har uppnåtts, dvs. att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar.

Utredaren ska särskilt

- undersöka vilka brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkingsbrott och hur reglerna om preskription påverkat detta,
- undersöka i vilken utsträckning gärningsmannen samtidigt fällt till ansvar för andra brott mot samma målsägande,
- analysera vad som enligt domstolarna krävs för att rekvisiten ”upprepad kränkning” samt ”ägnade att allvarligt skada personens självkänsla” ska anses uppfyllda, och
- när det gäller grov fridskränkning, undersöka vilken relation gärningsmannen och brottsoffret har eller har haft samt andra omständigheter som utredaren bedömer är relevanta.

Mot bakgrund av resultatet av utvärderingen ska utredaren ta ställning till om det finns behov av förändringar i bestämmelserna om fridskränkingsbrotten och i så fall lämna förslag till författningsändringar.

Utredaren ska också utreda och redovisa sin bedömning av om straffansvaret för egenmäktighet med barn är lämpligt utformat vid gemensam vårdnad. Om utredaren finner att straffansvaret bör ändras ska han eller hon lämna författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 maj 2011.

Bakgrund

Fridskränkningensbrotten

Den 1 juli 1998 infördes brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i 4 kap. 4 a § brottsbalken (prop. 1997/98:55). Genom ändringar som trädde i kraft den 1 januari 2000 fick brotten sin nuvarande utformning (prop. 1998/99:145). Genom brotten specialregleras ansvaret för upprepade straffbara gärningar mot närstående.

Enligt första stycket ska den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken mot en närstående eller tidigare närstående person dömas för grov fridskränkning till fängelse i lägst sex månader och högst sex år, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. I andra stycket anges att om gärningarna har begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.

Införandet av brotten motiverades av behovet att ytterligare understryka allvaret i brottslighet som riktar sig mot personer i nära relationer och som präglas av att den sammantaget är ägnad att systematiskt kränka den utsatta personen. Syftet var att kunna ta hänsyn till den utsatta personens hela situation och att markera det särskilt straffvärda i en långvarig och upprepad kränkning av en närstående person genom en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar, såsom upprepad lindrig misshandel, ofredande och hemfridsbrott (prop. 1997/98:55 s. 77 f.).

Egenmäktighet med barn

Brottet egenmäktighet med barn finns i 7 kap. 4 § brottsbalken. I första stycket föreskrivs ansvar för obehöriga ingrepp i eller missbruk av den vårdnad om barn som enligt föräldrabalken eller andra bestämmelser utövas av föräldrar eller andra vårdnadshavare. Enligt första meningen döms den som "obehörigen *skiljer* ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet" till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller enligt andra meningen "om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt *bortför* barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt". I tredje stycket finns en särskild straffskala för grovt brott som sträcker sig från fängelse i lägst sex månader till fängelse i högst fyra år.

Behovet av en utredning

Fridskränkningensbrotten

Frågan om en utvärdering av fridskränkningensbrotten har aktualiserats i flera sammanhang. I samband med den ändring av straffbestämmelserna som trädde i kraft den 1 januari 2000 konstaterade regeringen, bl.a. mot bakgrund av synpunkter från Lagrådet rörande utformningen av lagtexten, att det fanns anledning att noga följa tillämpningen av bestämmelserna och i ljuset av den fortsatta utvecklingen av domstolspraxis pröva bl.a. vad Lagrådet anfört (prop. 1998/99:145 s. 12).

I regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer har regeringen också utlovat en sådan utvärdering (skr. 2007/08:39 s. 29 f.).

Frågan om huruvida ytterligare brott bör omfattas av fridskränkningensbrotten har diskuterats. Så har t.ex. Brottsförebyggande rådet i en utvärdering av besöksförbudslagen (Besöksförbud – En utvärdering av lagen och dess tillämpning. Rapport 2003:2) ansett att det finns anledning att utreda om överträdelse av besöksförbud ska kunna medföra ansvar för grov kvinnofridskränkning. Frågan om huruvida ärekränkningensbrott enligt 5 kap. brottsbalken ska omfattas diskuterades i samband med införande av fridskränkningensbrotten. Som skäl

att inte ta med ärekränkingsbrotten angavs främst att de särskilda åtalsreglerna innebär att den praktiska nyttan av att inkludera dessa brott starkt kan ifrågasättas (prop. 1997/98:55 s. 79 f.).

Mot denna bakgrund och då brotten grov fridskränkning respektive grov kvinnofridskränkning nu varit i kraft och tillämpats en längre tid finns skäl att genomföra en utvärdering för att kunna analysera och bedöma om lagstiftningen i något hänseende bör förändras.

Egenmäktighet med barn vid gemensam vårdnad

Straffansvaret för egenmäktighet med barn ser olika ut beroende av om föräldrarna har gemensam vårdnad om sitt barn eller om någon av dem har ensam vårdnad om barnet.

I rättspraxis har skillnadens innebörd närmare klargjorts. Högsta domstolen (HD) konstaterade i avgörandet NJA 2006 s. 708 att uttrycket ”egenmäktigt bortför” i 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken inte kan omfatta att en vårdnadshavare mot den andra vårdnadshavarens vilja håller kvar barnet på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna. I avgörandet NJA 2007 s. 326 kom HD till samma slutsats även i ett fall där en vårdnadshavare utan den andre vårdnadshavarens vetskap, under en umgängesperiod, fört barnet till den plats där det sedan hölls kvar. Något annat var inte påstått i målet än att avsikten vid bortförandet var att återlämna barnet när umgängesperioden var slut.

Riksåklagaren och Åklagarmyndigheten har i skrivelser till Justitiedepartementet ifrågasatt om brottet egenmäktighet med barn, i situationer då vårdnaden är gemensam, bör ha en så begränsad räckvidd som klargjorts genom HD:s domar (Ju 1999/2512 och Ju 2007/5528) samt begärt en översyn.

Det bör också beaktas att nuvarande regler om förutsättningar för gemensam vårdnad ser väsentligen annorlunda ut än de som fanns vid tidpunkten för utformningen av straffansvaret för egenmäktighet med barn.

Det finns mot denna bakgrund behov av att överväga om straffansvaret är lämpligt utformat vid gemensam vårdnad.

Uppdraget

Fridskränkningensbrotten

En särskild utredare ska utvärdera tillämpningen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i syfte att identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen. Syftet med utvärderingen är också att undersöka om målsättningen med att införa dessa brott har uppnåtts, dvs. att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation när han eller hon utsatts för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar.

Fridskränkningensbrotten har haft sin nuvarande lydelse sedan den 1 januari 2000. År 2009 anmäldes drygt 2 600 fall av grov kvinnofridskränkning och drygt 1 200 fall av grov fridskränkning. Totalt lagfördes år 2008 ca 500 personer för fridskränkningensbrott. Det finns sålunda ett stort antal domar att utgå från. Utredaren ska utföra analysen på grundval av ett representativt urval från praxis som är tillräckligt för att tillåta generella slutsatser.

Mot bakgrund av de ändringar som regeringen föreslagit som syftar till att höja straffen för allvarliga våldsbrott och som ska träda i kraft den 1 juli 2010 (prop. 2009/10:147) ska uppdraget emellertid inte omfatta domstolarnas påföljdsval och straffmätning.

Det ingår i utredarens uppdrag att särskilt undersöka följande.

Utredaren ska undersöka vilka brottstyper som ingått vid utdömt ansvar för fridskränkningensbrott och hur reglerna om preskription påverkat detta. Han eller hon ska även undersöka i vilken utsträckning gärningsmannen samtidigt fällts till ansvar för andra brott mot samma målsägande vid sidan av fridskränkningensbrottet.

Utredaren ska analysera vad som enligt domstolarna krävs för att rekvisiten ”upprepad kränkning” samt ”ägnade att allvarligt skada personens självkänsla” ska anses uppfyllda.

Utredaren ska även, när det gäller grov fridskränkning, undersöka vilken relation gärningsmannen och brottsoffret har eller har haft. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt frågan hur lagstiftningen har tillämpats i situationer när brottet riktats mot barn. Utredaren ska också notera gärningsmannens respektive brottsoffrets kön samt andra omständigheter som utredaren bedömer är relevanta, t.ex. ålder och gärningsmannens tidigare brottslighet.

Utredaren bör belysa hur eventuella skadeståndsanspråk har bedömts.

Mot bakgrund av resultatet av utvärderingen ska utredaren ta ställning till om det finns behov av förändringar i straffbestämmelserna om grov fridskränkning respektive grov kvinnofridskränkning, utom när det gäller straffskalan, och i så fall lämna förslag till författningsändringar. Det står även utredaren fritt att överväga ändringar i närliggande lagstiftning eller lämna förslag till andra åtgärder.

Egenmäktighet med barn

Utredaren ska utreda och redovisa sin bedömning av om straffansvaret för egenmäktighet med barn är lämpligt utformat vid gemensam vårdnad. Om utredaren finner att straffansvaret bör ändras, ska han eller hon lämna författningsförslag.

Uppdragets genomförande och tidsplan

När det gäller metoder för uppdragets genomförande står det utredaren fritt att utforma dessa efter vad som bedöms lämpligt.

Utredaren bör samråda med och inhämta upplysningar från berörda företrädare för rättsväsendet, dvs. polis, åklagare och domstolar, samt vid behov andra myndigheter eller organ som kan vara berörda, t.ex. Brottsoffermyndigheten och Brottsförebyggande rådet.

Utredaren ska hålla sig informerad om och vid behov beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet och utredningsväsendet. Särskild uppmärksamhet ska ägnas beredningen av betänkandet *Stalkning – ett allvarligt brott* (SOU 2008:81). I det betänkandet föreslås ett nytt brott, olaga förföljelse, vars utformning bygger på fridskränkingsbrotten.

Utredaren ska redovisa de ekonomiska konsekvenserna av sina förslag. Om förslagen leder till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Utredaren ska redovisa uppdraget senast den 31 maj 2011.

(Justitiedepartementet)

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till Fridskränkingsutredningen Dir. (Ju 2010:05) 2011:63

Beslut vid regeringssammanträde den 22 juni 2011

Sammanfattning av tilläggsuppdraget

Fridskränkingsutredningen (Ju 2010:05) ska även se över straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och i det sammanhanget särskilt överväga en höjning av straffminimum.

Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska redovisas senast den 14 december 2011.

Utredningens nuvarande uppdrag

Med stöd av regeringens bemyndigande den 20 maj 2010 gavs en särskild utredare i uppdrag att utvärdera tillämpningen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i syfte att identifiera eventuella tolkningsproblem som uppkommit vid tillämpningen och för att undersöka om målsättningen med att införa dessa brott har uppnåtts samt vid behov lämna förslag till författningsändringar (dir. 2010:56). Uppdraget omfattar inte frågan om det finns behov av förändringar i straffskalan. Därutöver ska utredaren överväga vissa frågor om straffansvaret för egenmäktighet med barn.

Utredningen har antagit namnet Fridskränkingsutredningen (Ju 2010:05).

Behovet av en utvidgning av uppdraget

Straffet för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är fängelse i lägst sex månader och högst sex år. I Kvinnovåldskommissionens betänkande (SOU 1995:60), som låg till grund för införandet av fridskränkingsbrotten, föreslogs att straffminimum skulle vara fängelse i lägst ett år. Det föreslagna minimistraffet framstod emellertid enligt den dåvarande regeringen som alltför högt.

Regeringen har under senare år genomfört en rad reformer i syfte att förstärka det straffrättsliga skyddet och åstadkomma skärpta straff för vissa typer av brott där detta varit befogat. Straffskalorna har ändrats för t.ex. mord, grov misshandel, grov utpressning, grovt vållande till annans död och köp av sexuell tjänst. Vidare kommer ett nytt brott, olaga förföljelse, att införas i syfte att höja straffnivån för sådana upprepade kränkningar av målsägandens integritet som inte utgör grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning.

Den 1 juli 2010 skärptes straffen generellt för allvarliga våldsbrott genom att det vid bedömningen av brottslighetens straffvärde särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person. Mot bakgrund av den reformen kom Fridskränkning utredningens uppdrag inte att omfatta domstolarnas påföljdsval och straffmätning.

Att kränka en annan person genom upprepade likartade gärningar är normalt betydligt allvarligare än om det inte finns något samband mellan gärningarna. Även med beaktande av de generella straffskärpningar för allvarliga våldsbrott som genomförts anser regeringen att det kan ifrågasättas om nuvarande straffmätningsspraxis för fridskränkingsbrotten fullt ut motsvarar den samlade brottslighetens allvar. Mot denna bakgrund, och för att utredningen ska få möjlighet att ge en heltäckande bild när det gäller tillämpningen av fridskränkingsbrotten, finns det skäl att också låta utredningen överväga om det finns anledning till förändringar i straffskalan. Utredningen ska särskilt överväga en höjning av straffminimum för brotten.

Tilläggsuppdraget

Fridskränkning utredningen ges i uppdrag att se över straffskalan för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och ta ställning till om det finns anledning till förändringar i denna. Utredningen ska särskilt överväga en höjning av straffminimum. Om utredningen föreslår förändringar av straffskalan, ska nödvändiga författningsändringar presenteras.

Uppdraget skulle enligt de ursprungliga direktiven redovisas senast den 31 maj 2011. Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska i stället redovisas senast den 14 december 2011.

(Justitiedepartementet)

Ofredande genom annat hänsynslöst beteende

Nedan redovisas de domar från praxisgenomgången där det har funnits påståenden om ofredande genom kränkande uttalanden som inte gjorts i direkt samband med gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken. Av de korta referaten framgår att kränkande och nedsättande tillmälen av domstolarna i en majoritet av fallen bedömts utgöra sådant hänsynslöst beteende som är att bedöma som ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken. I 25 fall fanns påståenden om ofredande genom kränkande och nedsättande tillmälen utan samband med andra gärningar innefattande våld, hot eller sexuella övergrepp. I 19 av dessa fall bedömdes uttalandena som ofredande genom hänsynslöst beteende.

De domar som överklagats från tingsrätt till hovrätt men som på grund av återkallelse av överklagandet eller annat skäl såsom att överklagandet förfallit inte har prövats av hovrätten redovisas för sig.

Inledningsvis redogörs för två avgöranden från Högsta domstolen avseende ofredande genom annat hänsynslöst beteende.

NJA 2000 s. 661 och NJA 2004 s. 437

NJA 2000 s. 661

NJA 2000 s. 661 gällde frågan om en hyresvärd som uppsökt en hyresgäst i bostaden och vid samtal utanför dennas lägenhet med hög röst fällt kränkande uttalanden gjort sig skyldig till ofredande. Högsta domstolen anförde inledningsvis att det för att en handling ska utgöra ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken enligt lagtexten krävs att det är fråga om ett hänsynslöst beteende. Vidare anfördes att kränkande uttalanden till en annan person i många fall med

tillämpning av 5 kap. 3 § brottsbalken straffas som förolämpning, men att det för att ofredande ska föreligga krävs något mera, nämligen att *handlandet med hänsyn till omständigheterna innefattat en kännbar fridskränkning*. I det aktuella fallet hade målsäganden framför allt reagerat mot de kränkande uttryck som den tilltalade använt om henne och hennes barn. Målsäganden uppgav härvid att hon tagit särskilt illa vid sig av att hon av den tilltalade anklagats för att ha misskött sina barn. (Enligt gärningsbeskrivningen hade den tilltalade stått i trappuppgången utanför hennes lägenhetsdörr och skrikit bl.a. ”att hennes barn var horungar”, ”att hon var den största fittan som gått i ett par skor” samt ”att hon var en djävla hora”.) Högsta domstolen konstaterade att vad som för målsäganden framstätt som det centrala var det grova språk han använt och de anklagelser han riktat mot henne. Dessa omständigheter ansågs dock inte vara tillräckliga för att den tilltalade skulle anses ha gjort sig skyldig till ofredande. Vid bedömningen av om förfarandet utgjort hänsynslöst beteende beaktades att den tilltalade hade haft ett legitimt syfte med att uppsöka målsäganden. Målsäganden hade varit försumlig med betalning av hyra och hyresvärden avsåg att vidta åtgärder för att få henne vräkt från lägenheten. Vidare beaktades att besöket också skedde tidigt på kvällen vid en tidpunkt som inte kunde förväntas medföra onödiga störningar och olägenheter för målsäganden. Även om besöket medförde obehag för målsäganden utgjorde det en enskild händelse av relativt kort varaktighet. Vid en samlad bedömning av omständigheterna ansåg Högsta domstolen att handlandet inte utgjorde ett sådan hänsynslöst beteende som krävs för att ansvar för ofredande ska kunna ådömas enligt 4 kap. 7 § brottsbalken. Frågan om handlandet utgjorde brott mot 5 kap. 3 § brottsbalken (förolämpning) kunde inte prövas i målet.

NJA 2004 s. 437

I NJA 2004 s. 437, som gällde grov fridskränkning, gjorde åklagaren gällande att föräldrarna under en period om närmare fyra år förolämpat sin dotter genom att kalla henne ”slampa”, ”hora” och liknande kränkande tillmälen. Därutöver gjordes gällande att föräldrarna under perioden tillsammans och i samförstånd vid upprepade tillfällen hotat och misshandlat dottern vid såväl opreciserade som preciserade tillfällen. Föräldrarna befanns övertygade om att tillsammans och i samförstånd ha misshandlat dottern vid upprepade

tillfällen samt därutöver misshandel av dottern vid sju specifika tillfällen under den påstådda perioden. Gärningarna ansågs ha utgjort led i en upprepad kränkning av flickans integritet och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Beträffande påståendet om förolämpningar uttalade Högsta domstolen följande.

Vid bedömningen av gärningarnas straffvärde innebär konstruktionen av fridskränkingsbrottet att det kan göras en helhetsbedömning av den kränkta personens situation. Självfallet kan inte vägas in ansvarspåståenden som de åtalade frikänts från, något som i förevarande fall gäller vissa enskilda misshandelsgärningar och samtliga hot. Även påståendet om förolämpning ska lämnas därhän. Det är omständigheterna vid brottet som är avgörande för straffvärdebedömningen. Vid den bedömningen är domstolen oförhindrad att ta upp omständigheter som inte framgår av gärningsbeskrivningen (jfr NJA 2003 s. 486). Det kan således i detta fall beaktas att kränkningen av... [flickan] i samband med flera av misshandelsbrotten förstärkts genom att föräldrarna utsatt henne för nedsättande tillmälen. Även i övrigt har misshandeln skett under kränkande former, såsom genom sparkar.

Straffvärdet ansågs motsvara fängelse ett år och sex månader för envar av föräldrarna. Härvid beaktades också att brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person (jfr 29 kap. 2 § 8 brottsbalken). Påföljden för envar av föräldrarna bestämdes till fängelse ett år och sex månader.

Domar från praxisgenomgången där kränkande och nedsättande tillmälen bedömts som ofredande

Domar från hovrätterna

Göta hovrätts dom den 29 december 2009 i mål B 2847-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en niomånadersperiod ofredat målsäganden genom att tilldela henne knuffar och dra i henne samt kalla henne för ”hora”, ”slampa” och andra kränkande tillmälen.

Tingsrätten, vars dom hovrätten i detta avseende fastställde, angav att gärningarna under den aktuella punkten var styrkta men gick inte närmare in på hur gärningarna borde rubriceras. Det framgår inte av domen vilken frekvens uttalandena haft men det redovisas att målsäganden uppgett att den tilltalade under perioden betett sig på sätt som åklagaren påstått. Vidare att flera vittnen under perioden

hört den tilltalade vid olika tillfällen uttala sig nedsättande och kränkande gentemot målsäganden.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av misshandel i tre fall samt flera fall av olaga hot och ofredande under en sammanlagd tidsperiod om cirka ett år.

Göta hovrätts dom den 28 augusti 2009 i mål B 1339-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en period om nästan ett år vid flera tillfällen ofredat målsäganden genom att uttala kränkande tillmälen, exempelvis ”hora”, ”blattehora”, ”fitta”, ”slampa” och ”äcklig” till henne. Vidare angavs att han även vid ett tillfälle slitit sönder hennes kläder och vid ett annat tillfälle spottat på henne.

Hovrätten, som i denna del fastställde tingsrättens dom, anförde att det var styrkt att den tilltalade begått de påstådda gärningarna. Frekvensen av de nedsättande uttalandena under perioden framgår inte av domen. Hovrätten anförde vidare att domstolen, i likhet med tingsrätten, fann att gärningarna under denna del av åtalet var att bedöma som grov kvinnofridskränkning genom att den tilltalade gjort sig skyldig till gärningar som var för sig varit att bedöma som misshandel, olaga hot, ofredande och olaga tvång.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av fjorton fall av misshandel, ett fall av ringa misshandel samt flera fall av olaga hot och ofredande under en sammanlagd tidsperiod om drygt ett år.

Göta hovrätts dom den 22 december 2009 i mål B 4856-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en period om cirka ett år vid ett flertal tillfällen misshandlat eller ofredat målsäganden genom att slå, ta tag i och knuffa henne med i vart fall övergående smärta och klämskador som följd. Vidare angavs att den tilltalade vid ett stort antal tillfällen fällt nedsättande och kränkande yttranden till målsäganden vilket varit hänsynslöst.

Tingsrätten, vars dom inte överklagades i ansvarsdelen beträffande grov kvinnofridskränkning, lade målsägandens uppgifter till grund för bedömningen och anförde att det genom hennes uppgifter var styrkt att den tilltalade misshandlat, hotat och ofredat målsäganden på sätt som åklagaren påstått. Från förhöret med måls-

äganden antecknades i domen att den tilltalade ofta kallat henne kränkande ord, exempelvis ”hora” och ”jävla fitta”.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav tre preciserade, fall av misshandel, flera, varav ett preciserat, fall av olaga hot och flera fall av ofredande under en sammanlagd tidsperiod om cirka ett år.

Göta hovrätts dom den 7 september 2009 i mål B 2018-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en sexmånadersperiod misshandlat, hotat och ofredat målsäganden genom att bl.a. vid ett antal tillfällen yttra kränkande tillmälen mot henne, såsom ”fitta”, ”kärringjävel” och ”fittjävel”. I stämningsansökan angavs vidare att den tilltalade genom att yttra kränkande tillmälen på ett hänsynslöst sätt ofredat målsäganden.

Tingsrätten, vars dom fastställdes av hovrätten, angav att målsäganden beskrivit hur den tilltalade misshandlat, hotat och ofredat henne samt att åtalet med hänsyn till det stöd hennes uppgifter fick av den övriga utredningen var styrkt. Varken tingsrätten eller hovrätten uttalade sig närmare om de kränkande uttalandena.

Den tilltalades dömdes för grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav ett preciserat, fall av misshandel samt flera fall av olaga hot och ofredande under en sexmånadersperiod.

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 8 juni 2009 i mål B 844-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade i samband med fem olika gärningar avseende misshandel också ofredat målsäganden genom att göra kränkande uttalanden till henne, vilket varit hänsynslöst. Vidare angavs att den tilltalade vid ett stort antal tillfällen under ett och ett halvt år kallat målsäganden ”hora”, ”gris” och liknande tillmälen, vilka uttalanden varit hänsynslösa.

Tingsrätten, vars bedömningar i fråga om bl.a. skuld och brottsrubricering hovrätten anslöt sig till, anförde att det var utrett att det i allt väsentligt gått till som åklagaren påstått och att de enskilda gärningarna såvitt här är av intresse var att rubricera som fem fall av ofredande genom kränkande tillmälen i samband med misshandel

samt därutöver ofredande vid ett stort antal tillfällen genom kränkande tillmälen.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav elva preciserade, fall av misshandel, flera, varav tre preciserade, fall av olaga hot och flera, varav fem preciserade, fall av ofredande.

Svea hovrätts dom den 5 oktober 2009 i mål B 6425-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade vid flera tillfällen under en tvåårsperiod ofredat och förnedrat målsäganden genom att knuffa och dra i henne, förfölja henne och söka upp henne samt uttala sig i nedsättande och kränkande ordalag om henne. Vidare angavs att förfarandena utgjort hänsynslösa beteenden.

Tingsrätten, vars bedömningar i bl.a. skuld- och rubriceringsfrågan hovrätten anslöt sig till, anförde att åtalet i nu aktuellt hänseende var styrkt samt att gärningarna var att bedöma som ofredande.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav nio preciserade, fall av misshandel, flera, varav två preciserade, fall av olaga hot och flera fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om två år och nio månader.

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 12 februari 2009 i mål B 61-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade vid ett stort antal tillfällen under en period om två år kallat målsäganden "hora", "slampa" och liknande tillmälen, vilket varit hänsynslöst.

Tingsrätten, vars bedömningar i fråga om skuld och brottsrubricering inte ändrades av hovrätten, anförde att det var styrkt att den tilltalade ofredat målsäganden på sätt som åklagaren påstått.

Den tilltalade dömdes för grov kvinnofridskränkning bestående av fyra fall av misshandel, två fall av olaga hot och flera fall av ofredande under en tvåårsperiod.

Svea hovrätts dom den 5 juni 2009 i mål B 3517-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade vid ett stort antal tillfällen, såväl dag- som nattetid under ett dygn ringt till målsägandens hem- och mobiltelefon då hon befunnit sig i sin bostad och under telefonsamtalen uttryckt sig kränkande och nedsättande mot henne genom att använda uttryck som ”hora” och ”luder”. I gärningsbeskrivningen angavs vidare att den tilltalade under en månads tid vid ett stort antal tillfällen, såväl dag- som nattetid, ringt till målsägandens hem- och mobiltelefon när hon bl.a. befunnit sig i sin bostad och vid ett stort antal tillfällen även uttalat sig kränkande och nedsättande mot målsäganden genom att använda uttryck som ”hora” samt säga ”att hon knullar runt med turkar” och ”att hennes mamma är hora och pappa pedofil”. Vidare angavs att den tilltalade vid ett tillfälle ringt till målsägandens mobiltelefon och under samtalet uttryckt sig kränkande mot målsäganden genom att säga att hon var en ”hora” samt ifrågasätta om hon var en knarkare och hög. I samtliga fall angavs att den tilltalade genom sitt förfarande iakttagit ett hänsynslöst beteende.

Tingsrätten, vars bedömningar i bl.a. skuld- och rubriceringsfrågorna hovrätten anslöt sig till, anförde att den tilltalade gjort sig skyldig till de ovan redovisade gärningarna samt att gärningarna var att bedöma som ofredande genom hänsynslöst beteende.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av tre fall av olaga hot och upprepade fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om drygt ett år.

Svea hovrätts dom den 14 september 2009 i mål B 5413-08

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en tidsperiod om elva månader vid ett mycket stort antal tillfällen såväl på natten som på dagen ofredat målsäganden genom att ringa eller skicka sms till målsäganden och uttala eller skriva meddelanden av kränkande innebörd.

I hovrätten erkände den tilltalade att han ofredat målsäganden som åklagaren påstått. Vid tingsrätten hade den tilltalade förnekat gärningen. Målsäganden berättade att den tilltalade skickat upp emot 1 000 sms till henne. Utskrifter av 17 sms åberopades och tingsrätten konstaterade att tretton av dessa med hänsyn till innehållet var att bedöma som ofredande. Utöver dessa sms berättade målsäganden om

ett stort antal otrevliga telefonsamtal, sms och e-postmeddelanden, upp emot tio om dagen under den aktuella perioden. Tingsrätten fann dock att påståendet beträffande dessa samtal, sms och e-postmeddelanden var alltför vaga för att föranleda straffrättsligt ansvar. I den delen ogillades därför åtalet.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av tre fall av misshandel, flera fall av olaga hot och ofredande. Gärningarna var begångna under en period om tre år.

Svea hovrätts dom den 28 augusti 2009 i mål B 5413-08

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade ofredat målsäganden genom att regelbundet under en period om ett år kalla henne för diverse könsord och andra förnedrande tillmälen, knuffa henne och kasta föremål mot henne.

Tingsrätten, vars dom hovrätten fastställde, anförde att åtalet för bl.a. ofredande i aktuellt avseende var styrkt.

Den tilltalade dömdes för grov kvinnofridskränkning bestående av sex fall av misshandel, flera, varav ett preciserat, fall av olaga hot och flera, varav två preciserade, fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om ett år.

Hovrättens för Västra Sverige dom den 14 december 2009 i mål B 4043-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under två dagar vid ett stort antal tillfällen ringt till målsäganden och lämnat röstmeddelanden av kränkande innebörd på hennes telefonsvarare respektive vid ett tillfälle på ett hänsynslöst sätt slå hårt med knutna nävar mot hennes ytterdörr och samtidigt ropa "jävla hora" och "jävla fitta" och liknande.

Tingsrättens dom överklagades endast i fråga om utdömd påföljd och hovrätten uttalade sig inte särskilt om gärningarnas rubricering. Inte heller tingsrätten uttalade sig särskilt om rubriceringen av de enskilda gärningarna utan angav enbart att åtalet var styrkt.

Den tilltalade dömdes för grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav tre preciserade, fall av misshandel, flera, varav tre preciserade, fall av olaga hot och flera, varav ett preciserat, fall av ofre-

dande. Gärningarna var begångna under en period om fyra år och nio månader.

*Hovrättens för Västra Sverige dom den 18 maj 2009
i mål B 2025-09*

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade vid ett flertal tillfällen ofredat målsäganden genom att kalla henne för "hora" och andra tillmälen under en period om sju månader.

Tingsrätten, vars dom fastställdes av hovrätten, anförde att det var styrkt att den tilltalade misshandlat, hotat och ofredat målsäganden under den tid och på det sätt som åklagaren påstått, men uttalade sig inte närmare om de enskilda gärningarnas rubricering.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav fyra preciserade, fall av misshandel, flera, varav ett preciserat, fall av olaga hot och flera fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om sju månader.

*Hovrättens för Västra Sverige dom den 29 juli 2009
i mål B 2891-09*

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade regelbundet under en period om ett år och sju månader ofredat målsäganden genom att kalla henne för olika kränkande tillmälen såsom bl.a. "hora" och "dumjävvel" samt säga "att hon var fet" och "dum i huvudet" m.m.

Tingsrätten, vars bedömning hovrätten i detta avseende delade, anförde att åtalet i denna del var styrkt och att gärningarna skulle bedömas som åklagaren gjort gällande.

Den tilltalade dömdes för grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav fyra preciserade, fall av misshandel, flera, varav ett preciserat, fall av olaga hot och flera fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om sju månader.

Göta hovrätts dom den 20 mars 2009 i mål B 347-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade (målsägandens mor) under en tidsperiod om ett år och fyra månader vid ett flertal tillfällen betett sig hänsynslöst mot målsäganden (som var 14 år vid den

första gärningen) genom att kalla henne ”hora” samt säga ”Kliar det i din fitta?” och andra kränkande uttalanden.

Tingsrätten anförde att det var klarlagt att den tilltalade uttalat sig mot målsäganden på sätt som angetts i gärningsbeskrivningen och att det varit fråga om ofredande vid i vart fall tjugo tillfällen sedan augusti 2006. Hovrätten gjorde ingen annan bedömning i skuldfrågan än att vissa misshandelsgärningar var att bedöma som ringa samt att åtal för ringa misshandel och ofredanden som ägt rum tidigare än två år innan den tilltalade häktades för grov fridskränkning skulle ogillas.

Den tilltalade dömdes för grov fridskränkning bestående av flera fall av misshandel, flera fall av ringa misshandel och flera fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en tidsperiod om två år och fyra månader.

*Hovrättens över Nedre Norrland dom den 14 oktober 2009
i mål B 26-09*

I gärningsbeskrivningen angavs bl.a. att den tilltalade under en tvåårsperiod betett sig hänsynslöst genom att bl.a. kalla målsäganden för ”jävla våp”, ”jävla tjakärring”, ”hora” och ”idiot” samt genom att uttala att hon inte var klok och liknande.

Tingsrätten, vars dom hovrätten i detta avseende fastställde, anförde att det var utrett att den tilltalade under en tvåårsperiod i vart fall vid några tillfällen kallat målsäganden för ”våp”, ”tjakärring”, ”idiot” samt uttalat att hon inte var klok eller liknande. Tingsrätten angav vidare att den tilltalade härigenom ofredat målsäganden genom hänsynslöst beteende.

Den tilltalade dömdes för grov kvinnofridskränkning bestående av sex fall av misshandel, ett fall av olaga hot och ofredande vid flera tillfällen. Gärningarna var begångna under en tidsperiod om fem år. Den tilltalade dömdes också särskilt för en misshandel begången mot målsäganden innan samboförhållandet inleddes.

Domar från tingsrätterna

Solna tingsrätts dom den 22 april 2008 i mål B 903-08¹

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under ett dygn vid flera telefonsamtal till målsäganden ofredat henne genom hänsynslöst beteende genom att kalla henne för ”hora” samt säga ”att hon skulle passa sig”, ”att hon skulle hålla tyst” och ”att allt möjligt kunde hända om han blev arg”.

Den tilltalade återkallade sitt överklagande varefter Solna tingsrätts dom stod fast. Tingsrätten kommenterade inte närmare påståendet om ofredande utan angav enbart att åtalet var styrkt.

Den tilltalades dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav två preciserade, fall av misshandel, flera, varav två preciserade, fall av olaga hot och flera fall av ofredande under en period om cirka fem år.

Borås tingsrätts dom den 20 augusti 2009 i mål B 2332-09²

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en period om cirka ett år vid ett stort antal tillfällen uttalat kränkande tillmälen till målsäganden.

Den tilltalade återkallade sitt överklagande i hovrätten. Tingsrätten angav att den tilltalade själv vidgått att han flera gånger uttalat kränkande tillmälen till målsäganden men anförde inget om de enskilda gärningarnas rubricering.

Den tilltalade dömdes för grov kvinnofridskränkning bestående av sex fall av misshandel och flera fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om cirka ett år.

*Värmlands tingsrätts dom den 30 september 2009
i mål B 3854-09³*

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en period om nästan två år ofredat målsäganden genom att kalla henne namn av kränkande innebörd såsom ”hora” och ”svin”.

¹ Svea hovrätts beslut om avvisning den 22 juli oktober 2009 i mål B 3767-08.

² Hovrättens för Västra Sverige beslut om avskrivning den 16 oktober 2009 i mål B 3650-09.

³ Hovrättens för Västra Sverige beslut om avskrivning den 23 oktober 2009 i mål B 3958-09.

Den tilltalade återkallade sitt överklagande i hovrätten, varefter tingsrättens dom stod fast. Tingsrätten angav att det var styrkt att den tilltalade gjort sig skyldig till brott på sätt som åklagaren påstått men uttalade sig inte närmare om de enskilda gärningarnas rubricering.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av flera, varav tre preciserade, fall av misshandel, ett fall av olaga hot, samt flera fall av ofredande. Gärningarna var begångna under en period om nästan två år.

Eskilstuna tingsrätts dom den 15 november 2007 i mål B 2058-06⁴

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en tidsperiod om knappt ett år ofredat tre styvbarn (en flicka som var 15 år och två pojkar som var 12 år) genom att dels knuffa dem, dels fälla kränkande tillmälen som att de var "idioter", "dumma i huvudet" och "tjocka" m.m.

Tingsrätten lade barnens berättelser till grund för bedömningen och konstaterade att det av flickans berättelse framgick att den tilltalade ofta sagt till henne och bröderna att de var fula, feta samt att de var odugliga och lata. Av flickans uppgifter som de antecknats i domen framgår att hon upplevde det som så jobbigt att hon sa till sin mamma att hon skulle flytta till sin pappa om mamman inte separerade från den tilltalade. Även barnens mamma vittnade om att barnen tyckte att det var jobbigt. Tingsrätten anförde att den tilltalades agerande gentemot barnen varit så frekvent förekommande under tidsperioden att gärningarna var att anse som ett led i en upprepad kränkning av deras integritet. Angående frekvensen angav tingsrätten att det för flickans del varit fråga om ofredande några gånger per månad och för pojkarnas del flera gånger per dag. Genom att dels knuffa dem, dels tilltala dem med kränkande tillmälen ansåg tingsrätten sammantaget att gärningarna varit sådana att de varit ägnade att allvarligt kränka barnens självkänsla.

Den tilltalade dömdes för tre fall av grov fridskränkning avseende de tre barnen bestående av upprepade fall av ofredande under en tidsperiod om knappt ett år samt därutöver för misshandel av ytterligare en styvson och ringa misshandel av sin dotter.

⁴ Svea hovrätts beslut om avskrivning den 20 maj 2009 i mål B 9281-07.

Domar från praxisgenomgången där kränkande och nedsättande tillmälen inte bedömts som ofredande

Domar från hovrätterna

Göta hovrätts dom den 16 mars 2009 i mål B 1933-08

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en period om cirka ett år vid flera tillfällen ofredat målsäganden genom att bl.a. kalla henne för ”hora”, ”fitta”, ”anorektiker” samt säga ”att hon var sjuk i huvudet” och ”att hon var oduglig”.

Hovrätten anförde beträffande påståendena om ofredanden att det för att en handling ska utgöra ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken krävs att det är fråga om ett hänsynslöst beteende. Med hänvisning till NJA 2000 s. 661 anförde hovrätten vidare att uttalandena inte utgjort ett sådant hänsynslöst beteende som krävs för ansvar för ofredande samt att kränkande uttalanden till en annan person i många fall med tillämpning av 5 kap. 3 § brottsbalken kan straffas som förolämpning. Frågan om uttalandena utgjort brott mot 5 kap. 3 § brottsbalken kunde inte prövas i målet.

Hovrätten lade målsägandens uppgifter till grund för bedömningen. Från förhöret med henne har antecknats att hon varje dag läste av den tilltalade för att se hur hon skulle förhålla sig till honom, att hela hennes tid gick ut på att hålla honom nöjd och att han om hon inte levde upp till hans krav kunde få enorma vredesutbrott varvid han uttalade olika kränkande ord till henne såsom ”hora”, ”fitta”, ”anorektiker” och ”handikappad” samt sa ”att hon var sjuk i huvudet och oduglig”. Av målsägandens berättelse framgår också att uttalandena ibland skedde i samband med att han utövade våld mot henne och hotade henne. Någon närmare angivelse av frekvensen av uttalandena framgår inte av målsägandens berättelse.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av tio fall av misshandel och fem fall av olaga hot under en sammanlagd tidsperiod om cirka tre år.

*Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 17 juli 2009
i mål B 1391-09*

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en period om två år vid ett stort antal tillfällen ofredat målsäganden genom att kalla henne för "hora" och liknande tillmälen, vilket agerande varit hänsynslöst.

Hovrätten fann att det var styrkt att den tilltalade agerat som åklagaren påstått i nu aktuellt hänseende. Beträffande rubriceringen av de kränkande uttalandena anförde hovrätten följande. För att en gärning ska vara att bedöma som ett ofredande genom hänsynslöst beteende måste den sägas utgöra en kännbar fridskränkning. Varken frekvensen av uttalandena eller förhållandena under vilka de gjorts kan anses göra att handlandet är att bedöma som ett sådant hänsynslöst beteende som krävs för att ansvar för ofredande ska kunna ådömas. Frågan om uttalandena kan anses vara att bedöma som förömläppning och således utgöra brott enligt 5 kap. 3 § brottsbalken kan, eftersom förutsättningarna för en sådan talan inte är uppfyllda, inte prövas i detta mål.

Sammantaget befanns utrett att den tilltalade hade gjort sig skyldig till tre fall av ringa misshandel och ett fall av misshandel som inte var att bedöma som ringa. Hovrätten dömde inte för grov kvinnofridskränkning utan för de enskilda brotten och angav att gärningarna inte var att bedöma som grov kvinnofridskränkning med anledning av att det endast rört sig om ett begränsat antal gärningar samt att samtliga gärningar, förutom en, inte varit av alltför allvarlig karaktär.

Svea hovrätts dom den 12 juni 2009 i mål B 3659-09

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade vid ett tillfälle ofredat målsäganden genom att hälla sprit på henne och kalla henne för "jävla hora".

Tingsrätten, vars bedömningar i fråga om bl.a. skuld och brottsrubricering hovrätten anslöt sig till, anförde att den tilltalade gjort sig skyldig till ofredande genom att hälla sprit på målsäganden, men att han inte genom att kalla henne för "jävla hora" gjort sig skyldig till ofredande i lagens mening.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov kvinnofridskränkning bestående av sex fall av misshandel, ett fall av olaga hot och två fall av ofredande.

Göta hovrätts dom den 1 april 2009 i mål B 208-09

I gärningsbeskrivningen som avsåg bl.a. fem fall av grov fridskränkning mot barn (målsägande I–V) påstods ofredande genom kränkande tillmälen beträffande tre av målsägandena. I samtliga fall angavs att ofredandet skett vid olika tillfällen under en tidsperiod om cirka två år. Beträffande målsägande I (som var 13 år vid den första gärningen) angavs att den tilltalade ofredat målsäganden genom att kalla henne för ”hora” och säga ”att hon var dum och sjuk i huvudet”. Beträffande målsägande II (som var 11 år vid den första gärningen) angavs att den tilltalade ofredat målsäganden genom att kalla henne för ”hora och kossa”. Beträffande målsägande III (som var 10 år vid den första gärningen) angavs att den tilltalade ofredat målsäganden genom att kalla henne för ”idiot”.

Hovrätten anförde att det inte fanns anledning att betvivla målsägandenas uppgifter om att den tilltalade betett sig som åklagaren påstått men att uttalandena närmast var att bedöma som förolämpning, ett brott som inte ingår i fridskränkingsbrottet och i första hand är tänkt att beivras genom enskilt åtal. Hovrätten anförde vidare att de förolämpande uttalandena inte var straffbara som ofredande, varför åtalet i denna del skulle ogillas.

Den tilltalade dömdes sammantaget för grov fridskränkning beträffande målsägande I och målsägande IV samt tolv fall av misshandel beträffande de andra barnen.

Domar från tingsrätterna

Skaraborgs tingsrätts dom den 3 februari 2009 i mål B 101-09⁵

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade under en tidsperiod om knappt ett år vid ett flertal tillfällen ofredat målsäganden genom att kalla henne för bland annat ”kärring” samt genom att säga ”att hon var ful”, ”att hon hade hängbröst och putmage” samt ”att ingen

⁵ Göta hovrätts dom den 15 oktober 2009 i mål B 595-09.

annan karl vill ha henne” och annat med samma innebörd. Vidare angavs att beteendet varit hänsynslöst.

Tingsrätten, vars dom enbart överklagades av den tilltalade, ogillade denna del av åtalet och anförde att gärningarna i nu aktuellt avseende inte var av sådan karaktär att de kunde anses utgöra ett sådant hänsynslöst beteende som utgör ofredande i lagens mening.

Den tilltalade dömdes för bl.a. grov fridskränkning bestående av tre fall av misshandel och ett fall av olaga hot under en tidsperiod om knappt ett år.

Solna tingsrätts dom den 7 september 2009 i mål B 6111-09⁶

I gärningsbeskrivningen angavs att den tilltalade regelbundet under en fyramånadersperiod ofredat målsäganden genom att uttala kränkande tillmälen såsom ”hora”, ”fitta” och att säga ”att hon är ful” samt att beteendet varit hänsynslöst.

Beträffande förekomsten av kränkande tillmälen anförde tingsrätten att det inte var utrett att det varit fråga om sådan frekvens, intensitet och ensidighet att de var att bedöma som ofredande i lagens mening.

Den tilltalade dömdes för två fall av misshandel.

⁶ Svea hovrätts beslut om avskrivning den 12 oktober 2009 i mål B 7396-09.

Statens offentliga utredningar 2011

Kronologisk förteckning

1. Svart på vitt – om jämställdhet i akademien. U.
2. Välfärdsstaten i arbete. Inkomsttrygghet och omfördelning med incitament till arbete. Fi.
3. Sanktionsavgifter på trygghetsområdet. S.
4. Genomförande av EU:s regelverk om inre vattenvägar i svensk rätt. N.
5. Bemanningsdirektivets genomförande i Sverige. A.
6. Missbruket, Kunskapen, Vården. Missbruksutredningens forskningsbilaga. S.
7. Transporter av frihetsberövade. Ju.
8. Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning. U.
9. Barnen som samhället svek. Åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelse i samhällsvården. S.
10. Antidopning Sverige. En ny väg för arbetet mot dopning. Ku.
11. Långtidsutredningen 2011. Huvudbetänkande. Fi.
12. Medfinansiering av transportinfrastruktur – utvärdering av förhandlingsarbetet jämte överväganden om brukaravgifter och lånevillkor. N.
13. Uppföljning av signalspaningslagen. Fö.
14. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2011 – geologin, barriärerna, alternativen. M.
15. Rehabiliteringsrådets slutbetänkande. S.
16. Allmän skyldighet att hjälpa nödställda? Ju.
17. Förvar. Ju.
18. Strålsäkerhet – gällande rätt i ny form. M.
19. Tid för snabb flexibel inläring. U.
20. Dataskydd vid europeiskt polisiärt och straffrättsligt samarbete. Dataskyddsrambeslutet, Europolanställdas befattning med hemliga uppgifter. Ju.
21. Utrikesförvaltning i världsklass. UD.
22. Spirit of Innovation. UD.
23. Revision av livsmedelskedjans kontrollmyndigheter. L.
24. Sänkt restaurang- och cateringmoms. Fi.
25. Utökat polissamarbete i Norden och EU. Ju.
26. Studiemedel för gränslös kunskap. U.
27. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt. – En bit på väg. N.
28. Cirkulär migration och utveckling – förslag och framåtblick. Ju.
29. Samlat, genomtänkt och uthålligt? En utvärdering av regeringens nationella handlingsplan för mänskliga rättigheter 2006–2009. + Lättläst + Daisy + Punktskrift. A.
30. Med rätt att välja – flexibel utbildning för elever som tillhör specialskolans målgrupp. U.
31. Staten som fastighetsägare och hyresgäst. S.
32. En ny upphovsrättslag. Ju.
33. Rapportera, anmäla och avhjälpa missförhållanden – för barns och elevers bästa. U.
34. Etappmål i miljömålssystemet. M.
35. Bättre insatser vid missbruk och beroende – Individen, kunskapen och ansvaret. S.
36. Forskning och utveckling samt försvarslastik – i det reformerade försvaret. Fö.
37. Rovdjurens bevarandestatus. M.
38. Ett myndighetsgemensamt servicecenter. S.
39. Likvärdiga förutsättningar – Översyn av den kommunala utjämningen + Bilagor. Fi.

40. Månadsavgifter – snabbt och enkelt. S.
41. Alkoholserving på särskilda boenden. S.
42. En reformerad domstolslagstiftning. Ju.
43. Offentlig upphandling från eget företag?!
– och vissa andra frågor. Fi.
44. Fjärrvärme i konkurrens. N.
45. Förundersökning
– objektivitet, beslag, dokumentation
m.m. Ju.
46. FRANS
Framtida regelverk och ansvars-
förhållanden på naturgasmarknaden i
Sverige. N.
47. En samlad ekobrottsbekämpning. Ju.
48. Vård efter behov och på lika villkor
– en mänsklig rättighet. S.
49. Medfinansiering av transportinfrastruktur
– Ett nytt system för den långsiktiga
planeringen av transportinfrastruktur
samt riktlinjer och processer för med-
finansiering. N.
50. Kärnavfallsrådets yttrande över SKB:s
Fud-program 2010. M.
51. Fortsatt föräldrar - om ansvar, ekonomi,
och samarbete för barnets skull. S.
52. Uppdragstagare i arbetslöshetsförsä-
ringen. A.
53. Ny instansordning för va-målen. S.
54. Större ekonomisk trygghet för
förtroendevalda. Rätt till ersättning vid
arbetslöshet. A.
55. Kommunaliserad hemsjukvård. S.
56. Kunskap på djupet – kunskapsunderlag
för havsplanering. M.
57. En bättre arbetsmiljö genom effektivare
sanktioner. A.
58. Skolans dokument – insyn och sekretess.
U.
59. Spara i goda tider
– för en stabil kommunal verksamhet
+ Bilagedel. Fi.
60. Ett nationellt kunskapscentrum
för arbetsmiljö
– behov och förutsättningar. A.
61. Vanvård i social barnavård. Slutrapport. S.
62. Underhållsansvaret för statens renskötsel-
anläggningar. L.
63. Framgångsrik företagshälsovård
– möjligheter och metoder. S.
64. Asylsökande ensamkommande barn.
En översyn av mottagandet. Ju.
65. Statens roll i framtidens vård- och
omsorgssystem – en kartläggning. S.
66. Sveriges internationella engagemang på
narkotikaområdet + Bilagor 4 och 5. S.
67. Så enkelt som möjligt för så många
som möjligt – vägen till effektivare
e-förvaltning. N.
68. Rörelse reglering för försäkring och
tjänstepension. Del 1 + 2. Fi.
69. Olagligt statsstöd. N.
70. Sänkt moms på vissa tjänster? Fi.
71. Utlämning. Del I + II. Ju.
72. Gymnasial lärlingsutbildning
– med fokus på kvalitet! Hur stärker vi
kvaliteten i gymnasial lärlingsutbildning?
U.
73. På jakt efter den goda affären
– analys och erfarenheter av den offentliga
upphandlingen. S.
74. I gränslandet
Social trygghet vid gränsarbete i Norden. S.
75. Ny djurskyddslag. L.
76. Våld och tvång under internationella
militära insatser. Fö.
77. Hjälpmedel – ökad delaktighet och
valfrihet + Lättläst. S.
78. Stärkt krisberedskap
i det centrala betalningssystemet. Fi.
79. Kunskapsområdet företagshälsovård.
En rapport om utbildning, utveckling och
forskning. S.
80. Informationsutbyte vid samarbete mot
grov organiserad brottslighet. Ju.
81. Myndighetschefers villkor. S.
82. Ny lag om åtgärder mot förorening från
fartyg. N.
83. En samlad tolktjänst – samordning och
utveckling av tolktjänst för barndomsdöva,
vuxendöva, hörselskadade och personer
med dövblindhet + Lättläst + Teckenspråks-
översättning (DVD). S.
84. ILO:s konvention om arbete ombord på
fiskefartyg. N.
85. Fridskränkning brotten och egenmäktig-
het med barn. Ju.

Statens offentliga utredningar 2011

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Transporter av frihetsberövade. [7]
Allmän skyldighet att hjälpa nödställda? [16]
Förvar. [17]
Dataskydd vid europeiskt polisiärt och straff-
rättsligt samarbete.
Dataskyddsrambeslutet, Europolanställas
befattning med hemliga uppgifter. [20]
Utökat polissamarbete i Norden och EU. [25]
Cirkulär migration och utveckling
– förslag och framåtblick. [28]
En ny upphovsrättslag. [32]
En reformerad domstolslagstiftning. [42]
Förundersökning
– objektivitet, beslag, dokumentation
m.m. [45]
En samlad ekobrottsbekämpning. [47]
Asylsökande ensamkommande barn.
En översyn av mottagandet. [64]
Utlämning. Del I + II. [71]
Informationsutbyte vid samarbete mot grov
organiserad brottslighet. [80]
Fridskränkningens brotten och egenmäktighet
med barn. [85]

Utrikesdepartementet

- Utrikesförvaltning i världsklass. [21]
Spirit of Innovation. [22]

Försvarsdepartementet

- Uppföljning av signalspaningslagen. [13]
Forskning och utveckling samt försvarslogistik
– i det reformerade försvaret. [36]
Våld och tvång under internationella militära
insatser. [76]

Socialdepartementet

- Sanktionsavgifter på trygghetsområdet. [3]
Missbruket, Kunskapen, Vården.
Missbruksutredningens forskningsbilaga.
[6]

- Barnen som samhället svek.
Åtgärder med anledning av övergrepp och
allvarliga försummelse i samhällsvården. [9]
Rehabiliteringsrådets slutbetänkande. [15]
Staten som fastighetsägare och hyresgäst. [31]
Bättre insatser vid missbruk och beroende –
Individen, kunskapen och ansvaret. [35]
Ett myndighetsgemensamt servicecenter. [38]
Månadsuppgifter – snabbt och enkelt. [40]
Alkoholservering på särskilda boenden. [41]
Vård efter behov och på lika villkor
– en mänsklig rättighet. [48]
Fortsatt föräldrar – om ansvar, ekonomi och
samarbete för barnets skull. [51]
Ny instansordning för va-målen. [53]
Kommunaliserad hemsjukvård. [55]
Vanvård i social barnavård. Slutrapport. [61]
Framgångsrik företagshälsovård
– möjligheter och metoder. [63]
Statens roll i framtidens vård- och omsorgs-
system – en kartläggning. [65]
Sveriges internationella engagemang på
narkotikaområdet + Bilagor 4 och 5. [66]
På jakt efter den goda affären
– analys och erfarenheter av den offentliga
upphandlingen. [73]
I gränslandet
Social trygghet vid gränsarbete i Norden.
[74]
Hjälpmiddel – ökad delaktighet och valfrihet +
Lättläst. [77]
Kunskapsområdet företagshälsovård
En rapport om utbildning, utveckling och
forskning. [79]
Myndighetschefers villkor. [81]
En samlad tolktjänst – samordning och
utveckling av tolktjänst för barndomsdöva,
vuxendöva, hörselskadade och
personer med dövblindhet + Lättläst +
Teckenspråksöversättning (DVD). [83]

Finansdepartementet

- Välfärdsstaten i arbete.
Inkomsttrygghet och omfördelning med incitament till arbete. [2]
- Långtidsutredningen 2011. Huvudbetänkande. [11]
- Sänkt restaurang- och cateringmoms. [24]
- Likvärdiga förutsättningar – Översyn av den kommunala utjämningen + Bilagor. [39]
- Offentlig upphandling från eget företag?!
– och vissa andra frågor. [43]
- Spara i goda tider – för en stabil kommunal verksamhet + Bilagedel. [59]
- Rörelse reglering för försäkring och tjänstepension. Del 1 + 2. [68]
- Sänkt moms på vissa tjänster? [70]
- Stärkt krisberedskap i det centrala betalnings-systemet. [78]

Utbildningsdepartementet

- Svart på vitt – om jämställdhet i akademien. [1]
- Den framtida gymnasiesärskolan
– en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning. [8]
- Tid för snabb flexibel inläring. [19]
- Studiemedel för gränslös kunskap. [26]
- Med rätt att välja
– flexibel utbildning för elever som tillhör specialskolans målgrupp. [30]
- Rapportera, anmäla och avhjälpa missförhållanden – för barns och elevers bästa. [33]
- Skolans dokument – insyn och sekretess. [58]
- Gymnasial lärlingsutbildning – med fokus på kvalitet! Hur stärker vi kvaliteten i gymnasial lärlingsutbildning? [72]

Landsbygdsdepartementet

- Revision av livsmedelskedjans kontrollmyndigheter. [23]
- Underhållsansvaret för statens renskötsel anläggningar. [62]
- Ny djurskyddslag. [75]

Miljödepartementet

- Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2011
– geologin, barriärerna, alternativen. [14]
- Strålsäkerhet – gällande rätt i ny form. [18]
- Etappmål i miljömålssystemet. [34]
- Rovdjurens bevarandestatus. [37]
- Kärnavfallsrådets yttrande över SKB:s Fud-program 2010. [50].

- Kunskap på djupet
– kunskapsunderlag för havsplanering. [56]

Näringsdepartementet

- Genomförande av EU:s regelverk om inre vattenvägar i svensk rätt. [4]
- Medfinansiering av transportinfrastruktur
– utvärdering av förhandlingsarbetet jämte överväganden om brukaravgifter och lånevillkor. [12]
- Så enkelt som möjligt för så många som möjligt. – En bit på väg. [27]
- Fjärrvärme i konkurrens. [44]
- FRANS
Framtida regelverk och ansvarsförhållanden på naturgasmarknaden i Sverige. [46]
- Medfinansiering av transportinfrastruktur
– Ett nytt system för den långsiktiga planeringen av transportinfrastruktur samt riktlinjer och processer för medfinansiering. [49]
- Så enkelt som möjligt för så många som möjligt – vägen till effektivare e-förvaltning. [67]
- Olagligt statsstöd. [69]
- Ny lag om åtgärder mot förorening från fartyg. [82]
- ILO:s konvention om arbete ombord på fiskefartyg. [84]

Kulturdepartementet

- Antidopning Sverige.
En ny väg för arbetet mot dopning. [10]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Bemanningsdirektivets genomförande i Sverige. [5]
- Samlat, genomtänkt och uthålligt?
En utvärdering av regeringens nationella handlingsplan för mänskliga rättigheter 2006–2009. + Lättläst + Daisy + Punktskrift. [29]
- Uppdragstagare i arbetslöshetsförsäkringen. [52]
- Större ekonomisk trygghet för förtroendevalda.
Rätt till ersättning vid arbetslöshet. [54]
- En bättre arbetsmiljö genom effektivare sanktioner. [57]
- Ett nationellt kunskapscentrum för arbetsmiljö
– behov och förutsättningar. [60]